

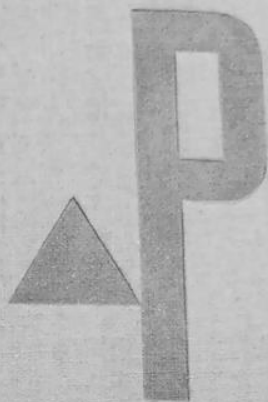
PYRAMIDA

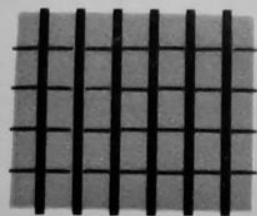
IVAN OLBRACHT ZAMŘIŽOVANÉ ZRCADLO

130 VIII 14

3239019306957

Ivan Olbracht Zamřizované

zrcadlo

mcmxxx • *Sfinx Janda Praha*

P r v n í d e n

Šedivá, zakouřená Ostrava se roztáhla do jasu čtvrté odpolední hodiny. Chuchvalec juty, kterým vyčistili stroje a ježž oknem vyhodili na rozkvetlý trávník květnového dne. Pod mostem plynula nečistá stoka Ostravice. Sonnenscheinovy a Rotschildovy Ostravice, ne Bezručovy. Šli jsme s kamarádem do svahu Slezské Ostravy a k její věznici.

»Vyndejte, co máte v kapsách!« řekl mi s bledou mrzutostí od psacího stolu dozorce, a já, v předsevzetí, bojovati s ním svůj nerovný boj nikoli frontálně, nýbrž lstí a podvodem, uposlechl jsem ho jen napolo. Kapesní prohlídku provedl nevlídně, ale slušně a nenašel ani notýsku s tužkou, ani cigaret, ani sirek. Do kanceláře přiběhli dva psi, fena vlčáčka a roční dobrmanské štěně, hnědé, s rozkošně formovanou tlamičkou a špatně

stříženými ušima a větříce z mých šatů mé psy, očichávali mne. Poněvadž dozorce zapisoval odebrané mi věci a já se nudil, drbal jsem psy za ušima, při čemž se na mne vlčáčka zespoda dívala moudrými očima. »Pokoušou vás! Jsou strašně zlí!« vykřikl, ohlédnuv se od aktů. Do dveří vplula s vykasanými rukávy plavá Mařenka z »Prodané nevěsty«, dokulatělá nad parou pětadvacetilitrových kuchyňských hrnců do věku pětatřiceti let a naladivši tvář co nejnepřívětivěji, křikla sopránem od dob věrného milování odlyričtělým: »Lora! Šohaj!« Pak jsem dostal houni a prostěradlo, přehodil si je přes ruku a šli jsme nahoru.

Zaklaply za mnou plechem pobité dveře.

První dojem: Zápach a špína.

První představa: Lasička.

Dívka, která mě tak milovala, že věnovala mnoho důmyslu pozorování mne, mi říkala: »Jsi zvědavý jako lasička.« Ta představa na mne působila ve se. Napadla mne, když několik vteřin po zaklapnutí dveří jsem se po opěradle židle vyšplhal k zamřížovanému oknu, abych

přečetl nápisy na desce pod ním a shlédl kus krajiny s rorýsi, střílejícími vzduchem; když jsem luštil autogramy, vyškrabané hřebíkem do kovového obalu vysokých kamen a nahoře na nich zjistil prachový hrob a pod ním zetlívající kůrky, mastný papír a kůže od salámů; když jsem našel na prkně poličky mnohokráté P Ú S Č P S N a vedle každé z těch písmen mnoho přeškrtnutých číslic, což jsou zřejmě názvy dní a data v měsíci; když jsem v ruce převracel cínové umyvadlo, abych na něm nenašel nic pozoruhodného, když jsem studoval stolovou desku a vlezl pod stůl, abych jej posléze převrátil docela; když mne napadly jakési žalární divokosti při ohledávání židle, rozbité na čtyři kusy a spravené pruhy z obručového železa.

A výsledky lasičí zvědavosti? Velké! Hodí-li se vám to, můžete jimi vyplnit dva měsíce zdejšího pobytu a odvézt si ještě domů.

Hle, jakým obeliskem, he-titskou skalou, babylonskou cihlou, kovovou deskou římskou a runovým dřevem jest tento stůl!

Je do něho vryt symbol kříže. Jeho rovná ramena jsou po byzant-

ském způsobu zdobena: Čtverci s úhlopříčkami. Ten, kdo jej s takovou pečlivostí rýpal kudlou či hřebíkem do špinavé mastnoty dřeva, se mýlil, domnívaje se, že vyrábí plán pro hru »mlýnek«, po němž bude posunováno ocelovými čamrdami, ukroucenými od trestaneckých kalhot. Neboť je to skutečný kříž a byl na něm tisíckrát křížován ten, o němž věří, že jest vykupitelem: Čas. A hned vedle na stolové desce je zroben jiný vražedný nástroj, kruh, rozdělený na obvodě na padesát dílů, »Mírovské kolo«, nazvané po největší trestnici moravské, hra, vzatá z tradice naší vlasti. Neboť již staří Čechové si oblibovali zabíjetí odsouzence kolem, drtíce jim jeho údery kosti (při čemž pro prodloužení radosti hry počínali u kotníků) a vplétající posléze těla chřesticí a vláčná jako pilinová panáči, mezi loukotě. Do Mírovského kola se vplétá Čas s kostmi rozbitými na padesát kusů, připíná se knoflíky v pořadí dle ok na chlebových kostkách a jsou-li ti, kdož jej vraždí, zapomínající na vraždy minulé, čtyři, trvá půl dne i den, než je dílo dokonáno, neboť prodloužení jest jako u Čechů šestnáctého století účelem.

Spodek stolové desky jest vyplněn řadou análů a je jen třeba jako historik znáti paleografické znaky a dobu, aby lidé a události vystoupili zcela jasně. Hle, smutný příběh, hodný ke zpracování v obraz ze života pro ochotnické nedělní večery: »Robert Kunčický seděl nevinně.« A dusná erotika hromadných kvartýrů ostravských, měsíc nad haldami, krev a zastřené záclony pokojíku pokoutní babičky s dlouhou operační jehlou v ruce: »Otpočíval, že kazoval, aby dělala potrat.« A román z maloměstského prostředí s koncem ne nad míru tragickým: »Zde seděli pan Hokynář, Frant. Bardoň a Zárubek od 25./I.—27./I. 1920.« A vaší práci čest, dva moji soudruzi: »Za wzycie pióra w obronie ludu 1 miesiac wiezienia« a »Pryč s novými tyrany!« s datem z konce prosince 1920. A ještě mnoho podpisů lidí, jejichž viny by bylo možno zjišťovati toliko metodami grafologickými a ještě mnohokráté P Ú S Č P S N a mnoho číslic vedle nich, přeškrtaovaných čárkami ne nad pět milimetrů dlouhými, které přece znamenají den a noc s 1440 minutami, z nichž se každá vleče prachem jako žízala ohlodávaná mravenci. Ach, vážení věžňové.

nepište již nikdy na dříví cely a nikdy již nevrývejte do železného laku kamnové zástěny P Ů S Č P S N, jest to počínání nad jiné nemoudré, jest to houba napojená octem a obložená ysopem, kterou k prodloužení života podáváte Času, umírajícímu na rovnoramenném kříži mlýnkové hry!

Cela je sedm kroků dlouhá, tři široká a poněvadž má — viz tabulku na dveřích — čtyřicetdva a jednu třetinu kubického metru vzduchu, jest pokládána za přepychovou a zavírají sem obyčejně dva mladistvé. Stojí tu dva železné kavalce se slavníky špinavými a zapáchajícími a v pytlích pod hlavou je rozdrcená sláma, která chřestí. Také na slavnících ulpěly skvrny po vraždění Času, usvědčující corpora delicti, skvrny nepochybného původu, neboť zabíjení rozkoší není jen výsadou básnických a mileneckých nadsázek. Okno u stropu jest rozděleno mřížemi na obdélníky. Na jedné z mříží visí zaschlý lidský chrchel. To jak někdo odzdola střílel po Času (jak různé způsoby úkladů proti němu!) a přesto, že se minul obdélníku střílny, nelze se při vzdálenosti půltřetího metru nepodiviti střelecké dokonalosti, dosažitelné jen vytrvalým cvikem.

Dveře jsou pobity železným plechem a jejich plocha by působila nudně, kdyby do nich nebylo vříznuto kukátko se sklíčkem. Tím otvorem se na vás může kdykoli podívat: Oko. Může býti hnědé či modré, může býti zlé, lhostejné, kamarádsky veselé, ale nikdy nepatří žádnému člověku, tkví venku na chodbě ve vzduchu ve výši jednoho metru šedesáti centimetrů, jen oko, jako jsou ve skříních školních fyzikálních kabinetů nebo za výklady optiků. Ale jest přece jen jedno místo oku nedostupné, kout u dveří, kde stojí kbelík s výkaly a to jest šlechetné.

Dlouho-li trvala tato má prohlídka? Nedovedu určití počtu minut, které, uschnuvše, se odlouply od mých dvou měsíců, vím jen, když jsem z prostředka cely jaksi definitivně přehlédl plochu $12 \cdot 10 \text{ m}^2$ — viz tabulku na dveřích — a utkvěl pohledem na zamřížovaném okně, symbolu tolikrát namalovaném a tolikrát zneužitým, že jsem si teprve uvědomil, kde jsem a že se tato záležitost týká také mne samotného. Zjištění toto mě zalilo vlnou veselosti.

Rozesmál jsem se. Smíchem ne příliš hlučným, ale srdečným, v němž nebylo afektace.

Zarazil jsem se. A zvědavě se na sebe podíval.

Je to patologický zjev? Je to základ mého literátství? Je tato trapná schopnost rozdělovati se a dívati se ze vzdálenosti tří kroků sám na sebe všem lidem společná a u mne jen vyvinutější? Nevím. Ale uplatnila se zase jednou. Byli jsme dva. Uprostřed vězeňské cely byl člověk a upřímně se smál. A druhý, který stál se založenýma rukama opodál, se na něho díval strašně zvědavě, prohlížel si ho s odbornickým zájmem a řekl mu posléze ne bez mírné dávky škodolibosti:

»No, nevím, dlouho-li se tak budeš smát, můžeš se tu dostat do všelijakých situací.«

Ale muž uprostřed cely odpověděl:

»Bojím se, že se budu smát celé dva měsíce.«

Tato rozmluva se mi zdála velice zajímavou. A odpověď tak pozoruhodnou, že jsem pro kontrolu budoucnosti zatoužil míti ji zachycenu dokumentárně. Tak jsem již v první čtvrt hodině svého věznění ocenil i výhodu podvádění dozorců při tělesných prohlídkách i šlecht-

nost stavitelů žalářů, kteří nechali jeden kout cely nedostupný oku ze síně, usedl na víko kbelíku a napsal do kalendářického notýsku: »Že jsem vězněm, na mne nedělá vůbec žádný dojem, spíše to působí komicky. Vesele se usmívám. Vtírá se mi otázka, budu-li se tak smát celé dva měsíce. Bojím se, že ano.« Pro kontrolu to stačí a úlomkem tužky se píše těžce.

Dozorce mi prve v kanceláři z mých věcí vrátil »Lidové noviny«. »No, nějaký papír tam musíte mít!« řekl nevlídně, zakrýváje drsností laskavost, kterou se mi domníval prokazovati. Ale noviny mě nebavily a zajímalo-li mě na nich co, tedy jen dlouho-li trvá jejich přečtení.

Co zde budu dělat, nepovolí-li mi knihy a papír? Nezbude mi také nic jiného, než zabíjeti mezi nehty palců minuty? Či si z žalářní knihovny vypůjčím bibli a budu se nazpaměť učiti Písni písní a babylonským žalmům?

Vybavila se mi představa přítelkyně mého dětství, vzdálené staré tety, která z podivínského vzdoru prožila v úplné samotě dvacet let v kumbálku o polovinu menším než moje cela, vyna-

lézajíc stonásobným zkoušením matematické a geometrické zákony, známé tisíce let před ní již stavitelům pyramid, ludolfské číslo a zákon o geometrických řadách, a hrajíc sama se sebou lurč a šachové partie, které nezůstávaly vždy nerozhodnými. Proč bych to nedovedl já, bude-li třeba? Ale při předsevzetí, že si ze střídy zrobím šachové figurky, až mi přinesou chléb, mi padl zrak na cínové umyvadlo a tetička Julie hupkala na chromé noze do jeho šerého lesku, stávala se stále menší a menší, až v něm docela malinká zmizela, cinknuvši ještě berličkou o kov jako o tenký zvoneček. A v zápětí se tam objevila jiná postava mého dětství: Strašlivý kartouzský cikán. Nikdy jsem ho neviděl. Vyprávěli mi jen o něm, ale právě proto dětská úzkost z něho — jak těžko býti potom sám o tmě — byla tím větší. Ukovali ho pod zemí do želez a on si měsíce a léta cípy kabátu leštil řetězy a náramky svých pout, že otevřel-li kdo dveře jeho žaláře, zasvítily mu vstříc ze tmy jako stříbrné.

Dal jsem se do cidění cínového umyvadla. Také do stříbrna, ať mi tady svítí! Ale zjistil jsem, že je to práce velmi nudná a že stojí mnoho šoupání,

než se hadrem, který tu visel, patrně ručником, a pastou na zuby vyleští šmouha, ostatně jen v prostředku stříbrná, a že by to bylo ukrutné zaměstnání na mnoho dní. Při vylévání vody z umyvadla jsem poznal, že otevření poklopu výkalového kbelíku jest velkým utrpením. Až člověk ucouvne a blíží se pak zpět s hlavou odvrácenou a s rukou, v níž drží víko, co nejdále napřaženou před sebe. Vojáci v zákopech mají proti plynovým útokům masky.

K vylezení na okno a k zachycení se mříží jest potřeba s opěradla židle malé akrobacie. Ale verše, které jsem chtěl pilníčkem na nehty (ano, o ten jsem dozorce také ošidil) vrýti do okenního pažení, jsem tam také nevyryl. Zaujal mne pohled ven.

Držím se mříží a hledím do dvora, jehož obdélník by příliš připomínal olezlého psa, kdyby jeho střed nebyl proměněn v zelinářskou zahradu se sazenicemi ještě mladými, aby mohly přikrýti záhony. Jeho oprýskaná zeď by svou výškou ráda strašila trestníky, kteří vylézají k oknům, přestupující domácí řád. Za zdí počiná svět polovinou mladých lipových ko-

run, které ji přečnivají. Stojí před učitelským ústavem, jehož dvě poschodí mi tarasí další výhled, ale přece jen nemohou zabránit poznání, že jsme někde na kraji města již mimo dosah kouře a sazí Ostravy, neboť obloha jest jasná, z hromosvodů školy srší malá slunce, vzduchem střílejí ječící rorýsi a za malým úsekem silnice, stranou ústavu, jsou zelená pole, jejichž obilí počne brzy metati. Ale jsme přece jen v Ostravě. Do jasného dne nad zeleň polí a příč modrou oblohou napjali dvě černé čáry ocelových lan jako linky písanek ze třetí třídy, a po těch plují černé vozíky, řada dolů do Moravské, řada nahoru z Moravské, a potkávají se, měří podivným hodinovým systémem čas. Nelze dohlédnouti konců nezvyklého ciferníku, ale vychází zřejmě od těch dvou komínů na konci obzoru a od té těžní věže, zmenšených dálkou, od siluety kopce, na skutečný kopeček příliš pravidelné, který jest tedy šachetní haldou. Dívám se na krajinu. Nutím se připamatovati si, že jsem vězněm. Zdá se mi, že by bylo slušno, abych v zadumání položil čelo na chladnou mříž. Že bych si měl vymýšleti apostrofy asi takovéto: »Och, slunce, které se níž kdesi za

mou hlavou! Och, přírodo! Proč nás oddělili železnou mříží s 35 obdélníky?« Namáhám se učiniti tak. Marně. Nutím se velice. Je to zbytečné. Ten výsek krajiny, viděný se stanoviska tak mimořádného, mi působí velkou radost. Lipky před učitelským ústavem jsou ve věku po prvé zamilovaných dívek, jsou plny mízy, která napjala jejich pleť a zvlhčila jejich lístky, a čekají, až vyjdou páni ze IV. ročníku s knihami pod paží a v ruce s houslovým pouzdrem. Křídla rorýsů se podobají saracenským šavlím a jsou v divokém útoku, jakého neviděl svět. Kladkové vozíky nejsou součástí neobvyklých hodin, ale jsou to velcí, neteční ptáci, potkávající se v prostoru.

Hle, věznice, je-li zeměpisně výhodně položena!

V druhém poschodí učitelského ústavu se otevřelo okno. A do jeho rámu vystupuje dívka. Celičká dívka. Je bosa a je krásná, vidím to jasně, nedělí nás více než třicet kroků. Je jí šestnáct let a má modrotiskové šatečky. Čistí okna. A jak vystupuje na špičky a napíná paži, objevují se podkolení dülky.

Když postihla, že se na ni dívá trestník (kterak by toho také nezpozorovala?), vyplázla na mne jazyk. Ne příliš zle. Ale poněvadž jsem se rozesmál, rozesmála se také. Pak se dala hezkým sopránovým hlasem do zpěvu, dávajíc mi tak najevo hluboké opovržení, ale neopomíjíc při tom na mne pošilhávati, aby se přesvědčila, jsem-li si ho jak náleží vědom. Zjevení dívčích nožek v kriminále! Jaký to postřeh! Sjel jsem kdysi dolů do kladenských šachet. Nečisté záblesky světla, potivé dusno, na podpěrných trámech plísňové houby jako pečárky velké. Ve skále proražený úzký pokojík, strojovnička, zrovna místo pro malé dynamo a muže. A zde. Půl kilometru pod světem. V hliněném hrníčku, postaveném na stroji. Pivoňka! Kde ses tu vzal, rudý živote? Z pivoňky vycházelo velké světlo a zářilo celým podzemím až do poslední zasuté štolky. Třicet kroků ode mne stojí v rámci okna dívka. Teď zřejmě symbolisovala pocit štítivosti, snad nad spadlou pavučinou anebo, huh! dokonce snad nad samotným pavoukem, zatřepala divoce sukničkami a nebylo možno nedati jí za pravdu, že její nožky jsou nad koleny ještě krásnější než

pod nimi. Děkuju vám. Jak záříte, pivoňko kladenských dolů! A proč na rozloučenou tak třískáte oknem, marně zdůrazňujíc, že nemáte radost z radosti mé? .. Jaký to objev!

Moje noviny mají dva romány, bez počátků ovšem. A při jich čtení jsem ucítil v nozdrách a na jazyku cosi nasládlého. Kontrast jest principem bytí, vlna za vlnou, nahoru dolů, vzestup a pokles, bez něho byl by život vězeňskou celou. Ale jakým prudkým životem jest pak má cela, jsou-li v ní možny kontrasty tak náhlé? Bosé nožky sotva došly dále než se schodů druhého poschodí, kdy jsem se dověděl, co je to vězeňský kbelík.

Ohavnost, o jaké jsem si nikdy před tím nedovedl učiniti představu. A nikdy o tom, co dovede. Je to plechový válec, přikrytý puklicí. Ten je postaven do žlutě natřené bedny, která má také víko. Slezsko-ostavská věznice stojí čtvrt století a trestanci a trestankyně pětadvacet let do toho kbelíku káleli, ale co horšího, oni tam pětadvacet let močili a oni močili také vedle a dřevo žluté bedny je veskrze prosáklé močí a jsou zde molekuly moči ročníku 1900 a postupně až do dnes, do roku

1926. A ten kbel dýchá. Pozorujete to teprve, když vás čas naučil analysovat ten oblak zápachu, který vás při prvním kroku do cely přepadl celý, cítíte to tím spíše, že jste před chvilkou slezli s okna. Dýchá, neřád, takovým mdlým, nasládlým dechem a máte ho plná ústa, nos i plíce. A má tu se mnou bydlet dva měsíce!

»Co? . . . Tohle ty si opravdu o mně myslíš, obludo? Ne! No, počkej, však já se tě zbavím! Nepůjde-li to po dobrém, zabiju tě. Rozmlátím tě na pa-drť, ničemo smradlavá! Více než čtyřia-dvacet hodin temné komory mi za tu vraž-du dát nemohou. A nahradí-li tě někým z tvého rodu, udělám to zase.«

Zaskřípěl klíč a cvakl zá-mek, zvuk a jeho dojem, který patrně zů-stává od středověku stále týmž. Vězeň chodbař, provázený dozorcem, mi přinesl k večeři kus chleba a plecháč rezavé teku-tiny. Je to černá káva. Je tedy půl šesté, což znamená, že z mého trestu uplynulo již půldruhé hodiny. Odešli a na chodbě zněly ještě chvíli jejich kroky a otvírání cel.

Když roznosil večeře, pan dozorce se ke mně vrátil. Podat mi nějaká poučení a také ohmatat si mě trochu.

Snad mi přísluší práva politických vězňů, vykládá, ale o tom bude musit nejprve rozhodnout pan vrchní rada. Číst mi asi dovolí a ujde mi chvíle. »Ovšem komunistické časopisy ne, ty sem starý pan vrchní rada nepouštěl.« Teď je zde nový pan přednosta soudu a je velmi přísný, pan dozorce pokládá za svou povinnost upozornit mne na to. Ráno mě u něho ohlásí. Zítřka je ostatně čtvrtek, toho dne kolem půl desáté chodí pan vrchní rada na inspekci a budu-li mít nějakou stížnost nebo žádost, budu ho moci poprosit. Ve čtvrtek chodí do věznice také holič a budu se moci dát oholit.

»Tedy ano,« odpovídám, »nejprve požádám přednostu soudu, aby přišel pryč tenhle smradlavý kbelík.«

Krčí rameny:

»Předpis je, že má být kýbl v cele. Je to halt věznice. A nebudete tady dlouho, asi pět dní, dám vás pak do osmičky, ta je veselejší a je tam záchod.« V osmičce se teď povalují po slamnicích dva řezníci, falešní hráči.

»Snad nemyslíte, že tu budu tuhle ohavnost dýchat pět dní?!« Říkám to vlídně.

Je mírně udiven. Dívá se na mne. Neví, co si má o mně myslit!

»Pak požádám, aby mi bylo z odebraných věcí vráceno plnicí péro a papír.«

»Dle předpisů máte právo jednou měsíčně psát psaní, ale před odesláním musí být předloženo panu vyšetřujícímu soudci.«

Dívá se kosou po kbelíku. Pak se mne ptá:

»Vězeňský řád jste již četl?!«

Ano, visí na kusu tvrdého papíru přibit na plechu dveří, podíval jsem se na něj prve při prohlídce své cely, ale nečetl jsem ho.

»Ne,« odpovídám.

»Předpisy musíte znát. Za starého pana vrchního rady leccos prošlo, ale nový pan vrchní rada je přísný.«

Ještě mne chvíli poučuje. Je vtělený předpis. Ale líbí se mi můj žalářík. Mluví trochu mrzutě, ale vlídně, dovede mezi mnou a sebou udržovat vzdálenost a nenápadně si mě prohlíží a obchází, kdo jsem zač a nebude-li mít k vůli mně s panem vrchním radou mrzutosti.

Političtí vězňové jsou ti nejobtížnější a je s nimi skoro vždy všelijaké psaní.

Býval dělesloužícím poddůstojníkem. Trubačem c. a k. pěšího pluku č. 54, hanáckého pluku, téhož, k němuž volal v Itálii otec Radetzky: »Hanáci, držte se!« To je slavná minulost. A věru není větší krásy, než seděti na stojícím grošákovi, olíznouti si rty a pomalu jako svátost nésti k ústům stříbrnou plukovní trubku, a signál zavřeští a zachví se kov i dlaň, ušní bubínky a široký kraj. A není větší pýchy, než v letní večery, když chodí dívky se džbány piva k večerím, státi sám v zející bráně kasáren s nohama široce rozkročenýma a šikovatelskou šavlí postavenou mezi nimi. K. u. k. Infanterieregiment Nro. 54. Již samo toto jméno je s to, aby učinilo člověka melancholickým po celý život.

Úctu k předpisům a smysl pro disciplinu si přinesl můj žalářík odtud. Sem, do prachu a zápachu slezko-ostrovské věznice. »Já s vězni nekřičím,« řekl mi nevrle, »v předpisech stojí, že se má dozorce chovat k vězňům vlídně a je to tak nejlepší.« Také vlídnost dle předpisu.

Na odchodu pokládal za nutno říci mi ještě jednou:

»Ale já vás upozorňuju, že je pan vrchní rada velmi přísný.«

Dal jsem se do smíchu.

»No, vždyť já se toho vašeho pana vrchního rady tak tuze nebojím.«

Odešel.

Ale za chvíli cvakl zámeček znovu. A objevil se opět pan dozorce. S velkou lahví karbolky v ruce. Tentokrát jsem byl mírně udiven já. Byl i jinak laskav, nešetřil, lál do válce, do bedny i po zemi kolem a během půl minuty proměnil mou celu v nádražní záchod.

Odešel beze slova.

Jal jsem se z chlebové střídy hnísti šachové figurky. Koník se mi podařil, ale když jsem dokončil nezajímavý tvar piona, znudila mne představa, že bych jej měl opakovat šestnáctkrát a hodil jsem obě figurky do prachového hrobu na kamnech.

Toho dne, za houstnouchého šera již, jsem zažil ještě jeden vězeňský dojem.

Úsek silnice stranou učitelského ústavu stoupá silně do vršku a po

něm projelo auto s reflektory a vrhlo na stěnu obraz mého okna. Mihlo se tu pět-
atřicet oranžových obdélníků černě orámo-
vaných, přeletělo stěnou a zmizelo. Bylo to
působivé právě svou rychlostí a neočeká-
vaností. Pak rozsvítili před školou elektric-
kou lampu a okno cely s šesti mřížemi kol-
mými a čtyřmi příčnými se objevilo na
stěně definitivně, trochu prodlouženo šik-
mým dopadem paprsků.

Spat jsem šel až za tmy, na stlaní jsem již neviděl a ihned jsem tvrdě usnul. Ale v noci jsem se probudil. Dýcháním svého spolubydlícího. Tím strašným dechem, který proniká vši karbolkou, mdlým, nasládlým zápachem šestadvaceti ročníků urinu. Když už nebylo možno snést to, vyšplhal jsem se po příčkách židle k mřížím, vyhoupl se na ně a vdechoval trochu kyslíku.

Och, bestie! Dnes jest ještě třeba smířit se s tebou, ale zbavím se tě!

Třikrát mne té noci kbel probudil. A když jsem po třetí sunul hlavu do okna, zdálo se mi, že jsem salaman-
drem, který v pravidelných lhůtách vy-
strkuje z bahna hlavu, aby lapl po vzduchu,

prohlížel jsem se a divil se, že mé tělo není oranžově a černě ornamentováno.

Ale také tentokrát mne zachránila moudrost zedníka Šourka ze Stanova. »Vydrží to jiní, vydržím to taky!« řekl. A já si to po něm té noci opakoval.

Moudrost starého Šourka! Ze Stanova! Mihne-li se toto jméno Stanov, ať kdekoli v světě, není možno, aby se třeba jen na chvíli nezastavilo. Neboť v tom jméně jsou lesy tak hluboké jako půlnoční propasti a jejich zeleň je černá. Je to lipka na vrších, na obzoru Kokrháč, dvaapadesát domků na horských stráních, mnoho pramenů, na jaře plochy petrklíčů a v říjnu pod srubem jablka s vůní mandlí. Je to Rek, hnědý křepelák s prutem jako pleureusa, s nímž protouláváme srpnové dny a pijeme z jedné studánky, hádajíce se, kdo dříve a nalézajíce vždy kompromis v: zároveň. Je to můj devadesátiletý děd, selský mudřec, radikál a pantheista, jehož dlouhý vous voní včelami. Je to nejkrásnější rok mého života. Teď za mnou přišel Stanov k deseti půlnočním mřížím ostravského kriminálu. Přišel s darem smíchu jako věrná dívka, která přelézá s uzlíkem zeď, když dozorce již spí.

Byl jsem tehdy mlád. Tak mlád, že jsem se oddával náruživosti vymítat z lidí pánaboha. Neboť Šourek byl věřící. Zedník Šourek, který měl devět dětí a byl více dní v roce opilý, než nabíral maltu. Tomu jsem bral náboženství nad půlčkem anýzky č. II. ve večerem temné horské krčmě, kde se už jen v okně rýsovaly myrta a mučenka a kde jsme seděli sami dva. Všechno vydal: Stvoření světa, generační problém Kainův, archu Noemovu, neposkvrněné početí i neomylnost papežovu. Pekla nevydal. »A sákra, přesákra, a to ne!« Všechny metody Volné Myšlenky a učenosti sociálně-demokratických brožur byly vyplýtvány nadarmo. Šourek byl skalou Petrovou. Byl odhodlán držeti peklo za každou cenu a když jsem mu je chtěl rváti násilím, rozzuřil se. »Šourku,« pravím, »jak to tedy vypadá v tom vašem pekle?« »Ánu,« řval na mne, »jak to tam vypadá?! Každěj trouba ví, jak to tam vypadá: Řežou tam lidem řemení ze zad, píchají je bidlema a škvařejí je ve voleji.« »Šourku,« povídám mu, »pijete, klejete, do kostela nechodíte, u zpovědi jste nebyl, co jste ze školy, to vám také budou čerti řezat řemení ze zad

a škvařit vás v oleji.« Ten argument ho zarazil. Bylo zřejmo, že o něm ještě nikdy nehloabal. Přestal křičet. V temné krčmě bylo ticho. Šourek asi usilovně přemýšlel. A teprve za dlouhou chvíli řekl pomalu, rozvážně a smutně: »Ánu! Vydržej to jiní, vydržím to taky.«

Je to velká moudrost. Trochu pasivní, aby jí bylo možno dobýti světa, ale někdy v životě neocenitelná.

»Vydrželi to jiní, vydržím to do zítřka také, hnusný nájemníku! Zítřka zmizíš nebo tě rozbiju!«

Druhý den

Druhý den se podobá bíle vymalovanému pokojíku. Druhý den všeho nového; dobrého, zlého i lhostejného. Snad proto, že je tak jednoduchý. Že již není tajemství. Že je vše blízké a známé. Druhého dne odpočívají nervy i oči. Pokojík mění běl svých holých stěn, a ta někdy hoří odrazem slunce, jindy je slunce hluboko pod mraky a ona šedivá jako závěsy pavučin. Pokojík někdy voní bezem; někdy ženou; někdy plísni sklepních příbytků.

V pět hodin jsem se probudil bolestí hlavy. Věznice ještě oddechovala v posledních verších ranního spánku a deštivé jitro za oknem ze sebe posud nevzdávalo zvuku. Nalokal jsem se u mříží studeného vzduchu. Pak jsem pod ně přistavil stolec a nahý prováděl na kabalistických znacích jeho kříže a kruhu ryt-

mická cvičení, prožívaje něco ze svato-krádežné radosti oltářových tanečníků černých mší. Když jsem obřad ukončil omytím celého těla, bolest hlavy přešla a komika situace nabyla opět vrchu.

Bylo mi do zpěvu a šel jsem se k plechu dveří poučit, co o tom soudí Domácí rád. Je v něm vyjmenováno mnoho věcí nepřipustných, ale o neřestech zvukových v něm stojí jen toto: »Zakázány jsou neslušné řeči, hádky, nadávky, křik, hvízdání, povykování, vystupovati k oknům, vykřikovati z oken a pod.« Zpěv je tedy zřejmě dovolen, kdyby jej chtěl zákonodárce zakazovati, byl by to jistě řekl výslovně a neskrýval se za všeobecnosti. Tak, když dole v kuchyni do ranního ticha zahlaholily první puklice a na chodbě zahlomozily první kroky, rozhodl jsem se pro hymnu sesterské Francie a spustil na plné kolo, neboť jsem si nepřál, aby tichý zpěv mohl býti shovívavě přeslýchán, ale chtěl jsem, aby k jeho fortisimu musil můj velitel zaujmouti stanovisko zcela určité. Stlal jsem, uklízel, zpíval: »Jen dál, jen dál, krev měšťácká ať půdu napojí!«, bylo mi z té nevinné provokace veselo a pokojík

mého druhého dne měl běl ne zářící sice, ale také ne nevlídnou.

Otevřely se dveře.

»Zpívat se tady nesmí.«

Znělo to určitě, ale mimo všechno nadání laskavě.

»Právě jsem přečetl váš domácí rád a nic jsem tam o tom nenašel.«

Pozval si mne ke dveřím a ukazoval prstem na »křik«, »povykování« a »a pod.«. Nastal spor o výklad vězeňského řádu, a jako již v právních sporech vůbec, se naše mínění o úmyslech zákonodárcových naprosto rozcházela.

»Jste si vědom, že mi zakazujete zpívat hymnu spojeneckého státu, šlechtné Francie?«

Nevěděl, je-li to drzý vtip či zákeřný úklad. Jeho oči se staly trochu nejistými. Za Rakouska bývalo vše jasné, teď se bylo těžko vyznati i v hymnách, i v ostatním, a v předpisech o tom není nic. Ale postavil se na půdu, kde se cítil nejjistějším:

»To by se mi za chvíli rozezpívala celá věznice a mám tu šestatřicet lidí.« Zase pokrčil rameny. »Je to holt kriminál.«

Sotva odešel, rozklapaly se na chodbě po řadě zámky. Ohlasem zdí zazněl nějaký povel. Na dlaždičkách zahlučelo mnoho bot.

Vězeň vnímá sluchem. Nemá možnosti přesvědčovat se o původu zvuků a ty znějí jinak než venku: Absolutněji. Zvuk jest jen zvukem. Děj jest cosi druhého, cosi mimo zvuk, cosi dva kroky mimo něj, jest proti zvuku jasněmu a absolutnímu čímsi beztvárným, rozplízlým, neurčitým, z čeho teprve námahou mozku možno vyhmátávati tvary, a nikdy ne bezpečně. Sluch vězňů je schopen velkého zdokonalení jako sluch slepých.

To dozorce zotvíral dveře cel a pustil trestníky na chodbu na procházku. Sín se rozezvučela pochodem podpatků. Padesát kroků ode mne tam, padesát zpět, neboť má cela jest v pořadí předposlední. Kroky lidí, o jichž existencích nemám zdání, se vzdalují, stávají se slabšími, znějí už jen vzdáleným ohlasem, vracejí se, rostou, zaburácejí mi divoce před dveřmi jeden, dva, tři, čtyři, pět až na můj konec chodby, zarámusí jeden, dva, tři, čtyři, pět jako hromobití zpátky, odcházejí, slábnou, tichnou. Vzrušující crescendo a

decrescendo kameninového cymbálu, tepaného podkúvkami bot.

Sedím u stolku a myslím. Za plechem dveří zní harmonie zvuků a já se chvíli namáhal zkonstruovati si k ní program, představiti si shluk chacharů, zlodějů, falešných hráčů, žebráků a rváčů, Roberta Kunčického, který seděl nevinně, pana Hokynáře, Bardoně a Zárubka i toho, který kazoval, aby potratila. Na chvíli se mi to podařilo, ale záhy se rozplynuli a unikli mi, jako v kouři cigarety, na který jsme hleděli zblízka. Vnímám opět jen zvuky, které dávají mým myšlenkám rytmus. Na křik tkalcovských stavů, na hrčení sít v parních mlýnech a daktyly jedoucího vlaku si brzy zvykáme. Venku prší. Klášterní cely, vězeňské kobky a druhé dny věci dobrých, zlých i lhostejných jsou stvořeny pro ranní meditace.

Proč nás zavírají na dva měsíce do společnosti morových kbelíků? Hájí svých nejsvětějších statků. Ovšem! Ale proč nás zavírají na dva měsíce do společnosti morových kbelíků? Po zkušenostech stotřiceti let se nikdo nemůže klamati o tom, co je to občanská válka. Není to jen živelný výbuch nakupeného utrpení

a ztajených vášní, rudý prapor v ulicích, hromadné vraždění bez milosrdenství a výběru, divoká hrůza a divoká rozkoš, rudá a černá, krev, oheň a carmagnola. Nejsou to jen organizace bílých armád, řev kulometů v městských ulicích, hořící vesnice a v polích za humny řetěz nazdařbůh pochytaných lidí, kteří před salvou do sebe si musili za zády vykopati hroby. V dobách méně napjatých vypadá tento boj jinak: Je to tajné vraždění v zákoutích nočních ulic a na celách policejních ředitelství, i veřejné se slavnostními obřady senátů a popravčích mistrů; je to odsuzování na doživotí či na dobu občanské války, umírání na chřestících slamnicích žalářů a v nájemných pokojících vyhnanství; je to lámání a porušování lidí penězi, poctami, úřady, vyhrůžkami; je to znevažování lidí tiskem, proskripce ve veřejnosti, znemožňování života, parforsní štvárenice na člověka až k halali! či k jeho útěku za hranice. To vše jest účelné, neboť odstraňuje nepřátele a vykrcuje jim z rukou zbraně. Jde-li o cenu tak velkou, jako je svět a život generací, zbraně se nevybírají a rytířskými zbraněmi se bojovalo ani ne v rytířských dobách, nýbrž jen v ry-

tířských románech. To vše jest samozřejmé. Ale proč nás zavírají na dva měsíce do společnosti morových kbelíků? A kde je účelnost toho? Obnovuji zapomenuté učení o absolutní a relativní teorii trestu a hlavou mi jdou římské I, II, arabské 1, 2, a *a, b, c*. Vina a trest! Quia peccatum est! To jest absolutní teorie církve. Trest není prostředkem k nějakému účelu, jest účelem sám o sobě, třeba trestati proto a jen proto, že se stal hřích, neboť tvůrcem a strážcem řádu jest Bůh, nejvyšš spravedlivý, ale také nejvyšš dobrotivý, který, trestaje, zároveň usmíruje. Není možno s duchaplností tohoto skvělého podvodu zacházeti bez uctivosti. Živelnou lidskou touhu po pomstě, po panování, po vyvyšování vlastních ctností kontrastem cizích zločinů, po radosti z cizího utrpení, které jen darem milosti není utrpením mým, církev nezastírá plochou sociální účelností, ale symbolem svého Boha je povyšuje na absolutní dobro. Sobecky ubližujíc, vyvolává zároveň v trpícím štěstí očistění, odpuštění a smíru. Stojíc oběma nohama na půdě řádu vykořisťování a násilí, dovede zároveň vzbuditi ilusi řádu jediného a nejvyšše spravedlivého. Co si však proti této

Isti, tak velkolepě vymyšlené, lidskou duší tak hluboce odůvodněné, dovedlo vymyslet měšťáctvo devatenáctého století? Jen tuto plytkost: Trest, má-li míti smysl, musí míti účel: 1. Má zločince napraviti, 2. má zastrašiti, a sice a) potrestaného zločince od zločinů dalších, b) ostatní lidi od následování ho. Jaké hlupáctví! Kdo má ještě věřiti v jejich napravovací a zastrašovací relativistické teorie? Kdo v ně má věřiti po všech těch mečích, křížích, šibenicích, hranicích, hladomornách, gilotinách, Špilbercích, bagních, Petropavlovscích, po všech jim na výsměch opětovaných revolucích, vzpourách a spiknutích, po každodenní četbě o zločinech v rubrikách denních zpráv, po všech živlech podsociálních i nadsociálních nikdy nenapravených a nikdy nezastrašených? Zločin jest stejně nezbytným společenským zjevem jako občanská ctnost a stejně jako ona nevykořetitelný. K vysvětlení mých dvou měsíců zbývá jen pomsta.

Co se děje?

Tkalcovské stavy se zastavily. Mlýn přestal harašit, vlak dojel na stanici. Chodba je tichá.

Vězeň vnímá sluchem. Náhlé ticho vzrušuje stejně tak, jako náhlý zvuk. Neboť dva kroky opodál nich je neznámý děj. Tehdy se stává vězeň jen uchem, pozorlivým a napjatým, uchem s boltcem, bubínkem, třmínkem, kovadlinkou a kladívkem.

Chodba je tichá. Cvakají zámky. Kolik? Počítám.

A co se to znova děje?

Neboť chodba opět promluví kroky. Jsou jiné než prve. Je jich méně a znějí jinak. To již není pochod chlapských bot po dlaždičkách kasáren, to je chození v nádražním vestibulu před příjezdem vlaku.

Ucho poznalo vztahy: Dozorce zavřel muže do cel a pustil ženy.

K vysvětlení mých dvou měsíců zbývá jen pomsta. To slovo mi dnes zní hluše a zdálky. Ale myslím, že tehdy, když po prvních kilometrech mé bezelstné cesty do světa po mně z křoví třeskly první výstřely, jsem měl mnoho smyslu pro šlehání a praskot jejích rudých šátků v hrudi a pro víření jejích bubínků ve spáncích. Rozumím jí. Kdysi se lidé dovedli mstít poctivě, mužně a ukrut-

ně, nestydíce se za pud více než jen lidský a hrdě jej před světem vyznávající. Římsí císařové potápěli příbuzné na dno jezer a moří i s loďmi, prochutnávající při nočních hostinách radost z každého lokte, o který se jejich pomsta blížila hladině smrti. Alboin si z lebky zabitého tchána dal zrobiti pohár a každý doušek vína z ní byl sladším příchutí starého vítězství. Středověká knížata vypalovala svým nepřátelům oči, slepý Žižka ohmatával hlavy zajatců a kde pod prsty ucítil tonsuru, rozbil ji palcátem. Ludvík XI. si zřídil ze svých nepřátel zvěřinec. Petr Veliký dal soka v lásce a moci nabodnouti mezi stydkými kostmi na kůl a na náměstí mu zuřivě vyspílal, plivaje mu mezi oči posud živé a vše chápající. Na jihu a západě Evropy milovali oheň, na severu dávali přednost provazu a širočině, ve Francii si oblíbili kulturu strojovou, na východě hůl a karabáč, a všechny tyto mnohotvárné slavnosti poprav, to jest obřadné pomsty, třeba prohlásiti za stejný projev hromadných pudů lidských, jako válečné nadšení, národní tanec či sborovou milostnou píseň, zapěnou při harmonice na pokraji večerního lesa. Jaká degenerace v demokracii!

Jaký úpadek poctivosti! Místo nezastírané barbarské radosti z muk nepřítelových, místo křesťanského posvěcování lidské krutosti pojmem Boha, už jen schovávání se za účelnost relativistických teorií o napravování a zastrasování zločinců. Jaký úpadek techniky! Místo důmyslné vynalézavosti prostředků už jen smrdutý kbelík. To proto, že jejich pomsta nevyvěrá z mužné nenávisti. To proto, že za ní není žádná milovaná myšlenka, nýbrž jen neduživý strach, marně toužící po klidném spánku vedle zásuvek s vkladními knížkami a trpasličími nadějemi na dnech.

Nádražní kroky na chodbě se zastavují. Mění se v šoupání. Je slyšet po řadě cvakání zámků.

Pak ticho.

To tedy bude naše první střetnutí, pane dozorce! Neboť pochod mužů zněl sotva více než dvacet minut a chůze žen jistě ne čtvrt hodiny. Chci býti venku plnou hodinu. Z vězeňského řádu neslevím a náhražku chodby místo kousku prostory s oblohou nad hlavou přijímám jen pro rozpršený dnešek.

Přinesli mi plecháč toho, čemu říkají káva.

»Pak vás pustím na vzduch,«
řekl mi dozorce, a když za chvíli přišel
znova: »Vezměte si čepici a pojdte!«

Na chodbě mě opustil.

»Důvěřuji vám a nechám
vás tu samotného. Do špehýrek se dívat
nesmíte. Chvílemi se na vás přijdu podí-
vat,« obelhával mne, neboť musil do města
ke krajskému soudu.

Mého útěku se věru nepotře-
boval bát, schodiště je až ke stropu zahra-
zeno branou ze železných prutů. A několik
oken, která tu jsou, je zamřížováno. Tam
někde dole za nimi leží pracující a bušící
Ostrava, ale je vidět jen koruny dvou kaš-
tanů na dvoře, vše ostatní je dešť a mlha.

Octl jsem se ve zvěřinci. Ve
zvěřincovém světle, které prošlo stropem ze
stanového plátna a přešlo jeho šedí;
v zvěřincovém živočišném zápachu. Je zde
klec vedle klece, každá s dveřmi pobitými
plechem a s kukátkem uprostřed. Za ta-
kového počasí není divu, že venkovští vý-
rostci a třídy s pány učiteli zůstali doma,
zvěřinec že je prázdný a já jediným jeho
návštěvníkem. Otvírám záklopy kukátek
a dívám se do klecí.

Na osmičce jsou dva krásné
exempláře řezníků. Jeden z nich chodí po
smutném zvyku všech zajatých zvířat nej-
delší cestou z rohu do rohu a druhý, ten
tlustší v háčkované vestě, čte pod oknem
v nějaké upatlané knížce. Chodící postřehl
mé oko, na zlomek vteřiny se do něho lho-
stejně podíval, ale pak, jako lev, král
pouště, mu již nevěnoval pozornosti. Na
devítce sedí s podepřenými hlavami u stolu
dvě pouliční dívky a třetí, v hedvábných
šatech jako rajčí hrdlo modrých, přivede-
ná sem zřejmě přímo z ohniska barových
žárovek, se povaluje na slavníku, zdůraz-
ňujíc v tom nakupení bezlesklé šedi kon-
trast jásavé modře. Dvanáctka vypadá pod
dnešními mraky obzvláště ponuře jako
záclona zaprášených pavučin ve sklepním
výklenku a pět starých žen v trestanecké
pytlovině, které srazily nad nečistým sto-
lem hlavy, vykládající si něco líně a bez
zájmu, se podobá chomáči vyčesaných šedivých vlasů na skládce velkoměstského
smetí.

Klece jsou velké i malé, plné
i prázdné, dva, tři, pět, osm vězňů v jed-
né, v občanském oděvu i v trestaneckém,
je zde všechen věk od chlapeckých let až

do žebráckého stáří a všichni posedávají, polehávají, chodí nejdlejší cestou z rohu do rohu a všichni mají v očích myšlenku ne na vyvážnutí, nýbrž už jen na usmýkání času.

Patnáctka se navlas podobá mé cele. Jsou v ní dva chlapci. Ten šestnáctiletý, v hadrech občanského oděvu a s neuvěřitelně rozsápanou čepicí na hlavě — není jí patrně v životě zvyklý odkládati, aby mu ji někdo z jeho společnosti neukradl — ruce na zádech, chodí jako zlé, nečisté zvířátko sedm kroků k oknu a sedm od okna ke dveřím, a jeho bosé nohy, s nichž se loupou pláty špíny, ťapou po podlaze. Ale kdo je ten druhý? Hošík nápadně čistotně ustrojený a se vzorně vyčiděnými botami, jenž má čelo opřeno o stolovou desku a zpívá pod ni polotichým sopránkem: »Já jsem z Kutné Hory koudelníkův syn«?

Umouněný draveček, kocour, který se vyválel v sazích, postřehl na pochodu od okna mé oko a mazaně, nepřerušiv chůze, upozornil kopnutím spolupězně na nebezpečí. Hlava nad stolem prudce vylétla a pod kučeravými plavými vlasy se objevil hezký obličejíček, úplně

dětský, a dvě modré, vyděšené oči. Neboť zpívání Koudelníkova syna je ovšem také zakázáno.

Na schodech zaklapaly kroky, paní dozorcová, Mařenka z »Prodané nevěsty« po patnáctiletém manželství, se na mne zatvářila co nejnepřístupněji, otevřela klíčem z velkého svazku mřížová vrata a vpustila ke mně na síň chodbaře: Muže v trestaneckém se smetákem a kbelíkem v rukou. A to je důležitý úřad. Neboť k chodbařství se vybírají vězňové spolehliví a na kriminál zvyklí. Chodbař pomáhá v dozorcově domácnosti, zametá kanceláře okresního soudu, je na dvoře, ve sklepě, na půdě, roznáší po celách jídlo a prádlo, a to vše mu dává příležitost k nejneuvěřitelnějším šmejdům, což je terminus technicus. Zná příčiny minulých zvuků a předpovídá budoucí, je zprostředkovatelem mezi vězni, je živoucím deníkem tohoto světa pro sebe a šířitelem zpráv, které by jinde nestály za vyslechnutí, ale z nichž se zde každá svou tajemností stává událostí.

Můj chodbař mi tak dlouho nevěnoval pozornosti a hleděl si metení, dokud si nebyl jist, že paní dozorcová je už zase dole v kuchyni. Pak na

mne tajemně mrkl a pošeptal mi, že je také komunista. Není. Tykání mu není samozřejmostí a nemůže si na ně přes výzvy a nepodařené pokusy zvyknouti. Ale nevadí.

Jsem v bojovné náladě a vpadám rovnou do věci:

»Jak můžete trpět, že vás vodí na procházku jen čtvrt hodiny, když máte právo na celou?«

Nebyl pobouřen, jak jsem očekával, nakroutil se jen jaksi a řekl: »No, jo!« A za chvíli: »No, jo, ale co má dělat?«

»Kdo?«

»No, dozorce.«

»Proč?«

»No, jo, musí teď k okresáku a pak ke krajskému.«

»A co je vám, ke všem čertům, do toho?«

Krčí rameny.

»Kam vás vodí, když je hezky?« popuzuji.

»Taky jen na chodbu. Ale někdy ani ne. Musí pryč a řekne: ‚Projděte se po cele!‘«

»To je neslýchané! A to tak docela mlčky trpíte?«

»No, jo. Dříve to šlo, to tu byli dva, to jsme chodili po dvoře. Ale teď je tu sám.«

»No, a?«

»Musí také prohlédnout celou, tak nemůže být zároveň tam a na dvoře.«

Tak je to! Vlast šetří. Podniká útok na místo nejslabšího odporu. To jest na plíce nejbezbrannějších.

Umiňuji si, že jim do toho mrtva uvedu trochu pohybu.

»Co je vám do jejich potíží?« rozčiluji se. »Starají se oni o naše?«

Krčí rameny.

»Co tomu říká vězeňský lékař? Ví o tom vůbec?«

»Ten? Ten ještě žádného neuznal. Řekne: ‚Nekraď a nebudeš tam, chachare!‘ a vyhodí ho. Mně je to už jedno, zítra odtud vymáznou.«

Aha!

Zlostně se od kameráda odvracím a dávám se na pochod chodbou. Kasám se na dozorce, bude-li mne chtít zavřít jen o minutu dříve než za hodinu.

Můj druh metl chodbu, myl záchody, otíral plech dveří cel a mříže oken i schodové klece, a ta samota ve dvou trvala dlouho. Tak jsme se zase sešli.

»Na patnáctce je takový malý, čistý hoch. Kdo je to?«

»Ten? Ten tu je už po třetí. Teď vzal nějaký zinkovaný plech. Půjde do polepšovny. Rodiče jsou pořádní lidé, táta je horník. Je z kluka zoufalý a bije ho hlava nehlava. Jednou už ho sousedi udali, že hocha týrá a stál před soudem.«

Vzpomínám na čerstvou špínu své cely, na kůrky a salámové kůže pod prachovým hrobem na kamnech. Zajímá mě, kdo byl v šestce mým předchůdcem. Pan policejní inspektor. Po jakémsi večeru příliš vlahém se ostravská dcerka vrátila domů až v noci a bojíc se tatínkových pěstí, lehla si do domácího sadu; zde ji našel pan inspektor a odvedl na strážnici, kde se pokusil odčinit úřední přísnost osobní vlídností. Poněvadž to rodiče ani nestrpěli, ani se nedali odstrašit jeho vyhrůžkami, šel na několik neděl na šestku.

Vidím pod vyhrnutými rukávy, že je můj druh chodbař tetován.

»Ukážeš mi to?«

Vyhrnul ochotně oba rukávy výše a já se obdivuji ryzí, kulturou ještě nezkažené loupežnické romantice, romantice Rinaldo Rinaldinů, Marino Marinellů, Abruzz a tajemných benátských osterií. Na levém předpaží je modře vytetován velký, dokonale propracovaný bubínkový revolver. A na pravém hotový konstruktivistický obraz: Pod loketním ohbím umrlčí hlava, jejíž brada spočívá na zkřížené dýce s revolverem. Nad lebkou v půlkruhu nápis: SMRT TYRANŮM! Pod lebkou ženské poprsí, a ne snad nějaké leckteré, ale vznešené dámy se vzorným účesem z kadeřnických listů a s cudným výstřihem. A po straně toho všeho, lebky, dámy i nápisu, souběžný s loketní kostí a po celé její délce přeostrý meč, kolem něhož se otočil had. Nad mečem: VĚRNOST PRÍTELI! Pod mečem: POMSTU ZRÁDCI! Had ovšem vztyčuje hlavu a vymršťuje rozeklaný jazyk. A zde jsem okamžitě postihl neštěstí. Neboť had, má-li splnit své mystické poslání, musí jazykem mířiti od těla. Jen tenkrátě nečisté síly, plížící se k člověku, při spatření bojovného postavení hada odejdou tak tiše, jak byly přišly, a zlí duchové, sedící v hrotech střel,

dýk a mečů, se polekají rozeklaného jazyka, namířeného proti nim a rychle uhnou. Ale běda, míří-li jazyček dovnitř těla! Nepřátelské mocnosti neznají pohodlnější cesty a hladšího můstku, jak vejíti do člověka, než právě tudy. A chodbaři míří hadí jazyk přímo k srdci. Stejně jako kdysi Františku Ferdinandovi d'Este. Je to i zde mystická pomsta orientálního tetovače či jen nevědomost ostravského fušera?

»Proč tě zavřeli?«

Vypravuje mi ten příběh. A věru, při opatrnosti, se kterou tři přátelé připravili celý podnik, mohl to být jen úklad hadího jazyka, který způsobil, že časně ráno po zimní noci, když se s párovým povozem vypravili na důl »Ignác« u Mariánských Hor a naložili si tam dvě tuny železa, byli lapeni četníky.

Trvalo mnohem déle než hodinu a chodbař pracoval zase již dávno dole u paní dozorcové, když se dozorce vrátil z města.

»Až nebude pršet, budete si moci jít do zahrady,« řekl, odváděje mě do cely.

Chystal jsem se prve na něho a teď jsem byl v pokušení býti mírně zahanben. Ale jen na chvíli. Proč tu mám míti privilegia?

»Proč mě nepouštíte společně s ostatními?«

»Politici vězňové se nesmějí stýkati s prostými.«

»Ostatní vězně pouštíte také na zahradu?«

»Nedá se to dělat jinak, než jak to dělám,« odpověděl mrzutě, »a ví o tom jak pan vrchní rada, tak také pan prezident krajského soudu. Mám předepsáno dohlížeti na procházce na vězně a mám také předepsáno provésti v době procházky prohlídku jejich cel. Jak to mám dělati jinak, než že je pustím jen na chodbu, odkud na ně z cel vidím?« Rozumím: Chodbař ho již dole o naší rozmluvě informoval. Zdá se, že se hesly svého tetování neřídí. »A kdybyste ty lidi znal, viděl byste, že nestojí za to, abyste se jich zastával. Do očí se vám staví hezkými, a za zády vás zradí.«

Má patrně pravdu. Totéž tvrdí ve svých vzpomínkách ruští revolu-

cionáři. Ale já to po sté a prvé přece jen zkusím.

V poledne roznášejí na dřevěném podnosu chodbaři ve společnosti páně dozorcově obědy. Dostal jsem plecháč poněkud zkalené vody, v níž plavalo několik nudliček mrkve a jakéhosi košťálu, snad kapustového, k tomu hrstku svařené rýže. Bylo to čisté a nebylo na tom nic odporného. Jen zcela bez chuti to bylo. Jen trochu slané. A myslím, že toho bylo pro tělesně pracujícího člověka příliš málo.

Pan rada přišel až ve čtyři hodiny odpoledne.

V síni znějí kroky, cvakání zámků, pak se v mých dveřích objevila hanácká postava dozorcova a za ní, dále na chodbě, ještě jedna, drobná. Bledý obličej, skřípec, zarůžovělý hrot nosu; pán zřejmě trochu nervosní.

»Máte-li nějakou stížnost nebo přání...« řekl zpovzdálí bezbarvě.

To -li bylo rozhodně zajímavé. Znamenalo: Co s tebou? Octl jsem se před diplomacíí slov. »Prosím« ze mne nedostanou, »žádám« zní v této situaci ne-japně.

»Ten kbelík zapáchá penetrantně. Nebylo by jej možno odstraniti?«

Pan vrchní rada přichází z pozadí chodby až k prahu.

Cítí ovšem jen karbolku.

»Ano, pan dozorce tam včera nalil karbolky. Ale desinfikovat se to nedá, dřevo je veskrze prosáklé padesátiletým urinem.«

Pan rada se usmívá trochu ironicky, trochu rozpačitě. Neví. Je to zřejmě proti instrukcím.

»No, vyneste to tedy večer,« praví posléze dozorcí.

»Pero a papír mi povolíte, pane vrchní rado?«

»Ano, přiměřená práce je zde dovolena.«

»Děkuji vám.«

Odešel, nevzav mého díku na vědomí.

Za pět minut přišel dozorce se dvěma chodbaři a kbelík z cely vynesli.

Jedeš, bestie!

Nervy vězňů jsou jiné než lidí na svobodě, samota je činí vnímavějšími, a když jsem v pozdní odpoledne, zdánlivě bez jakéhokoli popudu, obrátil

od stolku hlavu ke dveřím, viděl jsem v kukátku na sebe upřené oko. Modré oko. Ne dozorcovo, nýbrž ženské či dětské, které si mě zvědavě prohlíželo a neuhnulo ani pak, když se střetlo s mýma. Teď jsem tedy byl zvěřincovým zvířetem já. Chvilku jsem to snášel. Ne dlouho.

»Kdo je to?« křikl jsem zlostně a udělal krok ke dveřím.

Zmizelo ihned.

Bylo to oko holičského učně.

Na chodbě se holí. Čtvrtek jest patrně v ostravských holírnách dnem největšího klidu a pan mistr posílá dva učedníky do chudobince a trestnic, aby mu tam vydělali po padesáti haléřích za úkon a naučili se prvním základům řemesla, ve svých začátcích krvavého. Učňové postavili na chodbě lavici, na ní sedí dva vězňové, jeden je mydlen, druhý holen, třetí čeká, čtvrtý jde do cely se umýti a celá procedura netrvá déle než dvě minuty. Pan dozorce jí zpovzdálí asistuje. Otvírá postupně cely a vydává vězně na mučení. Také na mne dochází. Dívám se chvilku. Tedy ne! Na mně se zaučovat nebudou. Ne, že bych měl námitky proti propůjčení své fysiognomie za školskou pomůcku, ale

jejich instrumenty, to olezlé dřevíčko: stařeček Štětka z chudobince, a v půli rozbitý hrnec se špinavými mydlinami, jsou prostě ohavné. Dám si růsti plnovous.

Před šestou hodinou zavírala dívka ze včerejška v druhém poschodí učitelského ústavu okna. Okno za oknem, nevěnujíc mi pozornosti. Když došla k poslednímu, k onomu naproti mně, postavila se v jeho orámování, stála nehnutě s dlaněmi na pažení a s očima kdesi nad naší střechou, ale pak mi znenadání ukázala na dvě vteřiny oči, na dvě vteřiny zoubky pod hezkým úsměvem, pokynula mi spěšně rukou a rychle zavřela okno.

»Pokládám to za návštěvu, kterou jste mne poctila, slečno. Děkuji vám. Na milou shledanou!«

V létě se v celách nesvíti, soumrak nastává záhy a kontrastem mřízí, které, jediné si zachovávajíce charakter, zůstávají na pozadí oblohy do poslední chvíle sebou samými, činí předměty podivně měkkými. Večery druhých dnů věcí dobrých, zlých i lhostejných jsou klidné, s lehoučkým nádechem melancholie. Jen s docela jemným, jako když náhodný večerní závan donese přes řeku, louku a

střechy domků tušení rozkvetlé střemchy
kdesi na druhém břehu. Vyšplhal jsem se
po lenochu židle k otevřenému oknu, díval
se na dešť, na svítlnu před učitelským
ústavem a na hru kapek v jejím světelném
věnci. A tehdy jsem zaslechl tichý zpěv.
To se stejně jako já držel mříží mladý
vězeň sousední cely a zpíval večeru a kap-
kám vězeňskou píseň se smutnou melodií
a opakováním slov, které vždy zaznělo jako
vzdechnutí.

*Uvězení, ach, vězení,
mý železa jsou studený, studený,
vězení, ach, vězení, mý železa jsou studený.*

*Tu přijde pan žalárník,
volá moje jméno, příjmení, příjmení,
tu přijde pan žalárník, volá jméno,
příjmení.*

*»Máte jít nahoru,
máte tam nákou návštěvu, návštěvu,
máte jít nahoru, máte tam nákou
návštěvu.«*

*Pak mě vedou, nevím kam,
po těch tmavých chodbách sem a tam, sem
a tam,*

*pak mě vedou, nevím kam, po těch
tmavých chodbách sem a tam.*

*Když jsme přišli nahoru,
má milenka sedí u stolu, u stolu,
když jsme přišli nahoru, má milenka sedí
u stolu.*

*»Rodiče a přátelé
všichni zapomněli na tebe, na tebe,
rodiče a přátelé všichni zapomněli na tebe.*

*Jenom já, tvá milenka,
přišla navštívit miláčka, miláčka,
jenom já, tvá milenka, přišla navštívit
miláčka.«*

*Tu přijde pan dozorce:
»Vaše návštěva je u konce, u konce.«
Tu přijde pan dozorce: »Vaše návštěva je
u konce.«*

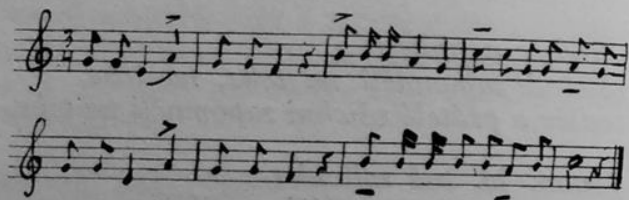
*A já čekám den každý,
který bude poslední, poslední,
a já čekám den každý, který bude poslední.*

*A je zase ticho . . .
Ticho. Večer. Klidný dešť.*

Druhý den.

Vězeň, kterého nevidím,
mlčí, ale je posud u mříží, dva metry ode
mne, cítím to. Teď si do tmy, která nám
oběma ochlazuje čela, do světelného věnce
kapek kolem svítilny, do něhož hledíme
oba, tichounce tu melodii hvízdám já:

Třetí den

»**A** tomuhle říkají trest odnětím svobody!«
To je věta, která se mi zdála v posledním ranním spánku, která ve mně ve snu zlostně tvrdla, až jsem ji cítil v ústech jako kame- ninovou kuličku, podobnou té, jakou si do důlku cvrnkají děti.

Neboť i dnes ráno jsem cítil prudké bolesti hlavy. Měl-li jsem tam dole zase chvíli vydržeti, musil jsem také této noci třikráte, jako potapěč, vyšplhati se po žebříku židle nad hladinu, abych nalapal vzduchu deštivé noci. A při těch výpravách za kyslíkem jsem poznal, že to ne- byl jen kbelík, který zde činil dýchání tak obtížným a pochopil jsem, proč umístili okno tak vysoko nad zemí. Nejen, aby nám byla ztížena radost pohledu na barvy a na obzor větší než 12·10 m², ale hlavně proto, aby zde, v prvním poschodí, bylo

uměle vytvořeno podzemí. Prostor, ve kterém se vězeň pohybuje a spí, myslí a cítí, a ještě čtvrt metru nad jeho hlavou má býti hnijící vzduchovou tišinou. Je to otupování zhuštěným vzduchem. Vdechování kyslíku by nás činilo příliš bujnými. Chtěli by, abychom se stali bahenními tvory. Představa salamandra ze včerejší noci nebyla náhodná a hnědé pruhování singsingových vězňů je stylové.

To se mi převalovalo hlavou v posledním ranním snu a polospánku a chystal jsem se probudití se se zuřivou zlostí. Ale ještě dříve, než jsem otevřel oči, jsem cítil, že polykati vztek by zde bylo zaměstnáním velmi neužitečným a dostal-li se mi již do úst, že jest třeba vyplivnutí jej oknem. Učinil jsem to ještě s postele a ihned, jak jsem otevřel oči. Vystřelil jsem jej, jako můj předchůdce, střelec chrchly, obdélníkem mříží, a já jsem trefil. Vztek praskl v proudu deště venku jako maličký šrapnůlek a jeho kuličky zachrastily zároveň s kapkami v lupení zeleninové zahrady.

Byly čtyři hodiny. Věznice tvrdě spala jako po těžké práci nebo těžké starosti. Cěla byla sychravá deštěm.

Postavil jsem si pod okno stolek, prováděl na jeho oltáři obřadní tanec černé mše, umyl jsem se, stlal, metl, hvízdal si, hlava přestala bolet a komika situace opět nabyla vrchu.

Pak jsem se dal do pozorování nejdůležitější skutečnosti své cely: Okna. Byl jsem jím podivně přitahován. Jako všichni vězňové již od tisíciletí. Ale zdálo se mi, že jsem teprve já objevil toto okno s ostrým orámováním, s modrými stíny na jeho bílých stěnách, s proudy deště za ním a s výsekem mlžné oblohy; že ho přede mnou ještě nikdo neviděl. Jako každý objevitel jsem začal mít o ně zájem téměř vědecký. Byl bych se ho rád zmocnil metodami měřičskými. Nelenoval jsem svléci si kabát a odepnouti si límec, abych jeho osmatřiceti centimetry naměřil s nejvyšší příčky židle 80 cm do šířky a 76 cm do výšky, abych odečetl třicentimetrovou tloušťku šesti okrouhlých tyčí kolmých a jednocentimetrovou tloušťku čtyř plochých tyčí vodorovných a abych nakonec zjistil, že 62×72 světlosti okna jest na tuto místnost příliš málo. Studoval jsem okno z bezprostřední blízkosti, hleděl jsem na ně dole z cely a počínal jsem rozuměti půvabu

okna, obsahu a mnohotvárnosti okna, počínal jsem chápati, proč okno vždy přitahovalo vězně a umělce. Je úžasně krásným obdélníkem světla a barev, vyříznutého do světa šedi a stínu. V jeho ohraničeném výseku jest ztajena větší úzkost z nekonečnosti než v nekonečnosti omezené jen dálkou. V jeho rámu jest radost z věčnosti jasnější právě proto, že ji malost přiblížila lidskému chápání. Hleděl jsem na okno a radoval se z něho. A vztah věcí se mi převrátil a viděl jsem, já že jsem svoboden, plně a naprosto, a mřížemi že nejsem uzavřen já, nýbrž to, co jest za nimi.

Věznice se probouzela.

Kdesi dole v přízemí vyskočily do jitřního ticha ze svých lůžek v závěsech dveří dva zvuky, jeden vyšší, druhý nižší, dva kamarádi. Pak jiný, který byl přes noc přikryt pukličkou pětadvacetilitrového hrnce. Za chvíli na chodbě před mými dveřmi celá dlouhá řada těch, které spaly na holých dlaždičkách. A jeden po druhém, až jich byla plná věznice. Zvuky byly vyspalé, svěží a žily v budově samotným životem jako maková zrna v makovici.

Pan dozorce s chodbařem mi přinesli snídani.

Mračil se. Proč zrovna on jediný se špatně vyspal?

»Dobrý den!« Zpívej! Zpívej, jásej, jásej, zpívej, můj skřivánku!

»Něco mi dole podpísete!« zahučel můj skřivánek.

»Podpíšu, pane dozorce.«

Pak zněly před mými dveřmi těžké kroky mužské procházky. Dozněly a chodba se rozšoupala ženskými střevíci.

A pak si pro mne tedy pan dozorce přišel, aby mě odvedl dolů do kanceláře.

Podpisoval jsem mu nějaký úřední akt, nezajímavý i v tomto prostředí touhy po novinách. Ale tam dole jsem poznal nového člověka.

Vypadal jako hmyz sviňka, armadillidium triviale. To pro svou nečistou šedivost, do které se po zákonu mimikry zahalil, aby ho nebylo viděti. Málo krátce ostříhaných plavých vlasů kolem lysiny, lysina sama, tvář, trestanecká pytlovina, oči, ruce, vše bylo stejně šedivé škaredou, bezlesklou šedí štěrbin v starých

podlahách a prachových skrýších pod nástěnnými lištami. Muž Sviňka seděl za malým stolkem, přeneseným sem z cely a do velké knihy cosi zapisoval úhledným krasopisem s háčky nad měkkými písmenami házenými vzad, aby se mohl pod ně schovati. Jeho krk byl tlustý a pokryt krticemi, boule na bouli, jako rakovitý košťál. Když jsem nahlížel do jeho knihy a on se jen stěží mohl vyhnouti pohlednouti mi do očí, usmál se rozpačitým úsměvem, jímž obnažil šedivé, vykotlané střepy, které bylo již těžko nazvati zuby.

Když jsem byl dnes na procházce, pustila Mařenka z Prodané nevěsty zamřížovanými vraty do síně chodbaře dva. Jednoho dlouhého, šlachovitého a zrzavého, druhého malého. Oba nové muže, neboť tetovaný si dnes v sedm hodin ráno své čtyři měsíce odbyl, dostal ve skladišti svůj balíček, převlékl se do občanského a šel.

»Nemáte číka?« zeptal se mne dlouhý, rezavý, zkoumavě si mě prohlížeje.

»Mám,« řekl jsem, »ale sirku mám už jen jednu. Nemáš ty nějaké?«

»Copak nemáte knoflík?«

dy

»Knoflík? Jaký knoflík?« ptal jsem se naivně.

Prohlížel si mě s opovržením a od nohou k hlavě.

»Copak vy si neumíte zapálit bez sirky?«

»Ne,« řekl jsem nevinně.

Kdo je ten hlupák? ptaly se jeho zpytavé oči. A ihned si maličkým zábleskem odpověděly: Aha, nějaký defraudant!

»Nauč mne to!« řekl jsem.

»Kde je dozorce?«

»Šel na četnickou stanici.

Paní přejímá uhlí.«

Zavedl jsem rezavého chodbaře do své cely.

Tam mě naučil zapalovati si bez sirek.

Velcí préríjní lovci američtí vypočítávají na dvacet způsobů rozdělávání ohně. Znají-li také tento, nevím. Je to zajímavé spojení doby kamenné s nejmladší civilizací. Doba kamenná je zastoupena křemínkem, novověk ocelovou čamrdou nejmodernější tovární výroby. Dvěma dírkami knoflíku se provleku dva provázky, na obou stranách se sváží a knoflík

se posune doprostřed jejich délky. Jeden konec provázku se vezme mezi zuby, na druhém se levou rukou drobně potrhává, provázky se tím zakrucují a rozkrucují, čamrda se prudce roztáčí, k ní se pravicí přiblíží křemínek a z toho pak srší jiskry jako ze suchého nožířského brusu. Jiskry se chytají do krabičky s troudem, položené na kraji stolu a od troudu si možno zapáliti cigaretu.

Jak jednoduché, pravda?! . . .
Pro člověka ulice zajisté, neboť ten jde do krámu, položí na pult pětikorunu a řekne: »Dejte mi zapalovač!« Ale zde je každá ze čtyř nezbytných věcí, z nichž se knoflíkový strojek skládá, velkou otázkou sama o sobě. Ano, čamrdu možno ukrotiti od kalhot a provázek sesnovati z nití, vytahovaných z ručníku, ale jak těžké komplikace nastanou, řekne-li jednoho jitra dozorce: »Ukažte, máte-li všechny knoflíky!« nebo v sobotu při vyměňování prádla: »Co jste dělal s tím ručníkem, chlape?!« Je zajisté možno někde na práci venku nebo při převádění k soudu se shýbnouti či předstíratí pád a zvednouti při tom vhodný křemínek, ale je více než pravděpodobno, že při tom dozorce řekne: »Kamínek? Kamínek! Dejte

to sem!« Zbývá jen chodbař, který jej hodí do plecháče černé kávy, ne zadarmo ovšem, neboť i on má potřeby a touhy a dává v sázku své výsadní postavení. Zde jest platidlem chléb a za křemínek se platí denní porcí, někdy dvěma, to jest dnem či dvěma hladu, čtvrt kilem tělesné váhy, doslova čtvrt kilem lidského masa, neboť v žalářích jest vše velmi drahé. A jen slovo troudu zní tak krátce a pohodlně. Je zde snad privilegovaný boháč, který má vlastní kapesník? Nuže, ať ho na to polovinu věnuje! Ať si za porci chleba koupí sirku, má-li dosti zkušeností, ať ji s úžasnou opatrností nehtem po délce rozpůlí, aby měl dvě, ať škrtne rychlým a pevným trhnutím po skleněné tabuli okna, ať má štěstí, že hlavička neodskočí a ať kapesník zapálí. I přiklopí-li v pravý čas ohniček plecháčkem na pití, nezíská nic, než že si nejen nepříjemně, ale i nebezpečně zasmradí celu a hromádečku popela, která se nehodí k jinému, než k sfouknutí. Kapesníky vnějšího světa jsou zde bezcenné. Mnohem dokonalejší jest kus hrubé trestanecké košile, nejučelnější trestanecká onuce. Ale třeba ji zapáliti na zemi, držeti nad ní nohu a přišlapovati ohník podráž-

kou povolna a postupně, ani příliš záhy, ani tuze pozdě, a velmi opatrně, aby se troudu nerozdrtil, neboť jen tak bude lze sebrati jej zbožně a uctivě jako ostatky svatých do papírku, či je-li někdo velmi bohat, do krabičky od zápalek. A pak tedy bude již možno kupovati za chléb cigarety od chodbaře, který ovšem také nemá tabáčního skladu, nýbrž jen kouty chodeb okresního soudu a plivátka pánů radů a oficiálů, kde se povalují nedopalky. Ale než věci dospěly tak daleko, uplynulo mnoho dní a bylo skulinou dveří vyměněno mnoho tajemných rozhovorů s chodbařem a bylo vyslechnuto mnohokrát: »Sirku ještě nemám, ta nová služka je hloupá, ale možná, že se dá zítra uprosit Emek (to je starší synek dozorcův) nebo někdo u soudu,« a mnoho oboustranných plánů a vzrušování. Bylo to drahé, velmi drahé, ale čekání na půldny jest v čekání na měsíce radostí, bylo zasazeno několik ran Času a přeškrtnuto na spodu stolové desky několik číslic u N P Ů S Č P S. Dlouho-li však potrvá toto štěstí hry s knoflíkem a křemínkem? Tak dlouho, dokud nezahájí pan dozorce hru svoji. Dokud jednou při ranní procházce nepůjde ke slamníku, nerozváže

otvor, kudy se tam jednou za rok cpe sláma, najisto tam nesáhne a nevytáhne všechny poklady, pro něho tam nashromážděné... Jaká tragika! Desetiletí a snad staletí všichni vězňové vědí, že každá prohlídka najde ve slamníku skoro vždy vše, co hledala a přece po desetiletí a snad staletí tam znovu pro cizí lup jako mravenci snášejí vše, co mají nejdražšího a čeho bylo nabyto s takovými oběťmi. Jako mravenci! Jejich vajíčka se sbírají takhle: Do plného slunce letní paseky se rozprostře plachta a čtyři její okraje se dovnitř sbalí tak, aby pod sebe vrhaly kousek stínu. Na plachtu se pak lopatou hází mraveniště. Vyházené mravence zachvátí zuřivý strach o nejdražší, co mají, o vajíčka, a zoufale je nosí ze smrtícího slunečního žáru do nejbližšího stínu, to jest pod okraj plachty. Odtud je nepřítel člověk smete na hromádku, dá do pytlíka, mravence s plachty vytřepe a jde o jedno mraveniště, či o jedny dveře cely dále. Neboť kam ukryje vězeň své poklady? Také úřad dozorců trvá již staletí a také oni znají dokonale všechny ty smutné úkryty ve výkalových kbelících, na kamnech, mezi stěnou a visací poličkou, ve vzdušníku, za mřížemi okna, na

motouzku, připevněném chlebovou kuličkou ke spodu stolové desky; psychologie obálky Edgara Alana Poea, položené na místě nejnápadnějším a právě proto nikomu nápadné, zde neplatí, neboť povrch všech věcí jest příliš stálý, aby každá změna či sebe menší nový předmět ihned neudeřily do očí. A slavník dává alespoň tu naději, že snad právě dnes se nebude dozorcí chtítí prohrabávati se v něm a sáhne-li do něho, že snad nesáhne zrovna tam, kde je ukryt poklad, to jest knoflík, sirka, cigareta, kudla, střípek zrcátka, kousek tužkové tuhy či kousek papíru, tam kde jest uschována naděje, útěcha dní a radost lsti.

Dlouhý, rezavý chodbař mi prodal za porci chleba a cigarety v mé cele knoflík, udělal mi troud (můj kapesník byl zapálen nadarmo) a zaučoval mě umění rozdělávati oheň. Je třeba jistého cviku dělati pravicí a levicí pohyby zcela různé a držeti zároveň hlavu tak, aby jiskry sršely do troudu, ale ukázal jsem se žákem ne nadmíru neobratným a když jsem se novému umění naučil, viděl jsem, že je to věc dobrá. Je také příjemné octnouti se na chvíli v oblasti primitivního člověka. Ale

cigareta, zapálená o troud z onuce, zapáchá pranepěkně.

Kouřili jsme v mé cele, foukali kouř k oknu, vykládali si a on chvílemi odbíhal na chodbu, aby u mřížových vrat poslouchal, co se děje dole.

Pravil mi:

»Povídal mi dozorce, abych mu pak řekl, co tady nahore děláš.«

Tento záblesk solidarity ve mně vzbudil sympatie.

»Ty jsi dělník?!«

»Ano.«

»Jak se jmenuješ?«

»František Galičák.«

»Proč tě zavřeli?«

»Ale, člověče, to je dlouhá historie,« řekl neochotně. »K vůli jednomu četníkovi.«

Nenaléhal jsem na něho.

Když jsme dokouřili a chodbař opatrně schoval nedopalky do švu čepice, šli jsme na chodbu. Malý chodbař myl záchody, nevšímaje si nás. Já se procházel. Galičák nalehl loktem na plech devítky a bavil se s dívkami.

»Máš jim dát nějaké ciga-

rety,« obrátil se na mne, když jsem šel mimo.

»Dám, ale jak?«

»Dej je mně, já jim je nějak podstrčím s jídlem.«

Za chvíli mě zase volal.

»Chtějí s tebou mluvit.«

Ukázal jsem dívkám oko a ony se smály. Od včerejška k nim jedna přibyla, stará, ubohá a sešlá. Dívka v modrém hedvábí dnes oživila, měla tmavé kruhy pod očima a byla hezká.

»Ty prý máš cigarety, boběčku.« Ten boběček jsem byl já.

»Ano, andělé, pošlu vám.«

»Dej je gonkařovi, ale jestli nám je ukradne, tak mu dej jednu po čuni.«

»Jistotně.«

Venku drobně, hustě přšelo a mlha znemožňovala dohlédnouti dna dvora. Nad ni vyčnívala jen koruna kaštanu a z jeho listů kanuly rychlé krůpěje, které mlha pojídala.

Dozorce se zdržel na četnické stanici dlouho. Ani paní Mařenka sem nepřišla. Tak jsme si sedli z Galičákem na otevřené okno, opřeli se zády o jeho

mříže a mnoho jsme si vykládali. Galičák jest bystrý muž a mnoho ví. Povídali jsme si také mnoho o mužovi Sviňce.

Je to historie vojny, kvitu a brenpartije. Brenpartija je zjev čistě ostravský.

Muž Sviňka byl člověkem jediného člověka a to je zlý odkaz, poněvadž s ním, bez vlastní viny a ve hře cizí, možno prohrát život. Tím jediným člověkem byla žena. Ale tehdy před válkou měl muž Sviňka ještě jméno a příjmení a byl strojníkem; pozbyl jich teprve, když v uniformě rakouského četaře se vrátil z ukrajinského zajetí. Tehdy viděl, že jediný jeho člověk ho zradil a patří jinému. Žavyl, zařadil a dal se uhelnou cestou předměstí až tam, kde na něho u důlní kolny čekala jeho brenpartija. Je to nejsmutnější lidská organisace. Hloučky čtyř, pěti, šesti mužů i žen, vytrativších se ze souhry lidských životů, se potácejí na obvodě Ostravy kolem struskových hald a plotů skladišť a jediným smyslem jejich bytí jest opíjeti se denaturovaným lihem. Za korunu je ho čtvrtlitr. Půl láhve lihu, půl vody z veřejné pumpy, tři kousky cukru, to je ostravský kvit. Nemá-li už je-

den, zbylo na dně ještě trochu druhému, nemá-li žádný, jde někdo do města vyžebrať korunu, odvažuje se setkání s přemovaným rukávem strážníkovým. Oslepně-li někdo a padne do bláta, odnesou ho přátelé pod přístřešek nejbližší boudy, aby se tam ze slepoty a omámení prospal. V tom je bratrství a svépomoc brenpartije. Tak žije od války muž Sviňka. Jedenačtyřicet trestů za tu dobu pro potulku, opilství a žebrotu — ke skutečným zločinům nemá již dávno sil — je počet zcela úměrný a za posledních šest let nepobyl muž Sviňka mimo zdi věznice nikdy déle než deset dní. Posledně byl mezi přáteli šest dní, předposledně tři dny. Pak ho vždy zase přivede četník otrhaného a ováleného blátem, zsinalého a se rty modrými, osleplého slepičí mhou a tápajícího roztaženými prsty po stěnách. »Tady...« řekne bez zájmu četník a pan dozorce: »Aha!« Vyspí se, převléknou ho do trestanecké pytloviny a píše úřední výkazy. Inteligentní, pořádný, mírný a ochotný píše je svým krásným, okrouhle zdobeným písmem s přehazovanými háčky, aby pod ně mohl schovat hlavu. Až ho propustí, zamžiká před branou do slunce a nepotrestaný, nenapra-

vený a nezastrašený půjde člověk jediného člověka jako náměsíčník nejkratší cestou tam, kde u hald čeká jeho brenpartija.

Když mne dnes před polednem pan dozorce odváděl do cely, oznámil mi, že mi přednosta přiznal práva politických vězňů. To jest číst, kouřit a sám se stravovat. Přinesl mi zrovna mé cigarety, sirky a hodinky, které patrně také patří k právům politických vězňů. Škoda, a já už jsem uměl tak hezky zacházet s knoflíkem!

Toho dne jsem tedy obědval z civilní kuchyně paní Halky, která kromě pro vězně vaří také několika svobodným soudním zřízencům. Mýlil jsem se: Plavá paní dozorcová je Halka z národní polské opery a nikoli Mařenka z »Prodané nevěsty«. Paní dozorcová je rozená Polka.

Po obědě jsme myli mou celu.

Galičák, malý chodbař a já. V trestnicích se myje studenou vodou a bez mýdla, ale poněvadž jsem měl mýdlo své, mohl jsem na úklid věnovati ten kousek státního, který zde byl. Vynesli jsme prachovou mohylu s kamen a s ní i krásného chlebového koníka a pionu mého prv-

ního dne na nikdy neshledanou, sundali jsme poličku, myli stůl a židli a po jejich nohách stékaly strouhy špíny, drhli jsme podlahu a vynášeli kbely dokonalé černě, již se ihned mohly plnit ony milé lahvičky s rýžkou pod hrdlem a s červenomodrou etiketou továren na antracenový či alizarinový inkoust. Tomu se říká v rodinách s počestnými tradicemi předbožíhodové gruntování. Měl jsem dojem velkonočního týdne. Z kuchyně jsem cítil sladkou vůni horkých mazanců a na jazyku chuť medu a žloutkového tvarohu s hrozkami. Zítra přijdou na bíle prostřený stůl.

Galičák se nepředře, ale pracuje s jistou vynalézavostí a je pln dobrých rad. Ale malý chodbař je těžkopádný, nemluví a hledí si jen práce, mechanicky, bez zájmu a odpočinku, jako vesničtí lidé, kteří jsou zvyklí jen dřít se. Velmi se divím, když mi na mou otázku, jak jest stár, odpovídá, že je mu jedenačtyřicet let a ne jedenatřicet. Oba jsou vyžblí, bledí, s namodralými kruhy kolem víček. To od hladu a věčného stínu, ve kterém žijí. Jejich oči mají ten zvláštní, smutný lesk, jakého nabývají oči dlouho vězňených hleděním do bílé stěny na krátkou

vzdálenost. Studená bělost zdi se smísila s ohněm zornic, položivši se na něj povlakem jemným a sotva znatelným, drobounkým popraškem popelu, který neporušil jejich lesku, ale učinil je smutnými i zlými zároveň.

Mám se svými kamarády buřičské úmysly. A stáčím hovor s tendencí zcela určitou.

Ale vzduch a slunce se ukázaly agitačními hesly naprosto neúčinnými. Vyprdnou se na procházky. Alespoň Galičák. Neboť malý chodbař dře o rýžovou slámu kartáče mýdlo a s nezájmu či z chytrosti mlčí. Ale Galičák hubuje na stravu. Zapomněl jsem, že jsme v oblasti jednoduchých tvarů a úkonů, slunce a vzduch že je přepychem bohatých a základním živočišným pudem hlad. Galičák se vzrušuje a jeho červená hlava hoří. Já do toho ohně nalévám oleje. Představa jídla probudila z netečnosti také malého, alespoň do té míry, že na nás od práce několikrát pohlédl vodnatě modrýma očima a nakonec řekl i dvakrát: »No!«

Mají hlad. Na krajském bylo lépe, tam dávají k večerní kávě příkrm, tady nic. Zde dostává dozorce kromě chle-

ba na jednoho vězně 2 Kč 4 haléře a v tom je zahrnuta také náhrada za uhlí a odměna za práci s vařením. Co za to může dát? Ráno a večer půl litru černé, nasládlé vody, v poledne půllitr bělavé slané vody a hrstku rýže či bobů. Na neděli je určeno maso: to plave v plecháči kus šlachy pro psa. Jednou za čtrnáct dní smějí trestníci přijmouti zvenčí kilogram chleba a litr mléka a každou druhou středu stávají na chodbě před kanceláři dole ženy s uzlíčky a bandaskami. Ke Galičákovi ani k malému chodbaři nechodí nikdo. Ti sem byli přeloženi z krajské trestnice, která je přeplněna. A to jest zlé. Poměry okresní věznic mohou snést drobní přestupkáři, odsouzení okresním soudem na několik dní či neděl — hodináři se jim tady říká — ale pro člověka, který zde má býti měsíce, znamená tento život ne-li smrt, tedy sejití. »To je marné, mám z Brna přísné rozkazy!« odpovídá při čtvrtěční inspekci pan vrchní rada, když ho pro boha prosí o větší porci chleba. A vězeňský lékař, když si mu stěžují se sklopenýma očima a se zlostným vědomím, že je to stejně zbytečné, říká: »Utáhnout řemen! Nekrad, nebudeš tam, chachare!«

Galičák vypravuje a malý chodbař pozdvihne chvílemi od práce oči a kývne hlavou. Galičák drhne poličku. Já myji okno. Pod ním mám postavený stůl, na něm židli a na té stojím. Malý chodbař šel odnésti kbel inkoustu a natočiti čisté vody.

Tehdy slézám se svého lešení a pravím Galičákovi:

»To je samozřejmé, že se nám mstí. Mně, tobě, každému, kdo je zde. Ohrožujeme to nejsvětější, co znají, jejich majetek a panování. Každý z nás jinak. Ale je potřeba protestovati proti jejich nestydatému chvástání se humanitou a proti tomu, že tomuhle mučení hladem a zhuštěným vzduchem říkají trest na svobodě.«

Galičák na mne hleděl rozsvícenýma očima. Jeho rezavá hlava hořela.

»A třeba proti tomu něco dělat!«

Jeho trestanecké oči byly otázkou, poskakovaly v nich ohníčky.

»Jsi inteligentní hoch, Galičáku. Zbraní vězňů je hladovka. Pojď, zorganizujeme jim ji tady. Když to vezmeme do rukou my dva, svedeme to.«

Jeho oči se pomalu odtrhly od mé tváře. Bloudily mi rozpačitě někde nad hlavou. Pohasly opět.

»Jednoho dne, pozítří, popozítří, odmítneme oběd. Odpoledne spustíme v celách kraval, že se bude venku kde kdo sbíhat. Dozorci poběží pro radu. Rada bude telefonovat presidentovi krajského soudu. Přivedou na nás četníky. Ale trochu to pomůže. Jak to už vidím, nebude mi příliš za těžko spojit se s novinami a s parlamentem.«

Galičák mlčel.

»Udělal bych to sám, bez vás, ale to by nemělo smyslu. Jsem privilegovaný vězeň, mám právo na vlastní stravu, mě na procházky pustí a dali by napsati do svých listů: ‚Co ten tam ještě chce?‘ To musíme provést všichni.«

Galičák smutně vrtěl rezavou hlavou.

»Také jsme to jednou zkoušeli,« řekl. »V Leopoldově. Rozhodili nás, pozavírali do korekcí a spráskali nás. Za půl dne bylo po stávce.«

»To se rozumí, že nás rozvezou do různých věznic, strčí do separací a možná, že také někoho z nás spráskají.

Ale věc je jiná než v Leopoldově. Zde s vámi bude provádět hladovku politický vězeň a jsou lidé, kteří mne znají a zastanou se nás. Přistoupíš-li na můj návrh, slibuji ti, že se ihned vzdám svých práv a že nepřijmu nic, co by zároveň nedali také vám. Svět se alespoň doví, že dává republika na stravu člověka denně dvě koruny čtyři haléře a v tom že je zahrnut náklad na uhlí a dozorcův zisk.«

Říkal jsem to s ohněm, ale když jsem pohleděl na Galičákovy oči, sklopené a hledící někam stranou, viděl jsem, že horuji pro věc předem ztracenou. Ale přece jsem ještě řekl:

»Je také jasné, že hladovka nepomůže hned, ale budou nuceni poměry v trestnicích a také ve zdejší trestnici se zabývat a náprava přijít musí. Nebo holdláte tyhle ohavnosti snášet? A bránit se jen tím, že škrťáte čísličky u NPÚSČPS?«

Zakroutil ještě jednou smutně hlavou. Tentokrát definitivně.

Vrátil se malý chodbař s kbelem čisté vody.

V cele bylo náhlé ticho. Galičák se vrátil k poličce.

Namočil jsem si hadr a vylezl opět na lešení.

To ticho říkalo: Ne! Není to možné! Utrpení se jim stalo zvykem. Čin jest nebezpečnější než strádání. Nehne se nikdo.

Ruská vězeňská literatura má přece asi pravdu. A mé dva měsíce těžkého žaláře se mi tu promění v ranní meditace a idylické sbírání dojmů?

Myli jsme celu. Okno se blyštělo čistotou a světlá plocha na podlaze postupovala pod rukama malého chodbaře od prahu doprostřed cely. Ve třech není možno mlčeti dlouho. A také do prohraných agitačních kampaních nelze se mračiti déle než minuty.

Poslali jsme malého chodbaře k mřížovým vratům na zvědy a když se vrátil s dobrými zprávami, zapálili jsme si cigarety.

»Proč tě zavřeli?« zeptal jsem se malého.

»Když je člověk od sedmi let u cizích lidí...« řekl s jakousi nepřirozenou trudnomyslností.

»No, pro ty cizí lidi tě sem nestrčili,« odmítl jsem vesele sentimenta-

litu, která nebyla z něho. A on se usmál docela mazaně.

Pověděl mi svůj příběh ochotně. Oživil při něm dokonce.

Dali mu pět měsíců. Něco odkroutil na krajském, teď dobručívá tady. Kradli na žofínské huti, na šachtě Karolině, měděný drát. Stříhali jej s válců. Se spoléčníky uvnitř hutě jich bylo třináct. Kolem vrátného se dostávali branou zároveň se zástupem dělníků, hrnoucích se z práce a drát pronášeli v pytlících pod kabátem a v kapsách. Je ho tak možno vzítí najednou až dvacet kilo. Nějakou dobu šlo to dobře, ale pak byli dva kamerádi s pytlíky mědi v městě chyceni, jeden povídal na druhého, zjistilo se všech třináct a huť si odhadla škodu na šedesát tisíc.

»Vyneslo vám to dohromady deset tisíc?« ptám se.

»Platili dobře, sedm korun za kilo, ale tolik toho nebylo.«

Děleno třinácti. Čili špatný obchod s velkým risikem.

Ale těch pět měsíců není první trest malého chodbaře. Předtím měl tři. To byl pacholkem na Hané a když

sedlák prodal ječmen, z tržby mu půltřetího tisíce vzal. Těch tisícovek a stovek bylo tenkrát v tobolce na stole napěchováno tolik, že byl přesvědčen, že sedlák nic nepozná. Ale poznal. Peněz u něho nenašli ani domácí ani četníci a u soudu zapíral, ale odsoudili ho přec, poněvadž to prý nemohl udělati nikdo jiný. Když vyšel ze žaláře, vrátil se na Hanou pro věci a pro půltřetí tisícovky, které měl schovány za trámek v chlévě a tehdy mu říkal sedlák, že u něho může zůstat ve službě dále, ale on nechtěl, hněval se na sedláka a odešel s penězi do Ostravy. Ale ty tři měsíce také nebyly prvním trestem malého chodbaře. Roku 1920, když mu bylo patnáct let, se ještě se dvěma kamarády toulali ve Slezsku, dostali se přes hranice až do Německa a když je přivedli postrkem domů, naměřil soud každému z chlapců po měsíci pro potulku, žebrotu, krádeže a různé přestupky proti povinnému hlášení a překročení hranic.

»Člověče, tohle nic není, krást z bídy!« povídám mu. »To musíš krást pořád znova a nechytí-li tě desetkrát, po jedenácté tě chytí. Nejdříve ti dali měsíc, pak tři, teď pět, příště ti dají rok. Shni-

ješ v kriminále. Takhle kdybys dovedl vyloupit nějakou banku, abys měl nad smrti pokoj. Ale tohle nic není.«

»No jo!« řekl trudnomyslně.

To jsme již zase myli. Trvalo to chvíli. Dlouhou chvíli. A najednou vidím, že malý chodbař, jak klečí nad plechovým škopkem a ždímá špínu z hadru, nemyslí na práci, ale jeho oči že smutně utkvívají na deštivé obloze za mřížemi.

»Když já k tomu nemám těch zkušeností,« řekl, když viděl, že na něho hledím.

Což se zřejmě týkalo oné banky.

»Kolik ty toho máš?« ptal jsem se Galičáka.

»Tři měsíce.«

»Co jsi to měl s tím četníkem? Nějaké veřejné násilí?«

Nechtělo se mu mnoho do vypravování, ale pak přece jen pokládal za svou povinnost říci alespoň to hlavní. Je ševcem v Michálkovicích. Do obce se přistěhoval konkurent a s tím se dostali v hospodě do hádky o ceně podrážek. Galičák má v Michálkovicích starého nepřítel: Četníka. Byl tehdy v hospodě také a

když se stávala hádka hodně divokou, vmí-
sil se do ní, zaujal stanovisko konkuren-
tovo a Galičáka zatkl. A když šli obcí,
Galičák mu řekl: »Budete-li mne na čet-
nické stanici bít, uvidíte, co vám udělám.«
Za ta slova dostal tři měsíce.

Přemýšlím o tom. Vidím
scénu v hornické hospodě a všemocného
četníka, vyřizujícího tam spory stran, zcela
jasně. Ale přece se mi zde něco nesho-
duje. Soudy na Ostravsku jsou tvrdé.
V tomto proletářském kraji důlních a hut-
ních neštěstí, sociálních revolt a podsociál-
ních zločinů, kde jsou nálady nabity třas-
kavými plyny, které každé chvíle vybu-
chují, je účelno vládnouti železem a je-li
kde třeba úzkost ze zítřka přehlušovati
krutostí rozsudků, je to právě zde. Ale Ga-
ličákovi nevěřím stejně. Nezdá se mi, že
by se z jeho činu dal vykonstruovati zločin
veřejného násilí. A ve zbarvení hlasu
chodbařova něco je, co říká, že i když je
pravda vše, co vykládá, není to pravda
celá.

»Nic více jsi mu neřekl?«

»Ne.«

»Před tím. V hádce.«

»Ne.«

»Byl jsi opilý?«

»Jen podnapilý, ale docela
málo.«

»Proč tě nenáviděl ten čet-
ník? Co jste spolu měli dříve?«

Ne, nebylo to všechno. Ga-
ličák se chystal vyprávět a počal jakýmsi
příliš všeobecným líčením nějakého sta-
rého, krvavého nepřátelství a výklady o ro-
dinných poměrech a příbuzenstvích, které
mi nebyly dosti jasné. Čekal jsem, co se
z toho nepřátelství vyvine, ale nevyvíjelo
se z něho nic, vypravěč stále odbočoval,
vracel se, otálel a točil se kolem něčeho,
k čemu se zřejmě bál přiblížiti. Když po-
střehl své bezúčelné bloudění suchopárem
sám, zanechal ho.

»Je to dlouhá historie,« řekl, »jednou ti
ji povím. Nejhorší je, že po těchhle třech
budu musít sedět ještě osm měsíců, které
mi odpustili.«

Kolem mých očí pomalu pro-
plul malý, šedivý obláček, který měl
v prostředku kapku krve.

Bylo mi Galičáka líto.

Když jsme dávali celu do
konečného pořádku, přišel se na práh po-
dívat také pan dozorce a já jsem mu řekl:

»To teď bude cela! Až budeme u moci my, budeme sem zavírat jen ministry.«

Pan dozorce máchl rukou. »Pak už ani nebudu chtít sloužit!« A boje se dalšího rozprádání tématu, spěšně odešel.

Věřím mu. Ještě jednou se učít novým hymnám, ještě jednou přehazovat vypínače citů a ještě jednou bourat stavebnici mozku a zkoušet z ní stavět znova, toť více než příliš.

Brzy potom odvedl oba chodbaře a já zůstal v cele s čistou podlahou a nábytkem, zapáchajícím mytím a zároveň se zaklapnutím dveří se ve mně probudila zvědavost na jedno: Bude Galičák žalovat? Nebude? . . . Myslím, že nebude.

V obvyklou dobu jsem šel na dostaveníčko k učitelskému ústavu.

Čekal jsem dlouho. V dešti. A čekal jsem marně.

Nepřišla. Okna poschodí zůstala němá, obrážela se v nich šedí mraků a neotevřelo se žádné z nich.

Byl jsem velmi uražen, že nepřišla.

S večerí mi přinesl pan dozorce dva listové papíry s obálkami a dvě známky, o které jsem ho ráno žádal a půjčil mi svou inkoustovou tužku. Povolené psací náčiní a archový papír mi přinese z města zítra, dnes nemohl.

Ne, Galičák nežaloval!

»Kolik asi archů to budete chtít? Dva, tři?«

»Snad asi třicet, pane dozorce.«

Podíval se po mně z pod řas velmi podezíravě. Jaký tohle byl zase nový úklad proti němu?

»Z věznice ven nesmíte posílat nic. Všechno, co napíšete, musí být censurováno panem vyšetřujícím soudcem.« Znělo to přísně.

»Ano, já vím, pane dozorce.«

Ale psaní jsem toho podvečera již nepsal. Nechtělo se mi. Lehl jsem si na slamník, ruce dal pod hlavu a hleděl jsem do stropu.

Promění se opravdu můj dvouměsíční těžký žalář v idylu dovolené? A bude celková situace ještě komičtější, než jsem původně očekával?

Ke sklonku tohoto třetího dne jsem zažil ještě dobrodružství. Bylo v příčinné spojitosti s vynesemím kbelíku z cely. Neboť za těchto okolností jest pan dozorce nucen otevřítí mi celu na několik minut také před spaním a nelze se diviti, že nemá chuti ani kdy čekati na mne před záchodovými dveřmi. Odešel a nechal otevřena dokonce mřížová vrata na schodech, ale já jsem ho podezříval, že číhá někde dole, aby se přesvědčil, nepokusím-li se o útěk. Když jsem se vracel do cely, obořil se na mne jeden z jeho psů. Dostal se sem právě těmi vraty. Byl to Šohaj, desetiměsíční dobrmanské štěně s krásnou čumičkou a hanebně střiženými ušima.

Stál rozkročen šest kroků ode mne, připraven každé chvíle vypadnouti či utéci a divoce štěkal dlouze roztaženou tlamou, jak dovedou jenom dobrmani, jichž protáhlá huba se podobá štičí. Štěkot se rozléhal chodbou. Ale já jsem si sedl do dřepu a jal jsem se ho lákati sladkým hlasem a lichotkami velmi chytráckými.

»Šohaji! Ty jsi nějaký krasavec, Šohajku! Bože, jaký ty jsi krasavec! Pojď se trochu ukázat, no, pojď hezky...«

Štěně bylo velmi překvapeno. Nejprve vrčelo a krabílo na stranách dásně, ale pak se dalo opatrně, s nataženým tělem a větříc, ke mně.

A tehdy jsem je podrbal za ušima a pohladil mu je, což ve psí řeči znamená: »Jsem tvým přítelem, neublížím ti.« Psí řeč je stručná a přeloženo do lidštiny, zní to doslovně asi takto: Hleď, jsem u nejchoulostivější části tvého těla a chytím-li tě za tvé ušní pahýly, jsi bezbranný a ani se nehneš, ale kdepak bych já na nějaký takový úklad pomýšlel, naopak, hezky tě za ušima poškrabu, poněvadž si tam pařáty špatně můžeš a pak tě ještě neslychaně příjemně podrbu tady pod krkem, kde se blechy nejvíce usazují, protože si je tam nemůžeš ani vyklepávat spáry, ani vycvakávat zuby.

Šohaj měl nejprve ohromný strach, trošičku pod sebe dokonce ukropil, ale když viděl, že mi je každá zrada cizí, jal se vrtět pahýlem prutu, odpovídaje mi: »Dobrá, беру to na vědomí.« Pak si lehl na hřbet, roztáhl všechny čtyři a řekl: »Ještě trochu na hrudníku. Tam také špatně mohu.« Čemuž jsem okamžitě vyhověl. Šohaj přivřel rozkošnický oči, otevřel tla-

mu, a mrskaje pravou zadní nohou, liboval si: »Dobře to umíš. Ještě!«

Když jsme se rozcházeli, vyskočil mi do obličeje a olízl mi nos, což znamenalo: »Voniš mi docela příjemně. Ode dneška jsi také ty mým přítelem.«

Tři výkřiky ze tmy

Ano, bylo to s těmi podrážkami a s tím četníkem docela jinak, než jak mi to František Galičák vypravoval, či lépe řečeno, bylo to opravdu skoro tak, ale nebylo to všechno.

Člověk se musí bránit, chce-li zůstat naživu a celý život Františka Galičáka byla vlna nahoru, vlna dolů.

Michálkovičtí Galičáci byli odevždy horníky. Starý již nesjíždí, před lety mu kus uhlí rozbil nárt, sedí s brejlemi na očích v baráku a ševcuje, ale oba hoši, František i Karel již od chlapeckých let vycházeli časněho rána z domova, aby se před michálkovickým lesem připojili k ostatním hloučkům, v zimě se svítilnami, a tehdy se temnotou lesa kývala řada žlutých světél jako na nočních vorech.

František byl od čtrnácti let na dole vozíčkářem a v šestnácti ho potkala

první velká životní zkušenost. Chlapci vozíčkáři pracují stejně těžce jako dospělí. Ale jsou odírání hůře než dospělí. A mají se vůbec hůře než dospělí. Co člověk má z dřiny od rána do večera, musí-li dát v sobotu výplatu domů, nemůže-li si ani koupit novou čepici pro frajeřinu, o parádních proužkovaných kalhotách ani nemluvě, a když táta na halěr ví, kolik se vydělává a nechá mu sotva jednou za měsíc tři šestáky na muziku? Tak jednou, když toho lezec na vozíčkářích chtěl trochu více než mnoho, nastal mezi hochy šum. Sešli se po směně na kraji lesa. Trochu nadávali, trochu se kasali, trochu jim bilo srdce až kdesi v krku a nakonec se usnesli, aby šel František Galičák jejich jménem do kanceláře. Ať přidají! Umouraný hoch s rezavou hlavou šel tedy vyjednávat s Rothschildovým a Guttmannovým uhelným trustem.

Těžařský trust řekl: »Ne!« a rezavý hoch mu vypověděl boj. Vozíčkáři nepřišli ráno do práce. Zůstali doma.

Jenže takhle se stávky nevedou. Ředitelství poslalo po vesnicích k rodičům lezce se vzkazem velmi krát-

kým: »Nepřijdou-li odpoledne kluci dělat, nemusíte chodit ani vy.«

Kluci přišli a strkali vozíčky dále. Ale jejich šestnáctiletý vůdce byl vyhozen. Nebylo to neštěstí. Pracuje-li se na všech čtyřiačtyřiceti těžních jamách, hoří-li všech osm vysokých pecí, buší-li všechny železárny a zahodí-li se pracovní knížka, do níž páni za datum propuštění přitiskli razítko jen jednou stranou, nebo na něm udělali neznatelnou černou tečku, což obojí v jejich tajném jazyku znamená »nebezpečný živel«, je možno v Ostravě získati novou knížku a novou práci za půl hodiny.

Neštěstí se stalo až za čtrnáct dní. Galičák potkal na ulici svého bývalého lezce a ten se ho přátelsky zeptal:

»Kde teď děláš, Francku?«
Pověděl.

»Starou knížku jsi zahodil!?!«

smál se lezec.

»No!« smál se vesele také

Frantík.

Za půl hodiny se spojil telefon jeho starého dolu s novým. A za hodinu běželo jméno Františka Galičáka po telefonních drátech celé Ostravy, vyskakovalo sluchátky do kanceláří všech závodů

a bylo zapisováno do černých zaměstnavatelských listin.

Organisátor stávky vozíčkářů dostal na hodinu výpověď. Od těch dob bylo všechno chození po kancelářích o práci marné; najednou nikde žádné nebylo. Těžařský trust zvítězil nad Františkem Galičákem úplně a naprosto a ten nad touto první velkou životní zkušeností a první porážkou trochu vyjeveně bouřil modré oči.

Nezbylo, než vrátit se domů do baráku. Trochu pásl kozu, trochu pomáhal otci při ševcovině. Byl to klid poraženého.

Pak vypukla válka.

František Galičák se dal do boje znova. Tentokrát s císařem Františkem Josefem a s habsburskou dynastií, neboť jeho soupeři nebývali malí. Ale ani o jejich moci, ani o jejich existencích nemíval František Galičák nikdy jasné představy, nedovedl tak daleko dohlédnouti pro lezce, mistry, vojáky a četníky, kteří mu stáli v cestě a domníval se, že se rve s nimi.

Ostravské závody přešly do vojenské správy. Co nejvíce uhlí, co nej-

více železa, co nejvíce nábojů, to bylo heslem a v jeho shonu nebylo kdy na vzpomínání starých sporů, ani na studium černých zaměstnavatelských listin. František Galičák odevzdal kozu sestře, šel znova na šachty a pracoval pod vojenským dozorem na válečných úkonech.

Ale zase mu křivdili na mzdě. A zase se vzepřel. Přivedli ho do kanceláře před vojenského velitele.

»Uvažte všiváka!« zařval hejtman.

»Není mi ještě osmnáct let, nejsem vojákem, nepatřím pod vaši pravomoc!« křičel Frantík.

»Ty ještě nejsi vojákem? No, to vyřídíme moc krátce!« řval hejtman.

Dal ho pod bajonety dopravit do Opavy, tam Galičáka ihned odvedli a přidělili k setnině. Za několik neděl šel sedmnáctiletý voják s pochodovým praporem na frontu.

Bojoval proti ruskému caru Mikulášovi.

»Až porazíme cara, půjdeme domů,« řekli tam Galičákovi a jemu se zdálo, že by to mohla býti pravda. Válka

byla velkou zkušeností. »Zabíjej, nebo budeš zabit!« učila člověka. V březnu roku 1916 po útoku u Brestu Litevského a po dni podobnému ohnivě kouli zůstali z celé čtyřech čtyři. V červnu roku 1916 se krčil po dva dny za bubnové palby v rozstříleném zákopu u Černovic a čtyřadvacet hodin prchal hořícími vesnicemi ve výbuších šrapnelů a s kozáky v zádech. Hořící vesnice se v noci podobaly slévárenskému sálu, když se nalévá do forem sršící kovový tav. Ve sněhu a mrazu ledna roku 1917 byl v bitvě u Kirlibaby zajat. »Hybaj, chátro!« řekli jim muži s bajonety, ve vysokých beranicích a s ojíněnými vousy a dohnali je, jako stádo dobytka, do úplavice zajateckého tábora, kde se jedla polévka z hlav slanečků a kde každého jitra s pokálené pryčny odnesli někoho mrtvého. Sem si pro ně přicházeli ukrajinští sedláci, ohmatávající jim svaly a prohlížejíce jim zuby jako koním. A pak přišel svatý klid stepi, služba u kulaků, nepřehledné plochy zlatého obilí, černý selský chléb a pocit naplněného břicha, jenž v prvních dnech blažil. František Galičák rychle dospíval v muže.

Na jaře roku 1918 obsadily Ukrajinu německé sbory. František Galičák byl jimi poslán domů, aby se zase oblékl do rakouské uniformy.

Tehdy se pustil do boje proti císaři Karlovi a jeho posledním nadějím.

Sběhl od pluku a dal se k zeleným kádrům. Neboť je-li už v této době nutno spát na syrové zemi, mítí hlad jako toulavý pes a volné chvíle věnovat louskání vší a není-li již možno jinak, než bez pomoci chcípat, mordovat, loupit, utíkat a schovávat pod mez hlavu, proč to všechno nedělat na vlastní pěst? Lesy jsou hluboké a loupežnická svoboda slavná. Zelené kádry jsou roztroušeny po lesích moravského pomezí a až hluboko do Karpat, hloučky i jednotlivci, ale mezi sebou v trvalém spojení, stále na číhané a prst vždy připravený stisknout kohoutek pušky proti četníkovi nebo vojenské patrole. Pronásledování a záchvaty lásky je rozptylují, hlad sráží dohromady. V tom se podobají smečce vlků.

Jednoho jitra byl Galičákovu zelenému kádru hlášen vlak, vezoucí na frontu potraviny. Vytrhali kolejnice, vykopali zákopy a když se hučící vlak při-

blížil, vytrhali kolejnice také za ním. Leželi tu v řetězu a s namířenými puškami, odhodláni dobít železné zvíře, zbavené pohybu vpřed i vzad. Zabij, nebo budeš zabít! Několik výstřelů do kovu lokomotivy; prozatím více na výstrahu než v boji. Jak to dopadne?, chrčela srdce. Ale ochranná posádka vlaku zamávala okny šátky, vyskákala z vagonů a přidala se i s puškami a kulometem k zelenému kádru. Hurá! To byly dni hostin, pitek a slávy. Co se nehodilo k zakopání, rozdali obyvatelstvu. Přišel-li hlad, navštěvovali mlýny a statky, více vydírajíce, než loupíce. Četníci neradi opouštěli silnic a vesnických hospod, krajem procházely vojenské patroly, nemající toužebnějšího přání, než se zelenými kádry se nasetkati, trati byly hlídány marně a vojákům, jedoucím na frontu, byly dávány do rukou zbraně až za územím zelených kádrů. Zelené kádry denně rostly. Dlouho-li může takováhle válka ještě trvati?

Tentokráte to František Galičák proti císaři Karlovi vyhrál. Vrátil se do Michálkovic. Ke knejpu a šicímu stroji. Oženil se. Prožíval zase měsíce klidu, ten-

tokrát vítězova, jenž se však sotva v čem lišil od klidu poraženého.

A pak se tedy František Galičák bil s Janem Grochotem. A Jan Grochot nebyl nepřítelem méně nebezpečným než těžařský trust a tři císařové, právě proto, že byl zvyklý vyřizovati si své záležitosti sám.

Tehdy již měli oba bratři Galičákové, František i Karel, rodiny a v baráku u tatínka žila jen sestra. A ta za mnoho mohla. Grochot byl mladý, sešlý horník, ani ne pořádný zloděj, jen takový škluda, v létě se potloukal s cikány po michálkovických lesích a měl s jednou cikánkou děcko, v zimě se vracel do vsi, trochu dělal, co vydělal, propil a pak se rval, nůž vždy v hrsti, a báli se ho i četníci. Toho vzala jedné zimy sestra na byt do baráku. Ale nedělalo to dobrotu, bratři se dohodli a Grochota ze stavení vyhnali. Odtud mezi nimi a jím nepřátelství na život a na smrt. Bylo nebezpečné, neboť Grochotova cikánská tlupa tábořila v lese, kudy chodil Karel do práce. Na Františka si jednou Grochot počíhal v příkopě a dal mu pláňkou od plotu do hlavy ránu, že zůstal František v bezvědomí. Sestra se mezitím

provádala, vzala si kamaráda obou bratří, Jana, horníka, měli dítě a bydlili u otce. Ale to Grochotovi nepřekáželo, aby se časem znova neobjevoval. Přišel jako do svého, pozdravil zamračeně otce, posadil se, blýskal očima, jako by říkal: »Tak jen pojdte někdo!« nebo, byl-li opilý, někde si lehl a spal. Před Grochotem bylo třeba býti stále na stráži a to bylo nesnesitelné. Když už takových trvalých napětí nebylo možno snést na vojně, šlo se do toho, vy nebo my, ale v civilu aby se člověk jen bál a užíral se zlostí.

A přece propukla. Stalo se to před vánoci. Před vánoci roku 1922. Za prvního večera, kdy se Michálkovice rozmrkávají žlutavou září okének.

Švagr Jan se vracel ze směny, potkal Františka a šli spolu do otcova domku. Tam zastihli Grochota. Byl opilý, klímal na podlaze a vedle něho si hrálo dítě. Tatínek jim od ševcovského stolku povídal, ten že je tu už zase, před chvílí že přišel Karel, Grochot se s ním chtěl hádat, ale Karel, kterému nebylo do rvaní, že odešel. František a Jan opilým zalomcovali. Vyskočil, sáhl do kapsy, ale oni ho

sevřeli, protlačili sínkou, vyhodili na dvorek a zastrčili za ním závoru.

František se chvíli zdržel. Jan připravoval něco na půdičce, tatínek měl v ústech floky, po jednom je vytahoval a zatloukal do podrážky; při tom se mnoho nenamluví. František si trochu pohrál s dítětem a šel. Ale když otevřel branku stavení, byl přepaden. Ve tmě se cosi zablesklo, co pokládal za dýku, ale byla to zbraň nebezpečnější, ševcovský knejp, který prve Grochot ukradl tatínkovi na Karla. František první útok odrazil, vykřikl o pomoc, dal se v běh do večera, Grochot za ním. Jan výkřik zaslechl. Vyskočil, chopil se gracky, hornické sekerky a vyrazil z baráku. Pak kdesi v polích Grochot Františka v běhu povalil, František dole, Grochot nahoře, zoufalá rvačka o knejp, z povzdálí sem běží Jan. Pohltila je tma. Jen tři výkřiky tří lidí z ní pronikly. »Jezus Maria, on má dýku!« To byl hlas Františkův. »Zabijme ho!« To volal Jan. »Jezusi Kriste, nezabíjejte!«

Ty tři výkřiky zaslechla ze tmy prosincového večera hornická žena Anna Holešová. Nic více. Tma, ticho. A starý Galičák doma v úzkosti čekal.

Na ševcovském stolku svítila petrolejová lampička se zeleným stínidlem a starý Galičák vyjímal z úst floky a zatloukal je do nové podrážky, bělejší klímem světla, který na ni padal. Věděl, že se venku děje něco zlého a jeho srdce bylo sevřené. Kladívko klepalo údery ostře ohraničenými a příliš hlučnými. Přišla dcera, Janova žena, a když jí řekl, co se stalo, chytila se za spánky a utekla. Hodiny mýjely. Ach! Na zemi usnula vnučka, svlékl ji a uložil do postele. Nemaje odvahy zhasiti světlo, usedl zase na třínožku, probíral se v hromadě starých bot na zemi a odtrhával jim prošlapané podrážky.

Jan se vrátil až pozdě v noci. Bílý a s podlitýma očima. Otevřel dveře, zavřel je za sebou a stál tu jako zjevení.

»Tatínku, už je zabit . . . Kde je moje žena a Miládka?«

Miládka spala. Klekl si k ní a plakal.

»Jdi, synáčku, k četníkům!« říkal mu starý.

»Půjdu, tatínku.«

Ale nešel. Poklečel u dceřiny postele až do rána, kdy přišli sami.

Pak byl v Ostravě soud, který se dívá na všechno jinak. Na těle mrtvého bylo nalezeno 36 ran bodných do prsou, ramen a tváří, většinou lehkých, a 6 ran sečných, z nichž jedna do zátylí byla naprosto smrtelná a druhá, velkou silou zasazená pod levou lopatku, prorazila hrudník a lopatku i s rukou přímo vytrhla a oddělila od ostatního těla. Obžalovaní mnoho nepověděli: Bylo to v bitce, na podrobnosti se nepamatují, ale nemohli jinak, poněvadž by on byl zabil je. Přivedli starého Galičáka. Pohládl oba hochy smutnýma očima a svědectví se vzdal. Tak byla vyslechnuta jediná svědkyně hornická žena Anna Holešová o třech výkřicích ze tmy, z nichž onen »Zabijme ho!« byl porotou uznán za důkaz vražedného úmyslu. Byl vynesena rozsudek. Svíčky vedle krucifixu svítily a vedle obžalovaných stáli dva justiční vojáci. Soud vzal za prokázáno, že původcem bodných ran, vedených zřejmě zespoda, je František, původcem ran smrtelných Jan, a zdůrazniv v rozsudku obzvláštní surovost činu, odsoudil třiadvacetiletého Jana k trestu smrti provazem, pětadvacetiletého Františka k čtyřletému těžkému žaláři. Rozsudky

ostravských soudů jsou tvrdé. František se podíval kosou k zemi, Jan zbledl a sotva znatelně se zakolísal.

Jan je teď na Mírově. Trest smrti mu byl cestou milosti změněn v dvacetiletý žalář. Je tam již čtvrtý rok. O vánočních psal. Smířil se, věří v čas a dávno odpustil všem i ženě, která již tři roky žije s jiným.

František odpykával trest v Ostravě, v Kartouzích, v Leopoldově a na Pankráci. Nevzpomíná na tu dobu zle a o žádné z trestnic nedovede říci nic špatného. Ví, že vlnovka jeho života se vždy vysoko vzedme k boji, zaburáci, zapění a klesá hluboko dolů, v klid, ticho, v sbírání sil k rozběhu a zapěnění novému. Ví, že to musí být tak, a nemůže býti jinak. V Kartouzích je zdravý vzduch a dobrá voda, v Leopoldově dávají dosyta jíst a na Pankráci pracoval ve skladišti, jehož správce ho měl rád. Tam také Františkovi Galičákovi, řádně se chovajícímu prvotrestanci, podmínečně prominuli osm měsíců žaláře.

Vrátil se do Michálkovic, neboť rodina na něho čekala. Ševcoval na otcovo jméno.

A pak se tedy dostal v hospodě do hádky s novým ševcem o cenu podražek a o živnostenské oprávnění, neboť od těch dob, co se František Galičák rval už jen sám, významnost jeho odpůrců rychle klesala.

A četníkovi, starému nepříteli, neřekl tenkrát na eskortě: »Budete-li mě tam na stanici bít, uvidíte, co udělám,« nýbrž řekl mu něco mnohem horšího: »Budete-li mě tam bít, udělám to s vámi jako s Grochotem.« A v tom byl shledán zločin veřejného násilí nebezpečným vyhrožováním a František Galičák odsouzen k tříměsíčnímu těžkému žaláři. Dopykává si jej zde ve Slezské Ostravě. Zbývá mu již jen nemnoho týdnů. Ale domů nepůjde. Zbytek starého trestu mu byl prominut jen podmínečně a zkušební lhůta ještě nevypršela. Františka Galičáka čeká ještě osm měsíců. Osm měsíců je v tahanici s časem dlouhá doba.

Krčí rameny. Hledí kosou do země.

Život je těžký. Nebráníš-li se, zabijí tě jako holoubě; bráníš-li se, utlukou tě jako vlka.

Oči Františka Galičáka blou-
dí někde nad hlavou. Ale v jeho pohledu
není rozcitlivělosti, jen nejistota a přemýš-
lení.

Počká na něho žena? A udrží
starý táta proti mladému konkurentovi
ševcovinu?

Neboť jen o ty dvě věci jde.
Dopadnou-li dobře, bude moci František
Galičák žítí dále. Tak dlouho, dokud ne-
umdlí a nedá se zadusiti, či dokud ho při
novém nějakém rozběhu neubijí jako vlka,
který se rve už jen sám.

Čtvrtý den

Probudil jsem se opět s bolestí hlavy.

Venku stále ještě prší. Vytrvale již třetí den.

Ale mé okno je i v dešti půvabné. V místnosti tak jednoduché jako jest má a s bělí tak bezlesklou smí býti na stěně jen jediný obraz. Nemůže býti krásnějšího a nemůže býti zářivějšího než jest mé okno. Žádné okolí mu nemůže odpovídati lépe. Jest správně pověšen a poměr jeho rozměrů je dokonalý. Hledím-li na něj odzdola a z náležité vzdálenosti, jak je třeba na obrazy se dívati, neruší žádná skutečnost příliš vtíravá dojmu, jest viděti jen čáry mraků, jejich běl, šed a modř, které dojmají. Každého jitra jest novou radostí potěšiti se obrazem na stěně.

Ustlal jsem a zametl chuchvalečky dřevěné vlny, které zde od včerejška zůstaly na starých prknech, dřevných

rýžovým kartáčem. Pak jsem se chystal ke čtvrt hodině tělocviku.

Když jsem si přistavil pod mříže stolek a vylézal na něj, mizely mi nahoře v okně mraky, vylétající vysoko jako pták, střelený do krku; zezdola se vynořovaly hromosvody učitelského ústavu, jeho střecha, okna, koruny lípek nade zdí našeho dvora a napravo plocha osení nesmírně zeleného. Vše ostře rozřezáno černými přímkami mříží. A tehdy již nebylo okno zářivým obrazem na stěně, nýbrž hrou dřevěných dětských kostek, z nichž jsme si skládávali hošičky, podávající Ořečovi na zadních nohách kousek cukru nebo holčičky s červeným paraplíčkem, projíždějící se na loďce vedle překrásné labutě. Zdálo se mi, že na předposlední hoření kostce, na té, na níž je namalován okraj střechy se zmatkem mračen, pozoruji světlejší místo. Táhlo se ještě přes hranu kostky poslední, kde pozvolna přecházelo v dešřovou šed. (Jak těžké by bylo správně položit právě tuhle kostku s pouhými mračny, při jejímž obracení by bylo možno zachytit se jen onoho světlejšího cípku!) Domníval jsem se, že by se snad za oním jasnějším místem mohlo skrývat

slunce. Ta myšlenka mě velmi zaujala. Představu slunce jsem se svou celou dosud nikdy nespojoval. Slezl jsem se stolku a přinesl si hodinky. Neboť sluncem a úhlem hodinových ručiček možno určit světovou stranu i z dětského skládacího obrázku. Byl jsem zklamán. Je to patrně severovýchod. A to by bylo zlé. Znamenalo by to, že se z předposlední hoření kostky slunce do mé cely nedostane nikdy. Leda snad ráno na malou chvilku na růžek stěny nad slamníkem.

Vstával jsem dnes velmi pozdě. Když jsem se myl, zněly na chodbě již kroky ženské procházky.

Má cela jest v řadě předposlední a čtyři kroky za ní, na konci chodby, se tedy musí průvod obrátit. A jak se obrací, zní za mými dveřmi: »Echm, echm!« provokativní kašel a klof! letmo kloubem do plechu. Zřejmě dívky z devítky. A při příštím přiblížení procházky se ve špehýrce objevuje ženské oko. To se směje. Je podivné, jak je možno poznati smích z pouhého oka. Postřehl jsem je o vteřinu pozdě a skočil rychle do kouta. Zlobil jsem se. Dozorce je patrně zaměstnán prohlídkou cel a je tedy možno u mého

okénka se zastaviti, nechati ostatní procha-
zečky udělati čtyři kroky až ke konci
chodby a čtyři příští zpět, získati jich tak
osm a s nimi několik vteřin času. A ovšem
odklopovati špehýrku a prohlížeti si mě
jako divoké zvíře.

»Jak se máš, pusinko?« zá-
ludně se za dveřmi směje ženský hlas.

Nebylo dobře možno zlobit
se. Což se nedívám sám do cel? A proč
vstávám tak pozdě?

»Děkuji, znamenitě,« bručím
nevlídně z kouta.

»Přiď se na nás podívat!«

»Přijdu.«

Šestnáct ženských podpatků
si před mými dveřmi odklapalo svých osm
kroků, sedmnáctý a osmnáctý podpatek se
k nim připojil a všechny se v rytmu vzdá-
lují a tichnou.

Dnes jsem snídal z bílého
hrníčku paní Halky a hliníkovou lžičkou.
Zbytečný přepych a veskrze neslohový.
Ten lesklý hrníček se zlatou proužkou pod
okrajem mě svou selskou rozšafností rušil,
dokud mě pan dozorce neodvedl na pro-
cházkou a hrníček si neodnesl.

První tvor, kterého jsem
dnes potkal, byl krasavec Šohaj.

Sotva pan dozorce odešel
z chodby — mříže na schodišti nechal ote-
vřeny — přihnul se srnčími skoky a rov-
nou mi do náručí a na nos. Nechal jsem
mu od snídaně dva kousky cukru a těmi
byl zkorumpován. Ale v užívání sladkostí
života se ještě nevyzná, spolkl je najednou
a tlama mu za nimi zaklapla jako ženská
kabela. Pak dělal chtivé oči. Drbal jsem
ho na hrudníku a na krku a mazlil se s ním
mnoha lichočkami, jimž ku podivu dobře
rozumí. »Štěně blbé« se mu z nich ob-
zvláště líbí, zní patrně jeho psímu sluchu
nejněžněji. Ale dole se přísně ozval vy-
soký lyrický soprán paní Halky: »Šohaj!!«
a ještě vyšší: »Jdeš sem!!« Zahlaholilo to
celou věznicí. Šohaj přitiskl křečovitě pa-
hýl svého prutu mezi stehna a plížil se
schodištěm dolů.

Šel jsem se podívat do sou-
sední cely na zpěváka z předvčerejšího ve-
čera, na kterého jsem včera zapomněl. Ale
nenašel jsem ho. V cele je zavřeno pět
mužů, zřejmě dělníků. Předvčerejším zpě-
vákem by snad mohl býti zde ten mladý
horník, jenž chodí od okna ke dveřím a

dívá se do mého oka s opovržlivou lhostejností. Horníci mají bledé tváře a černé ruce.

Pak jsem zdvořile opětoval návštěvu dívkám. Poznaly mé oko brzy a nakupily se ke dveřím. Dívka v modrém hedvábí dnes byla velmi svěží a ukazovala v smíchu hezké zuby.

»Děkujeme ti za cigarety, miloušku.«

»Rádo se stalo.«

Projevily vděčnost a rozvíjely zistný plán na udržení dalších styků, říkájíce mi hrdličko. Dokud nevěděly, jak vypadám, měla na to jejich obrazotvornost právo, ale teď mi to trochu vonělo barem.

»Poslyšte, děvčata,« řekl jsem jim z jakéhosi vzdorovitého vědomí povinnosti a naprosto už ne v naději na úspěch, »proč trpíte, aby vás vyváděli na procházku jen na deset minut a jen na chodbu? Přece víte, že máte právo na hodinu a na dvoře!«

Odpověděly mi pohotově, že se na procházku vynto a že si to pro těch pár dní nebudou kazit. Nedalo se ani nic jiného očekávat.

»A jak se vůbec máte?« chtěl jsem ukončit rozhovor.

»To víš, miloušku,« řekla ta s plavými vlasy sentimentálně a hned bez přechodu: »My se ti ukážeme, chceš?« A chichot.

»Nechci, děkuji vám, já už jsem to viděl,« odpověděl jsem vzhledem k situaci poněkud příliš důstojně.

Smály se.

Vlastně to bylo krásné, že mi chtěly dát jediné, co mají a vlastně to bylo hrubé, že jsem to vděčně nepřijal.

Pak jsem se šel podívat na kluky. Ten zlý, umouraný kocour v rozšápané čepici chodil od předvěčerejška ještě stále s rukama na zádech od okna ke dveřím a hodný hošíček z čítanky ještě seděl u stolu a prohlížel si vzorně vycíděné boty. Poznali brzy, že oko, které na ně hledí, není dozorcovo. Kocour se usmíval trochu nejistě, ale přece, a také plavý hošíček se obrátil a nemohl se rozhodnouti, má-li se pokusiti o úsměv nebo ne.

»Hej, hoši!« volám do okénka.

»Co?« ptá se špinavý kocour. »Mluvče radši tu do te špary, do

okenka bystě mušel moc křičeč!« poučuje mě.

Poslechl jsem ho. Rada byla dobrá, dveřní skulinou je slyšet dokonce i šepot. Dal jsem se s chlapci do řeči. Dověděl jsem se, že byl umouněnec odsouzen na osm dní, ten druhý na šestnáct.

»Co jsi ukradl?«

»Mošons.«

»Co?«

»Mošons.«

»Co-o?«

Ptal jsem se ještě dvakrát, ale ať jsem namáhal ucho jak chtěl, jiného jsem neslyšel. A když jsem se ptal po třetí, dostal konečně kluk na mou tupost zlost a houkl na mne docela nectně:

»No, tuš Messing!«

»Aha! . . . A ten malý?«

»Plech.«

Pravda! jsme v kovovém kraji. Kov je všude. Klokotá v martinových a wellmannských pecích, buší v železárnách, drtí podlahy skladišť a vagonů, válí se na struskových haldách a smetištích, leží na dně Ostravice, je v mozolech a nervech lidí. Jak by bylo možno, aby nebyl také v kriminálech? Tetovaný chod-

bař zde byl pro železo, malý pro měď, kocour pro mosaz, plavovlásek pro zinkovaný plech.

»Nemáte hlad, hoši?« ptám se jich.

»To více, že mame, a jaký!«

»Mám vám poslat chleba?«

»Pošlijče a cigaretlu němače?«

»Mám.«

Bylo to spojeno s obtížemi, ale zkusili jsme to. Oba kluci táhli zvnitřka vši silou za spodní roh dveří, já se o něj zvenčí opíral kolenem a tlačil loktem. Získali jsme tak konečně v růžku u prahu mezeru, kterou bylo možno postrčiti cigaretu.

»A štrahelcu nam tež dejče!« komandoval mě kocour.

»Copak si neumíš zapálit bez sirky?« řekl jsem mu zvyška, vypínaje se znalostmi čtyřiaadvaceti hodin starými.

»Ja, němim!« odpověděl uraženě. »Ale kekermajster mi našel ve stružaku knofel a zbral mi ho, ta sviňa krucifikska.« Ale ta sviňa krucifikska nebyla naprosto míněna jako urážka, jen jako nevyhnutelný přívlástek.

Týmž pochodem a se stejnou námahou byla tedy do cely vpravena zá- palka a kousek třecí plochy, odlomený z krabičky. Pak jsem se s hochy ještě chvíli bavil skulinou dveří a věru nevím, byl-li to nějaký letný stínek nebo vědomí činu protizákonného, jež mě přiměly náhle se obrátiti.

O jé!

Čtyři kroky ode mne stál pan dozorce.

O jé!

Výraz jeho tváře byl krvavě vážný. A to ještě neviděl nejhorší.

»Tohle nejde. Ne, ne, tohle naprosto není možné.«

Dal jsem se do smíchu. A můj smích ho přivedl na kraj zoufalství.

»Jestli já se za ty dva měsíce nedostanu do disciplinárního vyšetřování?! Ale ať mi někdo řekne, jak to mám dělat! V kanceláři mám být, u soudu mám být, na četnickou stanici mám jít, v magacíně mám být, vás mám hlídat!«

Teď jsem již pochopil, proč pan dozorce nechal mříže na schodech otevřeny. A viděl jsem, že jsem ho včera

večer nepodezřival marně, předpokládáje, že jich nezamkl jen proto, aby někde dole mohl číhati, nepokusím-li se o útěk. Jaká zpozdilost! A už jsem také porozuměl, proč pan dozorce chodí doma v bačkorách.

»Tohle já tak nechat nemohu. Tohle já musím hlásit panu vrchnímu radovi.«

Chvíli jsme na sebe hleděli. On zamračeně a nepřátelsky, já ve snaze zakryti starou sympatii k tomuto muži.

Řekl jsem mu vážně: »Mluvili jsme již o tom, že mě váš pan vrchní rada pramálo zajímá. Zajímáte mě jen vy.«

A pronesl jsem k němu agitační řeč:

Mám hluboké pochopení pro postavení vykořisťovaného státního zaměstnance se sedmi pracovními dny v týdnu a s denní služební dobou čtyřiaadvaceti- hodinovou. Je to vlastně smutné, že se náš vztah zde vytváří nepřátelsky, ale není to jen naší vinou. V umění vyvolávati taková nepřátelství, zcela zbytečná, je síla vládnoucí třídy, která nás tak ovládá oba.

Poslouchal mě jako někdo, kdo nemá zdání o veřejném životě a ještě nikdy neslyšel agitační řeč. A jako někdo,

kdo se z čista jasna octl před něčím úplně neznámým. Bylo mi ho pro jeho bezradnost dokonce i trochu líto. Zamračenost na jeho tváři roztála a hleděl na mne užasle.

Řekl jsem mu: »Do disciplinárního vyšetřování se k vůli mně nedostanete. Vyhnu se všemu, co by vám mohlo působiti jakékoli zbytečné potíže. O útěk se nepokusím, k tomu nejsem dosti dětinský. Ale vězeňský řád přestupovati budu. V mezích rozumného člověka sice, ale kdykoli se mi k tomu naskytne příležitost. Naše zbraně jsou nerovné, jste proti mně ve výhodě a můžete proti mně použiti mnoha disciplinárních trestů. Na temnou komoru se dokonce těším, protože bych ji rád poznal.«

Díval se na mne udiveně. Nerozuměl mi. Vůbec mi nerozuměl.

»Co jsem tu, jsme do temné komory nezavřeli ještě nikoho,« zabručel... a odešel.

Vrátil se až za půl hodiny, aby mě mrzutě zavřel do cely.

Má cela je teď čistá a svou prostotou ne nehezká. Přes ohavný slámeník mám i přes den prostěradlo a pan dozorce mi toto přestupování vězeňského

řádu mlčky trpí. A ráno, když jsem na procházce, nechávám dveře cely dokořán, což je zcela dle instrukcí, ale otvírám také protější okno na chodbě a průvan, který mi tam víří bahenní tišinu a vyhání ji oknem, mi nalévá do cely čistého vzduchu. To již v mezích předpisů není, ale také se mi to trpí.

Toho dne jsem se skulinou dveří ještě dlouho bavil s Galíčákem, který metl chodbu. Na procházce jsem ho nezastihl.

*

Dnešní dopoledne bylo veselé. Odpoledne bylo vážné. Rána jsou ve věznicích vůbec veselejší. Je to ráno snad přece jen podvědomá radost z toho, že zase již uplynul den a odpoledne vážná čekáním na večer? Nebo to působí vdechnutí svěžího vzduchu a procházka, která tak vesele rozpuljuje dopoledne na dvě hezké polovičky, z nichž druhá končí obědem? Po obědě vězňové z cel již nevyjdou.

A rozbité bylo to odpoledne. Jako špatný fotomontážní obraz. To proto, že mi sem neustále vnikal vnější svět.

Měl jsem první návštěvu. Přišel dozorce a odvedl mě dolů do své kanceláře, kde čekali chlapi z »Dělnického deníku«, hosté v této budově ne vzácní, usmívajíce se a podávající mi ruce. Přinesli mi knihy, které, než je dostanu, půjdou úřední cestou k cenzuře přednosta soudu, a slíbili mi předplatit noviny. Na několik pětiminut jsem se s nimi vrátil do života, který je za mřížemi. Je jiný, nekonečně těžší než zde a já jsem si již po několika prvních větách ujasnil, že zde vlastně již čtvrtý den nespravedlivě a příjemně zahálím. Pan dozorce seděl za psacím stolem a pracoval, muž Sviňka opisoval do tlusté účetní knihy, hale se ve svou trestaneckou šed' a přehazuje si přes hlavu háčky měkkých písmen. Mluvili jsme o hospodářských poměrech na Ostravsku, o straně, o politických pohybech a přede mnou se rozkládala ona velká strategická mapa, na níž se pohybujeme, se svými význačnými obrysy i mnoha podrobnými nákresy míst, jež leží v blízkosti našeho stanoviště. Muž Sviňka toho nedával najevo, ale zdálo se, že nás poslouchá pozorně.

Za našeho rozhovoru přišli do kanceláře nastoupit trest tři mladí horníci z Lazů. To se tu z dešťových mraků mihlo kousek Ostravy.

Na podzim je časně potkal za pasekou hajný a soud jim neuvěřil, že byli na ranní procházce a zajíc, kterého nesli, že už byl mrtev, když ho našli. Všichni tři jsou organisovaní dělníci, a loni se zúčastnili hornické stávký. Jednomu z nich byly četnickými bodly probodnuty paže a plíce. To tehdy loňského 4. dubna, když zástupy, hnané řetězy četníků a sevřeny se všech stran, se na náspu orlovské trati postavily na odpor; tenkrát, když v černém prachu zůstali dva mrtví a zabloudilou četnickou kulí byl v blízkém domku v matčině náručí zastřelen tříměsíční kojeneček. Od dob stávký, přes rok již, jsou všichni tři mladí horníci bez zaměstnání. Na Ostravsku není práce ani pro dělníky neproskribované. Vítkovickým železárnám se nedostává objednávek; z osmi vysokých pecí jsou tři vyhaslé; ve 44 jamách revíru se těžba uhlí omezuje. A dělníci po marném obcházení závodů — »Noví dělníci se nepřijímají« stojí na ceduli již na vratech — a po marném

schůzování se dávají do zaměstnavatel-
ských organizací, doufajíce tak nalézt
u ředitelstva přízeň a práci. Ale v sobotu,
když na ně u důlních a hutních kancelářů
čekají ženy, aby jim odebraly mzdu, dříve
než zasednou do hospod a oni jim ji na
dlani ukazují, ženy se zlýma očima na ně
křičí: »A pro tohle ses dal do fašistův?«
Ale tihle tři lazečtí vydrží. Přechájejí všech-
ny krise, zmatky, pochybnosti, boje a per-
sekuce, tito tři chlapi s širokými rameny,
a býčimi čely, tři příští pánové Ostravy,
kteří dnes kradou zajíce, nastupují trest se
samozřejmostí, která nestojí za slovo a při
prohlídce kapes se tváří, jako by jim tam
v neděli dopoledne strkala sestra čistý ka-
pesník.

Byli odvedeni.

Rozloučili jsme se s nimi
pozdravem, který opětovali, hledíce na nás
tvrdýma a jasnýma očima.

Dozorce jim ve skladišti
vydával trestanecké věci a přišla ho k naší
kontrolě na chvíli zastoupit plavovlasá
paní Halka. Postavila se do okna před
květináče s fuchsiemi a nahé ruce založila;
naš politický rozhovor ji zřejmě zajímal.
Muž Sviňka od účetní knihy nepozvedl očí.

Za chvíli sem vklouzl sedmiletý Jenda a
postavil se do okna k matce. Má vlasy
žluté jako sláma a převelké oči, černé jako
uhel. Vlasy, na které mu padá slunce, jsou
podivně měkké, oči, jimiž si nás ostře pro-
hlíží, nedětsky tvrdé.

Vrátil se dozorce a prohlásil
návštěvu za ukončenou. Ale než jsme se
rozešli, strčili mi chlapi za jeho zády do
kapsy dárky. Viděl to jen muž Sviňka,
který na nás při tom zamrkal jedním
okem, druhé mhouře. Octl jsem se zase
rázem z širokého života ve věznici. Ko-
cour a Frydolínek dostanou zítra čokoládu.

Zapadly za mnou zase po-
bité dveře cely. Chodil jsem od dveří
k oknu a zpět, přemýšleje o rozhovoru
s přáteli. Odpoledne ubíhalo.

V podvečer jsem šel na do-
staveníčko k učitelskému ústavu.

Přišla.

Objevila se v rámu okna
mladá, svěží a barevná.

Konečně! volal jsem na ni
posunkem skrze mříže. A: Kde jste byla
včera? Jak jste mohla nepřijít? Vždyť jsem
žárlil!

smála se. Nevím, rozuměla-li mi, ale

Cídila okna. Vesele jsme se na sebe smáli. Marně se snažila zachovat alespoň minutu vážnost a propukala znovu a znovu v smích. Než zavřela poslední okno, vyklonila se z něho do ulice a pohleděla napravo, nalevo, zřejmě, nejde-li tudy někdo. Pak na mne zavolala:
»Já vám večer zazpívám, ano?«

Nadšeně jsem kývl, poslal jí hubičku a hodil jí v hrsti své srdce. Přijala to vážněji, než to bylo míněno. A trochu jsem se polekal, když se nezasmála, nýbrž začervenala a sklopila oči.

Jmenuje se Pavla. Je to dcera školníková. Její maminka má dvě dcer.

Když mi dnes pan dozorce přinesl večeri, zeptal se mne:

»Jednu obálku a jednu známku jsem vám včera dal, pane spisovateli, že ano?«

Jaký to zábavný titul! Ale otázka byla neméně žertovná. Pan dozorce je nenapravitelný. Včera mi dal dvě obálky a dvě známky a teď přišel zkoumat, zda

bych snad nebyl přístupen pokušení jedno psaní poslati tajně.

»Ba ne, dvě, pane dozorce.«

»Dvě?« divil se.

Ale pro ranní spiknutí se na mne již nehněval. Dokázal mi to tím, že mi přinesl předvčerejší číslo národně-demokratického »Ostravského deníku«, jehož je odběratelem.

»Přečtete si to, píšou tam o vás. A moc krásně, nějak si vás považují.«

Když odešel, přečetl jsem si to. Pod tučným terciovým titulkem »Komunista spisovatel Olbracht v ostravské věznici« tam stálo toto:

»Komunistický poslanec a spisovatel Ivan Olbracht nastoupil včera ve Slezské Ostravě trest dvouměsíčního žaláře, zostřeného osmi posty, k němuž byl odsouzen pro štvavou řeč, kterou pronesl v Karvinné v roce 1924 při desátém výročí světové války. Slezsko-ostravská věznice má slávu, že má čest hostit tak vzácného vězně, ostravští komunisté radost, že mohou zas křičet o »persekuci« a Ivan Olbracht »mučednickou gloriolu«, která mu

aspoň trochu napraví pošramocenou pozici v komunistické straně.«

Zprávy o mém poslanectví a pošramocené pozici zřejmě velmi nespolehlivé, ale článek »Ostravského deníku« mě zajímal přece. Už proto, že v opak k teorii své strany musil uznati marnost všech těch nedokrevných persekučních pokusů a že projevil smysl pro humor mých dvou měsíců. Ale ještě pro něco jiného: Čtvrtý den zde již chodím po cele, přemýšlím o všem možném a vymýšlím si le-daco, ale posud mě nenapadlo vzpomenouti si na bezprostřední příčinu, pro kterou tu vlastně jsem. A kdybych byl o ní přemýšlel, byly by se mi jistě před očima objevily nějaké deputace bankovních a průmyslnických svazů, domáhající se bezodkladných energických opatření proti stále se šířící podvratné propagandě; nějaké ministerské rady; kancelář pana ministra zahraničí s jejími notami; nějaké schůze frakcí v klubovních místnostech poslanecké sněmovny — ale nikdy ne Karviná.

Ten obraz mi připomněl teprve »Ostravský deník«: Jakýsi kout hornického městečka s kamennou zdí zahrady

v zádech. Před zdí malý stolek. Lesík rudých praporů kolem něho. Na stolku stojím já. V půlkruhu sražený zástup hornických mužů a žen. »Ne: Už nikdy válka! . . . Nýbrž: Válku válce!« Pod mýma nohama arch kancelářského papíru, na nějž si dělá poznámky trochu znervosnělý pan komisař v uniformě. Mluvím. Čela zástupu jsou temná a jeho oči jsou zlobně upjaty na mne. Chvilími zahlučí zástup souhlasem. Chvilími zazní výkřik. Je žhavý červencový den, jako tenkrát, když táhly první oddíly na frontu. Na stromech leží prach a látka rudých praporů visí nehnutě.

Pak v Praze cesta k vyšetřujícímu soudci. Pobuřování vojáků. § 15., odstavec 3. zákona na ochranu republiky. Protokol neobvykle stručný: »Inkriminovaných vět jsem použil.« Ach nikoli, nepoužil jsem jich, nemluvil jsem tak nezapně, jak to pan komisař do protokolu napsal, ale jaký by to mělo smysl říkati pravdu, když pan státní zástupce stejně před soudem výpovědí páně komisařovou a tří konfidentů, kteří na táboře byli, nezvratně dokáže, že jsem to řekl tak, jak je to napsáno? Do Ostravy k přelíčení jsem jel a o rozsudku jsem se dověděl z novin.

Ale to vše se mi zdá být již velmi dávno, od těch dob se stalo mnoho nových věcí a polozapomenuté mi teprve znova připomněl »Ostravský deník«.

Můj dobrý pan dozorce, trubač šikovatel čtyřiapadesátého hanáckého pluku, je zvyklý na vážnost života a nemá smysl pro humor. Tím méně pro ironii. A v žurnalistických metodách se ovšem nevyzná. A tak vzal toho »vzácného vězně« a tu »slávu slezsko-ostravské věznice« doslova a poněvadž mu asi také imponoval tučný terciový titul, říká mi od těch dob pane spisovateli! A možná, že za včerejší jenerální úklid své cely mám co děkovati jediné fašistické ironii.

Za soumraku jsem čekal na splnění slibu malé Pavly. Ale nezaspívala mi. Zapomněla? Nemohla?

Prší.

Před učitelským ústavem rozžali svítilnu.

Bude pršet do soudného dne?

Když mi dnes před spaním pan dozorce na chvíli otevřel dveře a odešel dolů, mřížová vrata na schodišti za sebou zamkl. Otevřená vykonala již svůj úkol: Včera večer jsem neprchl a dnes

ráno se jimi mohl přiblížiti bez zachrastění zámku.

Vězňové již spí. V žalářích se chodí spat záhy, neboť nepočítá-li se již na dny, nýbrž na hodiny, možno ráno přeškrtnouti deset čárek. Na stropě dlouhé chodby svítí červenavým světlem jen jedna žárovka a chodba vypadá ponuře. Zvěřinec v noci. Do koutů nelze dohlédnouti, ale je jisté, že v některém z nich sedí na bubnu a hlídaje, klímá krotitel ve vysokých botách a s navoskovaným knírem, že mu na rtu visí vyhaslá cigareta a v klíně má karabáč. Živočišný pach je v noci ostrý. Hledíte-li kukátkem do cel, vidíte jen obdélník zamřížovaného okna s popelavým pozadím oblohy; vše ostatní je černým nečistým brlohem.

Dole mě nějak zvěřil Šohaj a přiběhl za mnou nahoru.

Na chodbu nemohl, ale prostrčil hlavu mřížemi, vrtěl pahýlem prutu a kroutil krkem. Pomazlili jsme se spolu. Ale když jsem ho na dobrou noc popleskal po hlavě, řekl mu: »No, jdi si!« a vzdálil se na tři kroky, dal se do ňafání. A když jsem byl od něho pět kroků, do kňučení. Vrátil jsem se k němu tedy. »Jdi

dolů, Šohajku . . . no, jdi hezky!« Ale když jsem odešel na dvacet kroků, dal se do vytí. Třikrát jsem se k němu vrátil. Prosim, domlouvám, rozkazuji, hrozím, říkám mu: »Šohaji, štěně blbé, vždyť ty budeš bit!« všechno je marné. Čumičku má protaženu mříží a žlutýma očima hledí, že by se kámen ustrnul. Ale já jsem se neustrnul, poněvadž do rána u něho zůstatí nemohu. Odcházím do cely a odtud slyším, jak Šohaj vyje. Nic není úpěnlivějšího než psí vytí. Ale pojednou zoufalé vyšviknutí. A zoufalé skvěčení dolů schody uj, uj, uj, uj, uj! To bije paní Halka. Ano, Šohaji kamaráde, tohle již také znám. Má láska nepřináší štěstí, napsal jsem o tom dokonce jednou román.

Za několik minut potom zaklapl za mým čtvrtým dnem zámek.

Zapálil jsem si cigaretu a pochodil ještě chvíli tmou, těše se rudým ohníkem a bílým kouřem. Pak jsem ulehl, odhodlán usnouti co nejdříve.

Ale můj pestrý čtvrtý den nebyl ještě ukončen.

Náhle jsem zaslechl hudbu. Piano a housle.

Vztyčil jsem se na loži.
Co je tohle? . . . Není to
smyslná úzkost Chopinova nokturna? . . .
Poslouchám.

Nikoli, je to Chopinovo
Deštové preludium.

To hraje Pavla se svou sestrou. V přízemí učitelského ústavu; u otevřeného okna. Harmonie houslí a piana tiše plyne do noci, měkce splynulá v třiceti krocích tmy, která leží mezi námi. Vzdálenost ke mně donáší ne už tóny, ale jen žádost, strach a touhu. Děkuji vám, malá Pavlo.

Hudba ustala. Krupěje lyrického deště Chopinova byly vystřídány krupějemi skutečnými. Čekám. Usedám na loži.

Teď zazněl zpěv. Piano, housle a zpěv. To zpívá Pavla. Barkarolu z »Hoffmannových povídek«.

Usmívám se. Jaké je tohle příliš medové šumivé víno!? A vůně žlutého melounu!? Jaké je tohle usínání na poduškách z růžového hedvábí!? A co to zpíváte, šestnáctiletá Pavlo, do vlahého deště květnového večera? Ale děkuji vám. A odpusťte mi. Zapomněl jsem dnes od-

poledne, že jste holčička s modrýma očima a krásným smíchem. Zapomněl jsem na vašich šestnáct let. Nevěděl jsem, že po dlouhých dnech nad prachem chodeb, lavic a oken večer hledíváte k obloze, sníte a hraje Chopinova preludia a Offenbachovo milostné ukolébávání. Již nikdy k vám nebudu lehkomyšlný. Již nikdy vám nebudu házeti hubiček a srdce v hrsti.

Zazpívala ještě Schumanovu píseň k Heinovým slovům: »Aus meinen Tränen spriessen viel blühende Blumen hervor.« A zahrála Chopinovo nokturno.

A ticho.

Dobrou noc, malá Pavlo.

Dlouho jsem dnes neusnul.

Myslil jsem na malou holčičku, usínající v pokojíku školníkovy bytu mezi sestrami, stulenou pod prošívanou přikrývkou.

Ale poslední má myšlenka té noci byla nehezky zlomyslná a tohoto lyrického večera nedůstojná:

Jakže? Večerní koncerty v mém těžkém žaláři budu také mít?

Rozhovor na okenním prkně

Byl zde jen několik dní, než ho odvedli ke krajskému soudu, a viděl jsem ho jednou v životě a jen na hodinu. Dozorce byl odzola zavolán právě ve chvíli, když ho vyvedl na chodbu, řekl mu tedy: »Počkejte chvílku!« a v rychlosti mi ještě otevřel celu, abych mohl na procházku. Ta chvílka se pak protáhla na hodinu.

Vězeň stál u okna, měl veselý obličej a hleděl na mne zpříma. Pozdravili jsme se.

»Co dělá hornická stávka v Anglii?« zeptal se mne, dávaje najevo, že ví, kdo jsem.

Začal jsem mu vyprávět, co jsem věděl o britské stávce a on kýval hlavou. Ale dopověděti mě nenechal.

»Dojde u nás k otroji?«

Začal jsem o otroji a on

kratičce příkyvoval, že už to všechno ví.
»To chtějí provést jako Pilsudski v Polsku!«

Než jsem mohl odpovědět, zeptal se:

»A co dělá Amundsen?«

Otázky nevyčkávající odpovědi se střídaly příliš rychle, aby nebylo zřejmo, že se chce jen chlubit a ukazovat, že něco ví. Vězňové se chlubívají rádi. Mají palčivou potřebu přesvědčovat každého nového člověka o tom, že nejsou tím, čím se zde jeví v trestanecké pytlovině a se strništěm neholených vousů na tvářích, nýbrž že něčemu rozumějí a tam venku něco znamenají, že mají kolo a kouří egyptky, a když o ničem jiném, alespoň o tom, že nejsou zvyklí jísti k obědu tuhle psí šlichtu z bobů; ať už je to pravda nebo ne.

»Ty jsi básník, že?«

»Ne; ale píšu.«

»Také jsem četl básně.

Některé umím. Tahle je hezká.« A se samolibým úsměvem recitoval:

*»Má čistá milá,
třpytivá hvězdo nad jezerem,*

*noc je dnes těžká dokola kolem
jak mlýnský kámen na hrdle holém
a já se propad sem
až na dno ulice, kde v červených lucernách
plane
podmořský maják pro lodě ztroskotané:
vinárna Finale.«*

Verše Jiřího Wolkra! Byly předneseny příliš pateticky, úmysl chvástat se byl zřejmý. Ale byl jsem překvapen přece. Pohleděl jsem mu do očí, které se na mne dívaly zpříma a trochu nedočkavě a zeptal jsem se ho:

»Jak ty ses sem dostal?«

Můj údiv mu způsobil radost. Nepřál si ani jiného.

»Čéče, já sem starej hmaták,« řekl slangem a tónem, které měly kontrastem zvýšit překvapení z Wolkrových veršů.

»No, tuze starý hmaták být nemůžeš. Čím jsi?«

»Zlodějem,« smál se.

»No tak, čím jsi byl tedy dříve?!«

»Pekařem. Ale nejsem zdejší. Jsem Pražák.«

Dozorce nepřicházel, patrně ho někam odvolali. Usedli jsme tedy na okenní prkno, hleděli si zblízka do tváří, což znesnadňuje klamání příliš nestoudné, a naše nohy, dotýkající se koleny, vytvořily na prkně tupý úhel.

Tam mi pověděl svůj příběh.

Můj druh byl mužem mnoha tónin a povaha poněkud herecká. Veselost, kterou mi prve ukázal, byla jen chvilková a povrchní a přímý pohled spíše mírnou provokací než upřímností. Když se rozhovořil programově, bylo v tom mnoho fanfaronství, mluvil-li o svém zlodějském řemesle, znělo to odborným nadšením, chvílemi z jeho řeči šlehl ohének hazardérské náruživosti, a nakonec se stal dokonce ironickým. Ale když vyprávěl o svém chlapectví, znělo to téměř hobojevě měkce a jeho slova měla hebký poprašek melancholie a to snad byl nejspodnější a nejpravdivější tón jeho nitra.

Je to příběh živnostenské pekařské dílny.

Když se po válce zase začaly péci housky, byl v polovině učení. Odborný výraz pro pekařského učně je kluk. Kluci spí na palatě, to jest na dvou prknech

u stropu, na která, až budou hoši v půl čtvrté vzbuzeni a zívající si trochu protrou oči, budou naklady housky, aby kynuly. Ostatní chasa přichází ke čtvrté. Ale tenčíř je tu již v jednu, udělá omládky a zapálí pec; krátce po něm přichází helfíř. »Chrstni do pece trochu vody, ať nám to kyne!« řekne mu tenčíř a ke stropu se valí oblaka páry, ve které se kluci na palatě vaří. Ale i jinak je v pekárně takové rozležené, vonavé teplo a z toho jsou kluci celí zmámení a také chlipní jsou a poněvadž mají dlouhé zástěry, pomáhají si i v dílně při práci. Uchystají prkna, připraví k peci plechy a ručníky, na které se odsazují housky, řezou na mašině těsto a pomáhají u pece předpeckému a helfířovi. V pekárně leží na všem jemný moučný poprašek, i na hrušce červenavě svítící žárovky u stropu i na očních víčkách a brvách. Klukům se chce strašně spát. Nejraději by pustili vše, co mají v ruce, opřeli se o kout, svezli se malátně do dřepu, zavřeli oči a spali. Ale v pět hodin křičí z krámu mistr: »Francku, máš odpočítáno!« To jest housky do košů. Nejstarší učeň vezme na záda nůši, do ruky koš a jde po hokynářích roznést zboží. Ulicemi ještě spícími

a prvním studeným světlem se motají postavy se zamoučenými vlasy a modrými zástěrami a s opuchlými očními víčky. Potkávají noční hýřily a elektrikáře, spěchající ke svým remisám.

»Když jsem po prvé roznášel já,« vypravoval můj druh, »a v krámě pak počítal mistrovi peníze, viděl jsem, že mi za deset housek chybí. Hrozně jsem se polekal a stál jsem před pultem jako odsouzenec. Mistr na mne zakoulel očima, napřáhl ruku a řekl, stane-li se to ještě jednou, že mě zpráská a vyhodí. Druhého dne jsem si dával pozor. Housky jsem si v pekárně ještě jednou přepočítal a v krámě jsem se zuřivě díval na prsty hokynářům, jak oběma rukama házejí housky z mého koše do svých a nahlas počítají: ‚Čtyři, osm, dvanáct, šestnáct . . .‘ Ale bylo to marné, chybělo mi zase za šest housek. Mistr mi napohlavkoval. Plakal jsem. Slzy mi tekly po tvářích ještě v dílně. ‚Co brečíš?‘ ptal se mne předpecký. ‚Pověděl jsem mu to a utíral si při tom pěstmi oči. ‚A to nevíš, co je to mošna, ty chytřej?‘ Nevěděl jsem, co je to mošna a on mi to pověděl. ‚Hokynář ti nedovolí, abys mu počítal housky sám a aby ses ho dohlídal, to

se ho nedohlídáš, jak hází, chytí do jedné ruky místo dvou housek tři a už to je. Ty ho nehlídej, ani si ho nevěšmej a okoukni se raději po krámě, kde bys mu mohl co vzít!‘ Bál jsem se, ale měl jsem dvojitý strach, z mistra i z tohohle, ale ten z mistra byl větší. Třetího dne jsem mu v krámě po roznášce řekl a trochu jsem se při tom zajíkal: ‚Pane mistr, zase mi chybí za deset housek, ale mám tu tři krémy.‘ ‚Tak je — prej — dej sem!‘«

Tady asi končí dětství pekařského učně a život podle mravoučných čítankových článků: »Modli se a pracuj!« a zde také můj druh zlomil svůj trochu zasněný tón smíchem zkušeného člověka:

»Naučil jsem se tomu moc brzy. Člověče, pak jsem ti měl tkaniček do bot, kartáček, mýdel, krémů, čokolády, šňůr na prádlo, kolíček, šmolky a boraxu, že jsem si mohl zařídit hokynářství sám, chodil jsem s tím po domě po služkách a když něco potřebovaly, přicházely samy, protože na tom také vydělávaly.«

Ale zasněný tón se ještě jednou vrátil.

Pekařští učňové nikam nechodívají. Není je viděti ani na kopané,

ani u Vltavy, ani mezi trampy, ani v tanečních a nikde, kde se baví mládež. Přijdou v neděli domů, řeknou: »Dobré odpoledne, tatínku, dobré odpoledne, maminko!« a ohlížejí se po kanapi nebo alespoň po nějakém koutě, kde by si mohli lehnout. Jednou se převalí na bok a už by se nad nimi mohlo střílet až do večera, kdy přijdou maminky a lítostivě je vezmou za ramena: »Františku, snad abys už vstával.« A nemají-li v Praze rodin, spí v pekárně na palatě. Ale on chodíval v neděli odpoledne do krčského lesa. Snad proto, že rád čítal dějepisné romány, třebaže pokaždé nedovedly zabránit, aby mu kniha z rukou nevypadla, nos se na mechu neohnul a oči se nezavřely. Ale možná také jen proto, že měl peníze a že bylo tak vzácně příjemné sednout si v svátečních šatech navečer pod kaštany zahradní restaurace u nádraží, nechat se považovat za drogistu nebo dokonce za studenta, poručit si bílou kávu a dát starému sklepníkovi dvacetihaléř zpopitného.

V krčském lese poznal Boženku. A to byla taková »třpytivá hvězda nad jezerem«. Křehká a s útlýma rukama, které připomínaly květinové stvoly, sedá-

vala s knížkou ve skupině bříz a ty, bílé a zachvívací se v korunách každým závanem, patřily tak zcela k ní. Bývala sama. Snad proto, že nebyla z těch, které se líbívaly, že měla malý nosík a byla pihovitá a hubená. Ale on se k ní blížil, jako hoši obcházívali cizí zahrady, které jistě skrývají ještě více kouzla a tajemství, než kolik jich lze již tušit z pohledu štěrbinou v plotě. Vyhledával místa, odkud by se na ni mohl dívat. Ale ona k němu od knížek pozdvihla oči jen málokdy. Když se po mnoha nedělích donutil k odvaze a zeptal se jí: »Co to čtete hezkého, slečno?« bušilo mu srdce. Četla verše a jeho dobrodružné romány odmítla. Velmi se začervenal, poněvadž pochopil, že jest více než on; ale byla k němu milá. Tak se seznámili. Od těch dob čítali básníky spolu, neboť měla ctižádost, aby si je zamíloval také on. Učili se jim z paměti, mluvili jejich slovy a tehdy břízy nad nimi, ptáci, obloha a vítr se stávali něčím jiným, než čím bývali dříve. Tenkrát také po prvé viděl, že se její oči podobají jezerům a její pihovité čelo mléčné dráze. Chodívali spolu lesem, pěšinou vedle potoka, dojímaní měkkými kroky na lesní půdě, ply-

noucí vodou a travinami na březích. Drželi se za ruce a docházivali až do kunratického mlýna, kde sedávali na prkenných lavičkách na zahradě a pili mléko. Když ji po prvé políbil, bylo to nad knihou, bylo to na spánek a ona přijala políbení tiše a bez pohledu, zatočila se mu hlava štěstím, přiklekl k ní a líbal ji neobratně a chlapecky na ústa, na krk, na vlasy, na ruce a na oděv, oslněn tisíci hvězdami, vířícími kolem něho, dokud mu oběma svýma hubenýma rukama neodsunula čelo a nezašeptala: »Už ne!« Pak seděla beze slova, zasněné oči upřeny někam do zelených dálek a on se chvěl štěstím a toužil dotýkati se alespoň její průsvitné ruky, ležící na mechu. Viděl, že se ta průhledná ruka podobá záhonu rozkvetlých růží v mlze a neodvážil se dotknouti se jí.

Mnoho zavínil Boženčin rezavý raglán. Boženka byla prýmkařskou učednicí a její vlasovitý raglán se podobal starému koni s hřívou sedřenou od chomoutu a v srsti s holými pruhy od postraňků. Boženka se za kabát styděla, nosila jej vždy pečlivě složený přes ruku a neoblékala ho nikdy před setměním, i když bylo zima a ona velmi kašlala. Zpozoroval to

záhy a bolelo ho to. Netoužil po ničem více, než aby jí mohl koupiti nový. Ale nebyl už tak bohat, jako když býval klukem. V pekařské hierarchii, přejaté až odněkud ze středověkých cechovních řádů, postoupil na »pátého«, to jest na nejmladšího tovaryše v dílně, a to byla jen nevýhoda, neboť přišel o mošnu, pozbyl práva na palatu a musil ze mzdy platiti za postel a za stravu. Rezavý raglán mu nešel z hlavy. Ve dne se díval do výkladů módních závodů na ženské pláště a v noci se mu zdávalo o hokynářských krámech, nabitých až ke stropu zbožím, které nabíral plnými náručemi.

V létě mu dal mistr na půldruhého dne dovolenou; vdávala se mu v kraji sestra. Jel drahou do venkovského městečka a odtud měl asi pět čtvrtí hodiny pěšky. V městě si kupoval sirky a před malým kupeckým krámem, do kterého po dvou schodech sešel, to vypadalo tak: Železniční násep, vysoký, černý a na svahu s nečistou travou a navátými papíry, pak nově vydlážděná ulice a souběžně s tratí jediná řada jednopatrových domů, jaké stavívají na kraji měst bytová družstva nebo průmyslové závody pro své úřed-

nictvo. A v suterénu jednoho z domů byl onen kupecký krám. Když mu obchodník dával sirky, projel po náspu vlak. Zarámusil tunami svého železa a ohlasem dláždění a dutých domů jaksi až příliš hlučně. A tehdy se stala podivná věc. Jako by ho vítr, způsobený letícím vlakem, na zlomek vteřiny přenesl se zvířenými papíry mezi břízy krčského lesa. S úžasnou jasností se před ním mihl rezavý raglán Boženčin a zároveň večerně ozářený módní závod na Příkopě. Také si všiml, že výkladní okno krámu je v stejné výši s chodníkem — nějaké nohy se tam právě neobyčejně ostře mihly — a že z krámu jdou dveře do bytu. Když po dvou schodech vycházel na ulici, byl jeho pohled soustředěný.

Na svatebním veselí byl neklidný a před půlnocí předstíral, chce-li býti v pravý čas v Praze, že má svrchaný čas k vlaku. Polními cestami kráčel rychle a do městečka dospěl k jedné hodině. Šel do ulice vedle železničního náspu. Byla mrtvá a pustá, v malých městech v té době nikdo nechodívá. Z dálky na trati sem jakási svítlna házela trochu rozteklého světla. Domy byly temné.

Přecházel pod černým nástupem a byl vzrušen. Naproti byl kupecký krám. Čekal asi půl hodiny.

Dočkal se. Blížil se sem nákladní vlak a červené oči jeho lokomotivy svítily do noci. Vlak supěl, hlučel a řinčel teď ještě více než ve dne.

Přeběhl ulici. Postavil se k výkladnímu oknu kupeckého krámu.

Čekal ještě vteřiny.

Když přijela lokomotiva — zazářila na okamžik světlem své strojovny — a vlak rámusil nejvíce, kopl do okna. Tabule se rozsypala. Zazvonění střepů se smísilo s řinkotem kol a kolejnic.

Odskočil a běžel podél náspu zároveň s vlakem, kola mu drnčela těsně nad hlavou a vlak vyhazoval z komína bílý kouř.

Po dvou stech krocích se zastavil. Dýchal uřícením a rozčilením.

Vlak přešel. Čekal. Rozsvítí-li se v domě nebo bude-li slyšeti nějaký hluk, uteče. Ale nic se nehýbalo. Ulice byla pustá a tichá.

Čekal ještě asi deset minut.

Pak šel ke krámu, vytahal z výkladu na chodník několik balíčků

umělého tuku, cikorky a pytlík kávy, otevřel si okenní kliky a vlezl dovnitř. Proplížil se kolem otevřených bytových dveří a ovanul ho teplý vzduch místností, v kterých se spí. Trochu se polekal červeného petrolejového aparátu, do kterého by byl málem vrazil. Nahmatal pult a zásuvku, kam kupec ukládal peníze. Nebyla ani zamčena a on cpal do kapes papírové peníze, pak opatrně kovové, aby nezvonily a našel lepenkovou krabici po cukru plnou drobných a tu také vynesl ven na chodník.

Přepočítával svůj lup dva kilometry odtud na trati běžící v polích již plaše a pod malou zelenou svítilnou, signalisující, že je trať volná. Svítilna házela nepatrný zelený pablesk na pražce, kolejnice a šterk, barvila ruce na zeleno, činila nehty zeleně průsvitnými, dávala stovkám ostrou barvu trávy po dešti a v tomto podivném přísvitu bylo mnoho kouzla jako v magickém kruhu nějakého vlídného čarodějníka.

Napočítal půltřetího tisíce papírových peněz, ke kovovým nehledě. Bylo mu veselo a lehko a myslil na Boženku. Dal se polními cestami kolmo od trati, vleka papírovou krabici s drobnými, s níž

se mu nechtělo rozloučiti se, třeba že věděl, že ji s sebou světem nositi nemůže. Po několika stech krocích ji zanesl hluboko do dozrávající pšenice a položil opatrně mezi klasy, představuje si s úsměvem překvapení, až ji tam ženci najdou. Dalo se do drobného mžení, ale byla to více rosa než dešť. Kdesi pod mezí vrzaly koroptve. Šel travnatými polními cestami, temné obilní stěny po obou stranách a brouzdaje se vlhkem, snad půldruhé hodiny, snad dvě, a když uslyšel kokrhání kohouta, věděl, že už nemůže býti daleko hlavní trati, neboť se mohlo ozývati jen z kurníku některého traťového hlídače. Když došel ke kolejím, rozednívalo se již. Šel po nich a na nejbližší stanici si počkal na první vlak ku Praze.

Koupil Božence krásný plášť. Sebe ustrojil. Božence koupil knihy básní.

Když jí v neděli v krčském lese odevzdal své dary, rozšířily se jí oči a položila mu na ramena své křehké ruce. Blížila se svým obličejem k jeho a na její rty se snesl, jako motýl a tak jemný jako on, tenký úsměv velkého štěstí. Boženčino čelo se podobalo mléčné dráze. Pak si pod sebe do mechu prostřeli rezavý ra-

glán, znehodnocený tímto krásným dnem na kus ošumělé látky, líbali se a byli velmi veselí i velmi smutni. Pně bříz byly ne-
skonale bílé a oblaka vysoko na obloze
plynula toho dne jen pro ně.

Lidé se domnívají, že krásti
je těžké. Péci housky jest mnohem těžší.
Člověk se jen nesmí bát.

On se nebál, neboť jeho spo-
lečnicí byla láska. Když se seznámil s pře-
chovavači a naučil se, jak se hadrem, po-
mazaným lepem, bez hluku vymačkávají
okenní tabulky, loupil v předměstských ho-
kynářstvích, trafikách a holičských ofici-
nách. Strádal peníze. Chtěl Božence za-
říditi voňavkářský krámeček — neboť čeho
byla spíše hodna než žítí uprostřed květi-
nových vůní? — a oženiti se s ní. Tak žil
měsíce trojím životem. Jedním večer s mi-
lou ve veřejných parcích, kde jim sadové
lavičky, milostné dvojice a stromy odzdola
osvětlené připomínaly verše jejich bás-
níků; či v úzkých uličkách, v nichž je při-
tulené k sobě dojímal ostrůvek stínu upro-
střed světla pod lucernou, vytvořený jen
proto, aby se na něj mohli postavit oni;
nebo v temných průjezdech starých domů,
kam se uchylovali, aby se mohli obejmouti

a políbit. Druhým kolem půlnoci na číhané
v předměstích u krámků, jichž rozbité okno
přiměje za prvního ranního šera patrolu,
aby do nich nahlédla a zjistila, že jsou
vyloupeny. A třetím od čtyř hodin v pe-
kařské dílně. Často se divil, jak je možno
tak ostře žítí při tak málo spánku.

Jednoho časného jitra při-
běhl do pekárny syn jeho bytné se vzka-
zem od matky, že ho doma hledá policie a
prohlíží jeho věci. Měl ještě čas napsati
lístek a požádati chlapce, aby jej hodil
do schránky.

»Hvězdo nad jezerem! Snad
Tě před odjezdem ještě uvidím. V Ně-
mecku se mi nabízí dobré místo a jedu se
tam podívat. Tisíckrátě Tě líbám. Na brz-
kou shledanou.«

Věřil, že tato chvíle ne-
přijde nikdy, ale byl na ni připraven. Za
půl hodiny ho z dílny odvedli detektivové.

Na policii ho při výslechu
poličkovali a poněvadž se vzepřel, ne pro
sebe, ale háje svatý obraz Boženčin v sobě,
sbili ho na čtyřce gumovými obuškami. Bylo
mu k zoufání. K vůli ní. Ale nepřiznal se,
byl odhodlán nepovoliti stůj co stůj a na

všechny otázky odpovídal s beraní vrtohlavostí: »Nevím . . . nevím . . . nevím . . .«
Byl tři měsíce ve vyšetřovací vazbě a jedinou jeho starostí bylo, aby se jeho jméno nedostalo do novin a jen o to znova prosil obhájce. »Snad«, řekl mrzutý advokát ex ofo, »jmen dosud zachovalých mladistvých noviny obyčejně neuveřejňují.« A tato zachovalost a úpěnlivý pohled chlapeckých očí, které se zdály poctivými, také způsobily, že svědkové vypovídali při hlavním přelíčení velmi neurčitě. Byl pro nedostatek důkazů osvobozen. Opouštěl soudní síň se staženým hrdlem.

Ale Boženka v té době již nežila.

Zemřela na rychlé soucho-
tiny. V středověce přísné budově kláštera Šedivých sester, kam několik dní před smrtí převážejí z pražských nemocnic chudé, u nichž už není naděje. Odtud se už nikdo nikdy do Prahy nevrací. Zemřela ve velké bílé síni s jeptiškami, kříži a věčnými světly, s velkou úzkostí v srdci, proč jí ženich z Německa nepíše a co že se to strašného stalo, a s poslední tenoučkou na-

dějí ve vykašlané hrudi, že snad psaní přijde zítra ráno.

»Jaká to nehezká holčička!«
myslil si v pitevním sále medik z prvního semestru nad malou mrtvolou. »Nehezká, chudá a nemocná, co mohla udělati lepšího?«

Byl to konec života? Tak sklesle a plaše běhávají po obvodě Prahy, bez cíle a s jediným neurčitým pocitem hrůzy a úzkosti, jen mladí vrahové po prvním svém zločinu. Den měl zsinalost mrtvoly a strachu odsouzených, kteří půjdou zítra po dláždění dvora trestnice na popravu, večer zapáchal dřívím a kostmi hřbitovních mární a zemitě studená tma noci připomínala zasypaný hrob. V noci se loudal, náhle se zastavoval a zase se rozbíhal po vltavském břehu, od Kampy, kde straší stoleté stromy a voda přechází v břeh tak mělce, že je třeba jen sesunouti se do proudu, po smíchovská přístaviště, nečistá uhelným prachem, odpadky z trhu a mastnou pěnou, kterou sem naplavila řeka, a až do Zlíchova, do černých uliček s kamennými náspy, jež zapáchají pomyjemi a výkaly bídy a řemeslné žebroty. Nevěda proč a nemaje sil přemýš-

leti o tom, byl neodolatelně přitahován kovem železničního mostu přes Vltavu. Dvakráte na něj vystoupil, aby podepřel bradu o jeho železo a hleděl do řeky hluboko dole. Je to nejtemnější místo Prahy. Je zde pusto a černo, rozteklá světla města jsou daleko a voda je zde podivně hustá a bez proudu. Je to most sebevrahů. Jeho železná konstrukce, ponurá spleť a křižovatka travers, sloupů, tyčí a oblouků, které, vyplývše se ze tmy, do tmy se zase schovávají, je podivným magnetem, který z nočních ulic a vraty domů přitahuje z města vše slabé, neduživé, zoufalé, bezradné, aby je pevně přichytil a uvolniv svou sílu, spouštěl dolů do řeky.

Teď tam stál propuštěný trestanec s bradou podepřenou o kov, který v sebe pojal poslední úzkosti a poslední soustředěné pohledy set sebevrahů, černý oblouk byl nad ním, umrlá řekla dole, a čekal, spustí-li ho most do řeky.

Bylo mu devatenáct let, rostl, a když jím roztrásl první ranní chlad, pocítil vlčí hlad. A to je nejmocnější síla všeho živého. Přemáhá vše ostatní. Zdolala i sílu mostu. Odpoutal se od ní a šel do malé smíchovské kavárničky, kterou

otvírají přede dnem, aby nasýtíli trhovce bílou kávou a dršťkovou polévkou.

Před polednem se vrátil k mistrovi a stál v krámě před pultem jako tenkrát, když mu chybělo za deset houssek. Ale mistr ho otcovsky politoval, věře v jeho nevinu. Huboval na soudy, na daně a na živnostenské inspektory.

Řezal zase na stroji těsto, pletl housky, pomáhal při vysazování z pece a potíral pečivo kláskovým víchem, namočeným ve vodě. Ale byl bledý a zamklý. Boženka byla mrtva. Nemělo už ani smyslu krást. Mělo smysl vše ostatní?

Za několik neděl ho policie zatkla znovu. Pro nějakou starou krádež v holičském krámku, na niž již dávno zapomněl. Udal ho přechovavač, u kterého našli voňavky. »Tak jsme tě přece jen dostali, ptáku!« řekli mu na policii. Senát ho odsoudil na dva měsíce. Mrzelo ho to, ale nešťasten nebyl, řekl si: ‚Nevadí. Tohle je ještě za to staré. Ale teď už dost!‘

Když vyšel z Pankráce, našel si nové místo. Ale za několik neděl přišel k mistrovi policejní strážník. ‚Máte tady toho a toho. Jak se chová?‘ Mistr více nepotřeboval. V sobotu dal chasní-

kovi výpověď: »Byl jsem s vámi spokojen, ale nemám práci.«

Našel si místo na venkově, ve vsi mimo pražský policejní obvod, kde ho nikdo nemohl znát. Vedlo se mu dobře a zotavoval se. Ale za čtvrt roku, když viděl do krámu vstupovati četníka s helmou a v plné zbroji, zbledl. „Pracuje u vás ten a ten? Chová se řádně?“ zeptal se úředně přísně strážmistr pekaře a večer v hospodě co nevěděl, sousedům nepověděl. Ráno mluvila o události celá vesnice a mlčení v pekárně bylo posupné a plno štítivého opovržení. Propuštěný trestanec přesně a se dostal do stroje, pracujícího přesně a dokonale, jehož kola ho už nepustí.

A když se mu to stalo na venkovském městě po třetí, narazil si vztekle čepici do čela a jel do Prahy, aby zde vyhledal lupiče pokladen, s kterým se seznámil v pankrácké trestnici.

A dal se do práce.

V té době se podobal svět vírnému kotouči prachu. Zemře-li člověku v devatenácti letech nevěsta, nosí na srdci černou pásku po celý život. Milenci vyhaslých hvězd nad jezerem končívají ve vírně Finale. A lidé, pohazování a postr-

kovaní policejním strojem, využívají každé chvíle, kdy jsou strojová kola a chapadla zaměstnána jinak. Mlha přede mnou a mlha za mnou! A mimo ni už nic. A uvnitř ní: Čin, hýření. Ostře svítící čin, nesmyslné červené hýření. Čin; hýření; kriminál. Černošský tanec při bubnech a píšťalách, s bérce i boky ozdobenými peřím a s tvářemi pomalovanými barvami, které nedají proniknouti pravé podobě, zuřivé dupání na jediném místě, bití chodidly písku, jehož víření zahaluje svět, což je účelem. Pak malátná únava, která nechce slyšeti otázky co dále? a kývnutí na prvního strážníka: Dovedte mě tam, chce se mi spat!

Ano, je to vždy stejné. Čin byl vyvrcholením vzruchu. Po době příprav a nejistoty, podobné minutám před odjezdem zaoceánského parníku prodlouženým v dny, po napětí, kdy byly nervy houslovými strunami, hlasitě odpovídajícími na každý dotek, po hodinách zbystřené pozornosti, vědomé si osudnosti každého pohybu a opominutí, stojí konečně na ulici, šerící se ránem a za jejich zády již stojí dům či továrna a v ní kontor, jehož ohnivzdorná pokladna zeje do jitrního ticha

ranou, vhodnou pro vsunutí ruky a tvarem podobnou otevřené želví tlamě. Byla to čistá práce, na niž mohou býti všichni tři, ti dva, kteří pracovali i ten, jenž hlídal, hrdi. Přes oděv měli navlečeny modré kovodělnické kalhoty a bluzy, které teď zapopelené leží složeny v ručních brašnách vedle kartáčů, gumových rukavic, pakličů a pačidel, boty si vycídili, na místě nic nezapomněli, vypadají jako montéři jdoucí k prvnímu vlaku a policejní psi mohou v kontoře čichat papriku, až se ukýchají. A každý z nich má v kapse třiadvacet tisíc. Co teď? Kolikrát již viděl takové pražské jitro, snášející se popraškem studeného světla na chodníky a kolikrát si již položil tuto otázku? Uklidí kufříky ke známému do kolny a jdou ke svým stálým i chvilkovým děvčatům.

Vzbudí jejich bytné, dají jim peníze, aby po otevření krámů nakoupily a vlezou si k milým do postele. Tam s nimi leží celý den, přecpávají se nářezy, úhoři, sardinkami, kyselými rybičkami, ananasy, pomeranči a cukrovím, pijí z vodových sklenic vaječný koňak a griotku a pokrývají podlahu kolem postele popelem a cigaretovými nedopalky. Navečer jdou

s milými do osvětlených krámů nakupovat. Hedvábné punčochy, prolamované kombiné, krepdešínové šaty, kožišínové pláště, střevíčky z hadí kůže a ještě nějaký apartní klobouček se žlutým perem k uchu. A na večer si dali všichni dostaveníčko do žižkovské hospody a pozvali také kamerády s jejich děvčaty. Do nejnudnější hospody s barevnými ubrusy, s vystydlým kouřem mistrovských a portýrských cigar a s řvoucím orchestrionem, podobným nemotornému dobytčeti, bláznovsky polepenému obtisky. Jdou do klubovny, to jest do pokojíku, kde je spolková skříň »Jednoty baráčníků« a na stěně tabló jejich členů a kde se v sobotu hrává maryáš. Poručí si šampaňské. Hostinský pošle do města ženu s nůši pro něco šumivého a nasládlého. Dělají kavalíry. Za chvíli je ve dveřích klubovny celá hospoda. Také nějaké dívky z ulice. Hodovníci se drží se svými milými kolem krku a zpívají sentimentální písničky. Nic jiného: Zpívají sentimentální písničky a mají při tom zamhouřené oči. Když jsou již hodně opilí, vytratí se hostinský na ulici, jde k nejbližšímu telefonnímu automatu a spojí se s policejním komisařstvím: »Jsou u mne nějakí kasaři,

mění tisícovky a mají plné kapsy stovek, ale prosím vás, pane komisaři, nechte je udělat ještě nějakou útratu a přijďte tak asi ke třetí.«

Všichni vědí, jak to dopadne. Všichni to dělají znova. Jako by se nemohli dočkat policie a zrovna jí letěli do náručí. Celá společnost je eskortována s velkým hlukem, smíchem a také rozhořčením na komisařství, strážníci ze strachu z přesily řvou, v svítících dveřích s položenou žaluzií se tísní lidé ve středu s hostinským. Většina společnosti je po zjištění propuštěna, policii známí lidé jdou do vazby. Vyspí se na slamnicích příliš dobře známých. Klid vězení je mrzutý už jen svou zbytečnou délkou. Co jim ostatně dokáží? Že měli peníze? Pah! Co z peněz zbylo, mají děvčata, která je schovají někde k příbuzným, nebo, nepůjde-li to jinak, zahrabou v plechových krabičkách na Vítkově či u Židovských pecí. Ovšem, nenačlovčí-li si zatím někoho jiného a peněz neutratí. Pak by se bylo třeba s holkami, a hlavně s tím jiným, vypořádat; zlořečeně vypořádat.

Tak žije můj spoluvězeň již pět let . . .

Teď je tedy na několik hodin v slezsko-ostrovské věznicí.

Ne, že by ho byli tady chytili při činu, nýbrž že ho prostě chytili tady a poněvadž ho uvedli v nějakou souvislost s vyloupením poštovního úřadu až kdesi v Krumlově.

Sedíme na hnědém okením prkně. Za našimi zády, za mřížemi okna a za jeho tabulí kouří v údolí Ostrava. Před námi jsou plechové dveře klecí cel. Naše nohy, dotýkající se koleny, tvoří na prkně tupý úhel.

»Či co chceš ještě vědět?« ptá se mne můj druh s úsměvem, který může mít mnoho významů.

»Už nic, nechce-li se ti vypravovat.«

»Nebo se chceš naučit, jak se bourá káča?« řekl mi a jeho úsměv měl již jen jeden smysl, totiž vesele potouchlý.

Chtěl jsem se opravdu dovědět, jak se vylupuje pokladna a on mi vypravoval o pakličích a hasácích, o ocelových deskách, popelové výplni a asbestové vložce, o praktikách proti otiskům prstů a proti policejním psům, o navrtávání pokladem u zámku, se strany nebo

odzadu, a vykládal to se zářícíma očima a s odborným nadšením, tak, jak by o své technice ještě spíše než malíř dovedl vyprávěti lovec nebo zápasník.

»Člověče, když to dobře jde, uchechtal by ses. Pracuje-li se s hasákem, tancuje káča jako opilý a jeden musí sedět nahoře na ní, aby neodskákala. A ta díra s přehnutým plechem pak vypadá jako želví huba. Ostatně to není tak nebezpečné, jak si myslíš. Nejdeme na nejisto, někdo nám to přece dříve dá do pera.«

»Co je to dát do pera?«

»No, vzkáže nám: ‚V úterý tam budou!‘«

»Co nebo kdo tam bude?«

»Bože, to víš, že peníze.

S tím pak šábujeme na tři díly,« dráždil mě slangem.

»Co je to?«

»Člověče, chceš-li se vyučit kasařině, musíš se naučit hantýrce. Šábovat je dělit se. Někdy je to jen ponocný, někdy pan účetní, ale obyčejně pokladník. Ti už se sami postarají, abychom pracovali v klidu. Ti rošťáci se mají dobře, vědí, že je neprozradíme, protože o jednoho

spoluvinníka více je o jednu přitěžující okolnost více. Za naše peníze si staví vily.«
Chtěl mi zase imponovat.

Řekl jsem mu:

»Dobře. Ale dlouho-li je možno takovou věc dělat?«

Pohleděl na mne poněkud překvapeně. Ta otázka byla zřejmě nepříjemná. Zapáchala vězeňskou celou. Ušklíbl se.

»Ty jako myslíš, že shniju v kriminále. Ba ne, člověče! Kolikátého chytí, prosím tě?«

»Chytí jich pořád ještě dosti.«

»Nechytili by . . . Kdyby nebylo naší blbosti.«

»Mluvíš o těch hedvábných kombiné a sentimentálních písničkách v žižkovské hospodě při šampaňském?«

»To víš.«

»A nezdá se ti, že patří k věci, zrovna jako ty Wolkrovy verše? Lidé, kteří kradou z bídy, si počínají jinak. Potí se jim strachy ruce a nemluví. Jste akrobati. Slezači alpských jehel. Lovci tygrů. Letci přes oceán a na točny. Máte větší radost z díla než z výsledku. A sra-

zíte si ovšem jednou vaz. Což zřejmě do-
dává věci ještě většího půvabu.«

Hleděl před sebe, někam
k celám a přemýšlel.

Pokrčil rameny.

Ale pak mu cosi zahrálo
v očích a upřel je na mne, zesíliv násilně
pohled, aby se zdál energickým. A přišlo
slovo, které mělo omráčiti:

»Ne! Jsme revolucionáři!«

»Jak to myslíš?«

Stal se fanfaronským. Roz-
vinul svou teorii: Mstíme se společnosti;
expropriujeme měšťáky; rozkládáme stát;
děláme dobrou revoluční práci. Měl radost
poslouchaje se, rozohňoval se vlastními
slovy a dostával se do nadšení, které se
jednu chvíli zdálo dokonce upřímným.

Usmíval jsem se. Když po-
střehl můj úsměv, stal se nejistým a po-
něvadž té výšky politického nadšení ne-
bylo možno držeti dlouho, pomohl si z roz-
paků tím, že se usmíval také. Tehdy jsem
se dal do smíchu. On se mnou.

»Copak to není pravda?«
pokusil se o záchranu svých thesů.

»Sám víš, že ne. Nebouráte
přece káč z revolučního nadšení?!«

Chystal se znova se rozřeč-
nit. Ale řekl jsem mu:

»Nepřeceňujme té rozkladné
práce. A co s vámi dělají revoluce, snad
víš. V první den boje otvírají žaláře a
nechají vás řídit. Mluveno politicky, do-
vršovat zničení starého; mluveno lidsky,
mstít se. Za zkažené chlapectví a umrlé
milény. Ale to štěstí trvá jen den, kame-
ráde. Jako u vodní vážky. Druhého dne
vás střílejí po ulicích a koho chytí, oběsí.
Nepotřebují vás už, nemohou vás potřebo-
vat vůbec. Nemůže vás potřebovat žádný
společenský řád. Jste mimo každý.«

»Tedy postřílet a rozvěšet za
všech okolností?!« pokusil se o ironický
úsměv.

»Opakování tvého typu je
v budoucnosti nemožné. Pekařští kluci už
nebudou spát na palatách. Zločinů z bídy
také nebude.«

»Co s ostatními?«

»S lidmi, kteří budou chtít
lenořit a žít na účet cizí práce? Nebo
s těmi, kteří mají při každém kosém po-
hledu v ruce křivák? Nebo s lidmi, kteří
rozparují ženám břicha a jsou nutkáni zne-
užívat děti? Jsou-li vyléčitelní, léčit. Ze

zbytku část do blázince, část na ostrov
Tristana da Cunhu.«

»Kde je to?«

»V Atlantickém oceánu mezi
Jižní Amerikou a jižní Afrikou, stranou
vší dopravy a mimo všechen hospodářský
zájem. Před válkou tam žilo několik de-
sítek rodin, potomků trosečníků. Žili v jed-
noduchém zřízení a úplné rovnosti a poně-
vadž moře a půda jim dávaly jen tolik, ko-
lik potřebovali a nebylo možno z nich ko-
řistiti, nechával je svět s pokojem. Tam ať
jdou zločinci. Tam, nebo jinam, kde jsou
nesitelné poměry a nutné výrobní pro-
středky. Ať si žijí, jak chtějí, ať si dají
zřízení a ústavu, jaká se jim hodí, ať si
udělají z života nebe nebo peklo zcela dle
své libosti. Myslím však, že to nebude ani
to ani ono, nýbrž něco uprostřed jako všude
na zemi. Svět jim dovolí všechno, jen dvě
věci ne: Stavět velké lodi a mít děti.«

»Tedy celibát?!«

»Snad jen neplodné ženy,
budou-li chtít ony.«

»To není nic nového.«

»Nemyslím.«

»To jsou, až na ty ženské,
deportační kolonie.«

»Ne. Tam jde o trest, to
jest o pomstu. Nemám se zač mstít, chci
jen odstranit. Trestanci jsou vykořisťo-
váni, zde by požívali plného výtěžku své
práce.«

Ironicky se usmíval.

»Se mnou tedy také na Tris-
tana da Cunhu?!«

»Tristan da Cunha teď není
možný; v budoucnosti nejsi možný ty.«

Ušklíbl se.

Sesunul se s okna, líně se po-
stavil a s rukama v kapsách hleděl dolů
do údolí na Ostravu, snaže se tvářiti se
co nejlhostejněji a nebera mne na vědomí.
Našpulil ústa k pískání, ale vyfukoval jen
melodicky vzduch, nehvízdal. Byl se mnou
nespokojen. Snad mě i trochu nenáviděl.
Ve věznici bylo ticho a to nabývá barvy
zcela zvláštní, zlobí-li se jeden ze dvou.
Nepromluvili jsme chvíli.

Postavil se přede mnou a
řekl, mhouře jedno oko:

»Nemyslíš, že by bylo nudno
bez nás na světě?«

Zarazil jsem se. Po celou ho-
dinu, kterou jsme spolu ztrávili, se snažil

překvapovati mě. Činil to marně. Teď se mu to podařilo dokonale.

Udiveně jsem na něho pohleděl a on, postihnuv můj údiv, který mu lichotil, smířil se se mnou.

Měl pravdu. Nejen na světě. Také v nás. Chybělo by něco, jako ostružinové houští (skrýše noční zvěře a havěti) v lese příliš pěstovaném, jako hrudka soli v pokrmu, který by bez ní měl pedantskou chuť nemocničních jídel, jako olověný mrak po červnovém dnu, který unavil svou klidnou pohodou. A plnost života by nebyla celá, kdyby bylo možno skalpelem z nás vyříznouti to, co je v nás nezřízeného, nezkrotného, temného a dravého, dědictví po předcích kočovnicích, žoldnících, vyhnancích, chytrých Židech, vyvázlých bez pohromy z krveprolití a požárů ghet, po horských pytlácích, selských rebelech a žhářích, po proticísařských spiklencích a velezrádcích. To jsou oni, kteří říkají uraženi: Nemyslíš, že by bylo bez nás nudno na světě? Více než to. Svět by byl jediným racionalisovaným továrním sálem, jediným polem s jedinou brázdou od slunce východu po jeho západ.

Hleděli jsme na sebe.

Viděl v mých očích, že všechno odvolávám, čím jsem ho urazil a odpustil mi.

Když jsme se loučili, stiskli jsme si ruce.

P á t ý d e n

Dnes v neděli, v posledním
ranním spánku se mi zdála
tato věta: VELKÉ SVĚTLO,
KTERÉ SVÍTÍ ČTRNÁCT
HODIN NAD OBZOREM,
STVOŘILO SLADKOST, JE JÍŽ SCHRÁ-
NOU JEST TATO MALÁ SKŘÍNKA.

S počátku byla věta kalná,
plovala v ní, jako v kvasícím víně, slova,
která do ní nepatřila, a ta, která byla její,
byla rozplizlá a neurčitá, ale věta se čis-
tila, až ve mně stála jasná a zlatá. Dříve,
než jsem otevřel oči, věděl jsem, odkud
je. Je vryta čínskými znaky do orientální
cukřenky ze zlacené hlíny, na širokých
nožkách a s ozdobným víčkem. Ta mě kdysi
zajímala kontrastem s našimi kamenino-
vými krabicemi na kuchyňských poličkách
s nápisem černým, stručným a užitkovým
CUKR, poutala mě vděčností a vztahem
k přírodě, kterého my již dávno nemáme.

Když jsem otevřel oči, viděl jsem ihned, proč se mi tato věta zdála.

Na mé lože svítilo sluneční světlo. Ne ještě jeho paprsky, ale jeho světlo. Za střechou učitelského ústavu, zakryto jí posud, stálo slunce a střílelo paprsky po celé obloze. Tehdy mě jala velká radost: Mýlil jsem se včera! Není to severovýchod! Mé okno míří k východu! A zde byly také všechny prvky mého snu: Východ. Velké světlo nad obzorem. Jeho sladkost. Kterak se mi tedy mohlo zdát něco jiného, než právě ona věta, zdánlivě dávno zapomenutá? Schránou sladkosti, malou zlacenou skřínkou bude dnes má cela.

Vyskočil jsem se slamníku, abych se připravil na uvítání slunce a nezmeškal jeho příchod.

Vylezl jsem na lenoch židle, chytil se mříží a se zraky upiatými na vrchol střechy učitelského ústavu jsem byl odhodlán čekat trpělivě, lhostejno, dlouho-li.

V 6 hodin 40 minut vyšlo.

Byla to slavná chvíle. Kde je kvarteto lesních rohů a jeho fanfáry? Kde jsou zástupy, mávající bílými šátky? To vše jsem já sám. Je 6 hodin 40 minut

a velké světlo vychází nad obzorem. Hledím na ně a mé oči nesnášejí jeho záře. Chutnám je. Čichám je. Koupám v jeho paprscích ruce a tváře.

Nad břidlicovou střechu, která plave ve stříbře, vychází slunce. Nebylo nikdy krásnější než dnes.

Kolikráte v životě jsem je již viděl?

Vídal jsem je, velké a slavné, hluboko pod sebou prodíratí se raními mlhami čtyř horstev. Díval jsem se u čtyř moří, jak po zlatém pruhu koberce, prostřeného od obzoru až k mým nohám, vtančily jeho paprsky v den. Vítal jsem z trojspěžní kolesky jeho rudý kotouč, vycházející nad stepí. Pozdravoval jsem je chladné a přísné na stupních velkoměstských nádraží, která nás, zástupy bezjmenných dělníků, chrlila vstříc dnu a osmihodinové pracovní době. Lekal jsem se ho, kdykoli se na papíře pod mou dlaní smísilo se světlem lampy v barvu moselského vína. Pokřikoval jsem na ně, noční hýřil, když odlupovalo od černé oblohy břidlicové střechy, šlapalo na paty zhasínačům svítlen a záblo do nosů trhovce, spící v pytlovém zakuklení u svých košů.

Čekal jsem s puškou na jeho příchod v hlubokých lesích, kde rozsvěcovalo rosné krůpěje a budilo tetřevy. Hleděl jsem na ně s polní meze, když sáhlo deseti zlatými prsty, jako hřebenem, do vlasů zlaté pšenice, projíždějíc jimi a čeříc je. Viděl jsem je lehce se klásti na bílé lože, kde s nahou paží pod hlavou položenou spala milenka a dotýkati se jejích rtů a probouzejícího se ňadra . . . Nikdy nebylo krásnější než dnes! Ne, nikdy!

Hodilo na stěnu ke dveřím zlatý obraz okenních mříží.

Pak se sesunulo na zem a vytvořilo na podlaze malé jezírko. Malé, ale hluboké, jaká bývají pod vodopády. S výšky okna do něho padal proud, pral hladinu tůně do lesklého mihotání, a drobné kapky, od ní odražené a rozstříklé v páry, se chvěly statisíci jiskřičkami. Šel jsem se sem vykoupat. Nabíral jsem miskami dlaní z proudu a myl si obličej, nastavoval jsem vodopádu prsa a zdvihal paže, skláněl jsem hluboko hlavu, aby mě vodopád mohl bít také do týlu.

Po koupeli jsem uklízel jizbu a mé pocity byly slavnostní. Ohnivý kotouč slunce postupoval napříč pruhem ob-

lohy mezi střechou učitelského ústavu a střechou věznice. Zlatý obraz okenních mříží se sunul po podlaze k mé posteli. Postavil jsem si do jeho středu židli a rozložil na ní údy co nejdále, odhodlán s hlavou zpět zvrácenou a s očima přimhouřenými oddávati se paprskům co nejdále, jako kočka u kamen, jíž se zdá povrch jejího těla příliš malým na tolik rozkoše a ráda by jej rozšířila.

Ale co se to děje dole??

A jak se lidé mohou hádat v tak krásné jitro?

Neboť v přízemí v kuchyni je rámus. Strašlivý kasárenský rámus. Znova si uvědomuji, že můj pan dozorce býval šikovatelem c. a k. pěšího pluku čís. 54. Okna kuchyně vedou na dvůr stejně jako moje a pan feldvébl křičí strašlivě. Oč jde, nevím, ale slyším slova »lidi« a »prasata«. Do toho se mísí vysoký soprán paní Halky. A zase křičí pan šikovatel: »Pro lidi a pro prasata«, a najednou v nastalém tichu docela srozumitelně: »To jsou lidi, rozumíte?«

Opravdu: Jak se mohou lidé takhle hádat v den, kdy je nad obzorem slunce, jakého ještě nikdy nebylo? mys-

lím si, ale nejsem při tom ochoten zmenšiti plochu svého těla ani o jediný čtvereční centimetr.

Za chvíli se přenesl křik na dvůr. Ale to už křičel pan dozorce sám, neznámo na koho. Tentokrát jsem přece neodolal a vyšplhal se k mřížím, abych byl té sensaci blíže. Ale neviděl jsem nic, dějiště bylo stranou a příliš blízko domu, jen jsem slyšel, jak se vylévá nějaké velké množství tekutiny; patrně do stoky. Pak byly ještě nějaké menší dozvuky v kuchyni, ale tam už pan šikovatel c. a k. pěšího pluku čís. 54 nebyl, tam křičela paní Halka sama.

Půl druhé hodiny svítilo do mé cely slunce. Ve čtvrt na devět postoupil zlatý obraz mříží až k noze kavalce a tam se pomalu rozplynul, zhasnův už jen jako dohořelá svíčka. Mezitím zněly chodbou kroky ranní procházky, pan dozorce mi přinesl snídani a já jsem v jeho úředně nepřístupné tváři marně pátral, co se to dnes přihodilo.

Když si pro mne k deváté hodině přišel, řekl jsem mu:

»Doufám, že mě dnes pustíte ven.«

»Ano, můžete si jít na zahradu,« odpověděl mrzutě.

Sešli jsme spolu dolů do dvora a kráčeli k zahradní zdi.

Do postranní vysoké zdi dvora je proražena nízká branka. A v té jsem stál, neuvědomiv si ani, že ji za mnou pan dozorce přirazil.

Čtverec zahrady. Vysoké zdi kolem. Zelenina, srstkové keře, růže, které se zítra rozvinou. Besídka. Vše zalito plným sluncem. Na jedné ze zdí uvazují dva věžňové vinnou révu. Malý Jenda dozorců na mne vykuluje černé oči. Mám se stydět? Nemám se stydět? Nestyděl jsem se, vyrazil jsem jako pes puštěný s řetězu a dal se v běh kolem zahradní zdi. Jednou, dvakrát, zahrada má třicet kroků do čtverce, třikrát, Jenda na mne třeští vyděšené oči, věžňové se chechtají, já se také směji, přeběhl jsem čtyřikrát, Jendu přešlo zděšení a směje se již s námi, a ještě jednou dokola, dost! Uf!

»Ty jsi Jenda, vid'?'«

»Ano, prosím.«

»Ty sis myslil, že jsem se zbláznil, že?'«

»Ne, prosím.«

»Však už chtěl běžet pro tatíka,« směje se jeden z přivazovačů révy.

»O ne, prosím,« a oči mu zle zahrály proti věžňovi.

Jenda je zdvořilý, jak se na dobře vychovaného Poláčka sluší. »Prosím« je přeložené »prosze pana«. Má vlasy jako len, po polsku střižené a jeho nepřirozeně velké černé oči se na mne dívají podezíravě, zvědavě a uctivě zároveň.

Šel jsem k oběma věžňům a pomáhal jim při uvazování révy. Ta se pne po celé jižní zdi a její svěží listy rozhazují po stěně přehršle barevných stínů; zelená, bílá a modrá. Lýčí je milá věc, nejen svým dotekem a barvou, ale i tím, že nepozastavujíc se u starých pověstí českých, připomíná přímo čítanky obecných škol. Cigareta z kapsy vytažená je mnohem bělejší než v cele. Ale sbližuje lidi zde stejně jako tam.

S novými druhy jsme brzy v důvěrném rozhovoru. Jeden z nich je obr, měl by býti řecko-římským zápasníkem a jeho náramné ruce si s proužky lýka nevědí rady. Při braní cigarety jsou velmi opatrní.

»Ať to nevidí kluk!« praví

bojárně cirkový atlet. »Má oči jako ostríží a co neví, nepoví. Emek je hodný, ale tenhle je neřád.« Emek je starší syn dozorcův a matčin miláček.

Drobný Jenda je špiclíkem věznice, z rodu těch ňafavých, zbytečně hlídavých a ve rvačkách zuřivých psíků s dlouhou srstí. Když není tatínek doma, řekne paní Halka od kuchyňských hrnců: »Jendo, na čtrnáctce je nějaký rámus, jdi se tam podívat!« Jenda sebere malou stoličku, vleče se s ní po schodech a přistavuje ji ke dveřím cely, aby dosáhl ke kukátku. Teprve teď si ujasňuji, že nás tu vlastně hlídá. Sedmiletý hoch hlídá tři dospělé lidi, z nichž jeden je obr. Hlavou se mi mihl známý vesnický obraz malého košiláčka, ženoucího kusy centových dobytčat a hrozícího jim vrbovým prutem. Podle předpisů mají býti věžňové na procházce i při práci pod dozorem a náš pan dozorce by ani nebyl naším panem dozorcem, kdyby nezachovával předpis alespoň tak, jak se to dá. A přece by nebylo nic snažšího, než vyšplhati se po laťovém mřížoví révy na zeď, běžeti po ní kousek a seskočiti do ulice. Ale nikoho z nás to ovšem nenapadá, přivazujeme bílým lýkem větévky révy a

vypravujeme si o Ostravě a o slezsko-
ostravské věznicí. Jeden z mých druhů
kradl med, cirkový zápasník je přechova-
vačem. O příčině ranní hádky nevědí. Až
prý přijde Galičák nebo Novák.

Do zahrady přišla natrhat
zeleninové nati do polévky služka paní
Halky, nehezká a nečistá dívka. Když šla
kolem nás, snažil se obr šeptem se s ní
o něčem dohovoreti. Ale už zde byl Jenda.

»Já to řeknu tatínkovi!« je-
čel plným sopránkem. Rozkročil se jako
k souboji. Černé oči mu hořely.

»Kuš!« zavrčel přechovavač,
odvraceje se k révě, ale zavrčel to docela
tiše; nahlas si to říci netroufal.

Hrozně se mi líbil ten kluk
a zajímalo mě, bude-li tak statečným, aby
po těch zdvořilých »prosím« prve, vzal
vrbový prut také na mne.

»Vy sloužíte u paní dozor-
cové?« zeptal jsem se dívky.

Dal jsem se s ní do hovoru.
Jenda byl ušaslý. Štál pořád ještě rozkro-
čen. Jeho černé oči se vozily se mne na
ni. Ale žádal jsem na něm příliš mnoho.
Vrbový prut na mne nevzal. Od dívky jsem

se dověděl málo, byla přihlouplá a jejímu
dialektu jsem rozuměl jen málo.

Také chodbař Galičák nás
zde navštívil a s ním přiběhli oba psi.
Šohaj našel ihned můj vítr a přiběhl ke
mně. Měl jsem pro něho od snídaně kou-
sek cukru, ale musil se spokojit s polo-
vičkou, protože vlčáčka Lora chtěla také.

Ano, Galičák věděl, jaký to
byl ráno v kuchyni křik!

Když chtěl pan dozorce roz-
nést vězňům snídani, viděl, že ji služka
uvařila v nečistém hrnci od bramborů a
že v kávě plovaly slupky. Křičel, takhle
že se vaří pro prasata a ne pro lidi.

Aj?!

Káva byla již slazená, ale
musily ji vylít do stoky a vařit novou.
Paní plakala.

Aj!!

Šikovatel c. a k. pěšího pluku
čís. 54 v mých očích rostl.

Za hodinu byl Jenda vystří-
dán Emkem. V brance se objevila paní
Halka s vykasanými rukávy, křikla vyso-
kým sopránem: »Jendo!«, vpustila sem
dvanáctiletého chlapce, řekla mu s laska-
vou přísností: »A uč se, synku!« — a si-

tuace se rázem změnila. Přechovavač vyňal okamžitě cigaretu, rozpůlil ji a polovičku si zapálil od mé.

»Nebudeš, Emku, žalovat!«

Emek se podíval na vězně dlouhým, snad až příliš měkkým pohledem a mírně zavrtěl hlavou.

Pak se jal předstíratí učení.

Ach, ano, Emku, znám to posedávání na lavičce s knihou v ruce a to procházení se pěšinkou, kdy pupenec reveně, housenka na růžovém listu, kamínek pod nohou, nalévající se srstka či vrabec na zdi jsou mnohem, mnohem zajímavější než ty černé písmenky na bílých listech, z nichž zaboha dnes nic kloudného nesestavíš; znám to otvírání a zavírání knihy, to učené obracení očí k nebi, v nichž jest tolik dobré vůle, nudy a neštěstí, znám příliš dobře ty smutné primánské mozky, přes něž v takovýhle slunný jarní den neznámá ruka stáhne žaluzii, takže tam nevnikne nic, přes všechna muka, námahu a utrpení, pranic; a je mi tě, Emku, hluboce líto.

Emek je špatně živené válečné dítě ušlechtilé tváře. Jednou se sem za ním přišla podívat maminka: »Učíš se? Uč se, synku, ať z tebe něco je!« Emek

kýval mírně hlavou a díval se na ni smutně.

Pak jsem tedy k němu přistoupil já, vzal mu z ruky knížku a podíval se do ní.

»Jejej! Latinská gramatika!

A to se budeme, Emku, učit spolu.«

Emek sice uctivě souhlasil, ale jeho oči projevily mírné zděšení.

Sedli jsme si na lavičku.

»Emku, přelož...«

O jé! Emek neumí slovíček.

O jé! Emek neumí ani tvarů.

O jejejej! Emek nemá zdání, co to jsou pády ani v češtině, merci-li v latině.

»Emku, přelož: Učitel týrá v zahradě žáka.«

„Magister“ Emek ví, ale už nic jiného, a trvá to dlouho, velmi dlouho, než jsou všechny balvany, které tu leží v cestě, s nadlidskou námahou odstraněny.

»Emku, přelož: Žák jest učitelem v zahradě týrán.«

O pasivu má Emek jen jakési velmi mlhavé tušení. „In horto“ mezitím už zase zapomněl. A já se mu musím zdátí jakýmsi příšerným pekelným lisem,

který chce z jeho mozku vymačkat něco, co tam není. A každé nové ‚Emku, přelož...‘ je nové namíření revolveru na srdce, po němž přijde rána.

»Emku, přelož: Žák by v zahradě nebyl učitelem týrán, kdyby byl býval byl pilný.« Neboť každé plusquamperfectum jest třeba náležitě zdůrazniti.

Ale tahle věta je tedy již vůbec nad lidské síly!

Tehdy jsem vzal Emkovu plavou hlavu pod paži a politoval ho: »Je to těžké, Emku, já vím. A než ti v gymnasiu mozek tak zkroutí, aby do něho tyhle učenosti lezly, to ještě, hochu, mnoho zkusíš!« A tehdy se dal Emek do hořkého pláče.

Tenkrát, v hovoru dlouhém a smutném, se mi Emek svěřil se svým neštěstím. Za čtrnáct dní má dělati před panem ředitelem postupnou zkoušku z latiny a z matematiky. Je jisto, že ji z latiny neudělá. Nemůže ji udělat, kdyby ho zkoušeli ovečka s beránkem a ne latinář, hrůza všech primánů, se strašným panem ředitelem. A Emek to ví.

»Ale maminka myslí, že projdeš?!«

Emek přikývl a do očí se mu nahrnuly nové slzy.

»A ty bys jí rád tu radost udělal, a ať se mučíš, jak chceš, není to možné.«

Emek hlasitě zaštkal.

»A maminka tě nutí, abys seděl celé večery nad knihou, říká ti: ‚Emku, uč se, ať z tebe něco je!‘, ale ty z té knihy nerozumíš ničemu, víš už dávno, že z ní nic nepochopíš, ale civíš nad ní, hlavu máš tupou, je ti z té ohavnosti úzko, a nejraději bys z toho ze všeho někam daleko utekl, viď, Emku!?!«

Emek mě jistě pokládá za jasnovidce. Kývá hlavou a pláče a pláče a pláče.

Dívají se sem od révy dva věžňové v šedivé pytlovině a nechápou, co se děje.

Jaká tragedie! Chromatická stupnice citů, jichž jest schopen nástroj, kterému říkají lidské nitro, není velká a také přízvuk, síla a hloubka citů mají jen omezené rozpětí. Cítý vojáka, blížíciho se k bitevní čáře, odkud zní výbuchy granátů a štěkání kulometů, se liší jen nepatrně od cítý primána, který s pětčkou z latiny a

matematiky se loudá k otcovskému domu, jehož práh přece jen jednou překročí musí. A šťastný ženich, který čtrnáct dní před svatbami zjistil, že si z veřejného domu přinesl pohlavní nákazu, nemůže mít větší hrůzu z těch čtrnácti dní a z rodinných večeří u nevěstinych rodičů, z něžností své milé, z jejích důvěřivých očí a radostných plánů do budoucna, než Emek z maminčiných nadějí a starostlivých rad. A ani jemu není méně do zoufalství, útěku a sebevražedných myšlenek. Politujte vojáků, táhnoucích do bitevní čáry! Politujte sebevrahů z nešťastné lásky! Ale politujte také ubohých primánů! Neboť kdo se odvažuje podle svých zkušeností a let rozhodovati o tom, co je velké a co malé?

»Emku,« řekl jsem mu, »už dosti toho pláče! Budu teď na zahradě asi častěji, s tvou maminkou se jistě seznámím a pohovořím si s ní o tobě. Za čtrnáct dní to už asi neztrhne, ale zkusíme, co se ještě udělat dá... A teď mluvmě o něčem veselejším!... Pověz mi, co se ti na světě nejlépe líbí a co máš nejraději!«

»Kopanou,« řekl Emek a v slzách mu završil úsměv.
Smáli jsme se oba.

»A teď si jdi, Emku, tamhle do sudu omýt obličej a přines míč. Budeme si trochu házet, pak nám půjde také lépe učení.«

Emek došel pro míč, ale s ním přinesl také rýsovací prkno. Mají do prostředka namalovati strom a kolem něho všechno, co lidem dává.

Tak kreslíme strom a kolem něho ovoce, svazek lýka, sekerku zaraženou do polena, koše, nábytek, hůl, k velkému údivu Emkovu také knihu, omalováváme to strakatými barvičkami, dobře se u toho bavíme a je nám veselo. Najednou vidím, že se Emek dívá nahoru a usmívá se. Také jsem tam pohleděl.

»Slečna Pavlinka!«

Nad námi, v otevřeném okně učitelského ústavu stojí holčička a směje se nám. Dnes je neděle, Pavlinka má sváteční šatečky a ty jí velmi sluší. Je ještě mladší, než jak se mi zdála ze zamřížovaného okna, ale také ještě hezčí.

Popošel jsem jí blíže. Teď nás dělila jen tloušťka zahradní zdi a šířka ulice.

»Děkuji vám, slečno Pavlinko, za včerejší koncert.«

Rozhlédla se napravo, nalevo ulicí a ustoupila krok do třídy, aby ji zvenčí nebylo vidět.

»Jak víte, jak se jmenuju?«

»Kterak bych to nevěděl?!«

»A opravdu se vám to líbilo?«

»Velice. Ale nejde jen o pěknou hudbu, tu jsem v životě slyšel již mnohokrát, jde o radost, kterou jste mi udělala. Ta je mnohem vzácnější. Je vůbec velmi vzácná.«

Slečna Pavla se začervenala. Hleděla na mne velkýma, modrýma očima.

»A pak bych vám chtěl ještě říci, že máte krásné oči.« Sklopila je okamžitě, velice se začervenala a já jsem na sebe zlostně křikl: Už jí zase chceš posílat hubičky, starý zhýralče? A řekl jsem: »Ne, nechtěl jsem mluvit o vašich očích, chtěl jsem vám jen říci, že dobře zpíváte a hezky hraje na piano.«

»Jak víte, že jsem to já hrála na piano?«

Usmíval jsem se.

»Ne,« řekla, »myslím to vážně: Jak víte, jak se jmenuju?«

»Náš svět je maličký, slečno

Pavlo, a zajímáme se o všechno, co je v něm, velmi vášnivě. A vy patříte k němu.«

Mluvili jsme spolu několik minut. Než odešla, zahrozila dolů prstem:

»Emku, nežaluj!«

Emek se mírně usmíval a mírně vrtěl hlavou.

Vrátili jsme se k malování, to jest ke stromu a ke všemu, co lidstvu dává a mně se chtělo přimalovati pod něj ještě lavičku a na ní holčičku v nedělních kartounových šatech. Ale přišla paní Hal-ka, Emka odvedla a mě změřila pohledem ne už tak tvrdým jako při našem prvním shledání, ale velmi nedůvěřivým.

Hrál jsem si chvíli se psy. Lora k smrti ráda aportuje kamínek a již slova: »Loro, kamínek!« ji uvádí ve vrtivé a skákavé vytržení. Ví také, k čemu jsou vrátka a hodí-li se jí kamínek přes zeď, skočí na branku a opřena o ni předníma nohama, štěká tak zuřivě, až bolí uši. Má-li přinést polínko, rvou se o ně se Šohajem, trhají hlavami a tahají se o ně tak dlouho, dokud je nerozhryžou.

Při hře se psy, když Lora vyčmouchávala kamínek zapadlý do nepěs-

tovaného houští, jsem něco objevil, čeho jsem si dosud nepovšiml. V stinném koutě zahrady je hrob, obrostlý kosatci. Je to opravdu hrob? Jdu blíže. Opravdu hrob! Je na něm kosatci zarostlý pomníček. Hrob vězňův? Odhrnuji modré květy. Ne. Do pomníčku je vtesán nápis: »Lord.« A datum; zřejmě smrti. Pes?

Běžím k přivazovačům révy.

»Jaký je to pomníček, tamhle v rohu?«

»To byla školníková, ne?«
řekl atlet přechovavač.

Ale o hrobu v kosatcích jsem se také dověděl. Leží tam pes. Pes jednoho z dozorců této věznice. Zachránil tonoucímu pánovi život.

O zvířeti i pánovi mi oba vězňové vypravovali mnoho. Ale byla to všechno pravda? Byla alespoň čtvrtina pravda?

»Zeptejte se Nováka,« řekl muž, který kradl měď, »ten ví všechno, co se tady dalo a dejte to do novin!«

Novák jest lidská troska, píšící v kanceláři do hlavní knihy ozdobná písmena s přehozenými háčky nad měk-

kými hláskami. Člen brenpartie. Muž, který do roka a do dne zemře.

Ano, zeptám se Nováka.

Pan dozorce mě ze zahrady odvedl až před samým polednem. Když jsme šli chodbou, řekl jsem mu:

»Poslyšte, pane dozorce, ve čtvrtek mi říkal přednosta soudu, že je tady přiměřená práce dovolena. Vyznám se trochu v zahradničení. Dejte mi práci na zahradě!«

»Ale jo, když budete chtít.«

Dnes byl sváteční oběd.

Když si odpoledne přišel pan dozorce pro nádobí, vydal mi knihy, které mi včera kamerádi přinesli. Byly u censury u pana vyšetřujícího soudce. Chyběla jen ruská odborná kniha. Pan vyšetřující prý rusky neumí a musím prý počkat. Nevadí. Pak sáhl do kapsy a vytáhl odtud lahvičku s inkoustem. A držátko. V papírku pero. Vedle knih ležel tlustý svitek papíru.

»Tady máte ten papír.«

Svitek papíru svítil bělostí.

Držátko bylo vesele červené.

Jen stěží jsem potlačil radost.

Můj pan dozorce rozdává své dary jako Bůh Otec, před jehož tváří není nic dost velkého. Velkost svých darů nebere ani na vědomí. Před půl hodinou jsem ho nepožádal o nic menšího, než o slunce, vzduch a pohyb a on na mne broukl: »Ale jo!« Teď mi přinesl amnestii, škrtnutí mých šestapadesáti dní žaláře, dokonale vyplnění osmi týdnů, ať se vnějškově vyvinou jakkoli, a zavrčel při tom na mne: »Tady máte ten papír!«

Po jeho odchodu jsem rozbalil svitek a rozložil před sebou archy. Byly bílé jako prapor, oznamující městu, že jest věznice prázdná.

Potom jsem ještě s rozvahou a vychutnáváje pohyby prstů a zrakové dojmy červeně a stříbra, nasadil pero, odzátkoval lahvičku a k červené a stříbrné přidal černou. Ale to bylo poslední, co jsem ještě udělal rozumně.

Pak jsem se dal do psaní. Nemírně a barbarsky. Jako nevléčitelný piják, kterého právě propustili ze sanatoria pro alkoholiky a jenž v první hospodě nabíjí tělo a duši novou energií. Jako advokátní písař, kterému vyplatili stotisícové dědictví. Jako novomanžel obchodní ces-

tující, který se vrátil půlnočním vlakem z týdenní cesty a žene se k ložnici. Psal jsem a psal. Horečně. Jen rychle zachytit události těchto pěti dní, nic nevynechat a všechno stihnout, jen rychle dopsat tuto větu, poněvadž se za ní žene druhá již zformovaná a za tou třetí, formující se a za nimi v mlhách celý odstavec, z něhož již také jednotlivá slova vyskakují na bílý den. Byl to divoký let ruky po papíře, bláznivé psaní bez škrtnů a korektur, zapalování cigarety o cigaretu, jež samy dodoutnaly ve vydlabané pomerančové kůře přeplněné popelem, zapomenutí na prostor a čas, bylo to potrhle opilství a milostný exces. Dozorce, nesoucího mi večeri, jsem nevzal na vědomí a večere jsem se nedotkl. Že byl pruh oblohy mezi učitelským ústavem a naší střešou ozářen sluncem, jsem si uvědomil teprve tehdy, když mi řádky písmen, letících od hrotu pera vzad, rozmazával soumrak. Ale psal jsem dále, skláněje oči nízko nad papír.

Když mě před ulehnutím vyvedl dozorce na chodbu, cítil jsem, že se motám. Ranní vypořádání se na ulici po prohýřené noci. Ranní chůze se schodů od hysterické milenky. Ostravě, která pod

okny chodby zářila světelným mihotáním,
jsem věnoval sotva letný pohled. Bylo mi
špatně.

Když za mnou zaklapl zá-
mek cely, vrhl jsem se oblečený na lože.

— — — — —

Večerem zazněl akord piana,
housle a zpěv.

Vzpomněl jsem si, že jsem
v šest hodin zmeškal dostaveníčko.

Jaká špatnost!

Hrob v kosatcích

Dnes si již lidé zvykli mlčelivému domu na pahorku ve Slezské a velmi by se podivili, kdyby se jednoho dne z čista jasna rozeřval hulákáním, troubením, střelbou a psím vytím. Ale bývalo jinak a když sem nastoupil náš dozorce, ptali se ho profesoři učitelského ústavu, udiveni tichem příliš náhlým: »Copak se ten váš kriminál najednou proměnil v klášter?«

To bylo tehdy, kdy slezsko-ostravskou věznicí vládl jeden z předchůdců nynějšího dozorce, Karel Adam.

Tenkrátě byl náš pán ještě trubačem c. a k. pěšího pluku č. 54 a vyjídal v ukrajinském Charkově poslední válečnou žen. A jednoho listopadového rána, po dvou dnech pověstí velmi zneklidňujících, kterých si plukovní trubač ani netroufal pustit dovnitř mozku, si dal major

zatroubiti na svůj bataillon a když ten před ním stál v řadách naprosto už ne disciplinovaných, řekl mu: »Rakousko se rozpadlo. Byla ustavena Československá republika. Nejsem už vaším velitelem a nejste povinni poslouchati mne. Jsme však obklopeni nebezpečím, kolem nás zuří občanská válka a v polských zemích se bojuje. Probijeme se Ukrajinou a Haličí snáze domů, nerozprchnete-li se a podrobíte-li se dobrovolně mému komandu.« Prapor v pochodové formaci nedošel pod majorovým velením ani kilometr za poslední charkovské domy, když za zády v městských ulicích slyšel třeskati první bomby občanské války.

»Co teď?« říkali si důstojníci a déle sloužící poddůstojníci tím častěji, čím více se blížili k moravským hranicím, srdce se jim při tom rozbuchávala a vojáci na ně hleděli s úsměvem, který nebyl zcela bez zlomyslnosti. »Půjdeme tlouci kamení,« odpovídali si melancholicky. Ale nešli. Za několik neděl bývalý trubač c. a k. pěšího pluku č. 54 v stejnokroji republikánského vojáka střílel na Slovensku ze zákopů narychlo zbudovaných proti postupujícím rudým gardám Bély Kuna. »Ha-

náci, držte se!« volal v Itálii česky s koně otec Radetzky na čtyřiapadesátníky a běh dějin tomu chtěl, že všechny slavné činy starého generála přežila právě jen tato příležitostná fráze a působila ještě po osmdesáti letech. Pak bývalý plukovní trubač bojoval na Těšínsku proti Polákům, s bajonetem na pušce dobýval útokem hořících nádraží, »hurá! hurá!« křičel otevřenými ústy a duch otce Radetzského byl s ním.

Tehdy tedy ještě nad slezsko-ostravskou věznicí panoval dozorce Karel Adam. A panoval jí ještě tři roky po tom, kdy plukovní trubač odevzdal ve vojenském skladišti pušku, svlékl opasek a s neurčitým pocitem, v němž bylo stejně melancholické vzpomínky na osmnáct let vojny, jako nejasných nadějí na bezpečný život v závětrí, si před zrcadlem nasadil, s pověřčivou pořádností a neodvažuje se furie posunout ji, byť i jen o půl centimetru k uchu, placatou čepici úředního sluhy okresního soudu v Slezské Ostravě. A teprve po třech letech tedy se počali profesori učitelského ústavu při komposicích z češtiny či v hodinách kreslení obracet k oknům a právě proto, že se naproti

nic nedálo, mysliti si: »Co se děje v kriminále?«

Výraz panovati u dozorce Adama není slovem náhodným. Panoval slezsko-ostrovské věznici po způsobu černošských císařů nebo prvních plantážníků na Haiti. Peníze. Ženy. Strach. Myšlenky na ně vyplňovaly mozky černošských císařů, prvních plantážníků na Haiti a dozorce Adama.

Denně se probouzel s protivně mdlou chutí v ústech a s pocitem na čele, jako by měl po celou noc na hlavu naražený klobouk, který mu byl velmi malý. V té době již jeho žena s vrásčitým krkem a nechutně řídkými vlasy, které připomínaly pelichající psí ohon — och, jak ji nenáviděl! — tropila v kuchyni nesnesitelný hluk s natáčením vody, se zatápěním a vrzáním dveří, tím nesnesitelnější, že byla zřejmě její zbabělá snaha chovati se co nejtišeji. První ranní pohled dozorce Adama, ještě nerozhledný, zjišťoval, je-li u nohou postele Lord. Bernardýn. Jediný tvor, kterému bylo možno důvěřovati. Když se dozorce Adam přesvědčil, že je zvíře na svém místě, hodil sebou zlostně ještě jednou na bok a zavřel oči, aby si

odpočinul od snů, které ho celou noc mučily. Zdálo se mu, že po jakési železniční trati prchal před zástupem nepřátel a že upadl přes koleje právě pět kroků před vrátky v plotě, za nímž byla záchrana, bezpečí a snad i štěstí, ale nepolekal se, nic to neznamenal, neboť nepřátelé byli ještě daleko a bylo třeba udělati zrovna jen těch pět kroků; ale najednou viděl, že nemůže vstáti, a kdyby se namáhal k zesílení, že nemůže, neznámo proč a nepřátelé se úprkem blížili. Nebo mu pojednou hlavou bleskla myšlenka, že na něco zapomněl, na cosi nesmírně důležitého, na čem závisí život, ale zaboha se nedovedl rozpomenouti, co by to mohlo býti; a když si konečně vzpomněl, že nezamkl cel, stáli již věžňové před kuchyňskými dveřmi, chraplavě šeptající a radíce se, jak je vypáčiti, a on stál v nočním prádle uprostřed místnosti, sahal po revolveru, ale neměl ho, hledal očima Lorda, ale nebylo ho tu, a věžňové sem za vteřinu vpadnou, rozboďají ho kudlami, které měli poschovávány v slamnících a rozdupají ho podpatky trestanckých bot. Vidával také nahé ženy, tlusté blondýnky s růžovými bradavkami měchatých ňader a dával se v trysk, aby je

objal, ale blondýny někam záhadně zmizely a on se v tom rozběhu řítil do temné propasti, hlavou napřed, do neznáma. Tehdy se uprostřed noci prodřicoval hrůzou jiných tvarů a tma by byla bývala naprosto nesnesitelnou, kdyby nebylo světlé přímky mezi záclonou a okenním rámem. Třeštil na ni oči a snažil se představit si žárovku, která tam někde svítí na dvoře. Házel sebou na loži a zavíral násilně oči, snaže se usnouti, a zdálo se mu, že je docela malým mužíčkem, který bude v příštím okamžiku rozdrčen ohromnou skalou, která mu visí nad hlavou, jako veš, na niž se přiklopuje nehet ohromného palce.

Ale když se ráno dozorce omyl po pás ve studené vodě, snové hrůzy bledly a po zapálení první cigarety zmizela také protivně mdlá chuť z úst. A když se zapíal do úřední bluzy jako do krunýře, jímž nemůže nic proniknouti a opásal se služebním revolverem, hrůzy zmizely, dozorce Adam se vzpřímil, mezi obočí naskočily dvě kolmé vrásky a oči nabyly tvrdého výrazu; to vše definitivně již na celý den. Pak, mrače se na ženu a na děti, vypil v kuchyni hrnec kávy, zakoulel očima

po tkaničce na botě nejstaršího školáka, zařval na něho: »Jak jsi to ustrojen, chachare?« a uklidněn hrůzou, kterou způsobil, šel nahoru k vězňům. Tehdy se s podlahy zdvihl také Lord. Zaklepal mohutnou šíjí a pomalu a kroky důstojnými následoval pána.

Začínal vladařský den dozorce Adama.

Zotvíral postupně dveře cel. Vězňové vyskočili s lavic, ti, kteří se procházeli, se zastavili, a všichni stáli v pozoru, dlaně na švech kalhot. Měřil je ze dveří, přejížděje jim očima po kořenech nosů. Pak se postavil na konci chodby, revolver v jedné ruce, velký klíč v druhé. »Ven!« zahřměl. Chodba se rozhlučela ohlasem. Muži, ženy, výrostci vyběhli z cel a stáli před dveřmi v pozoru. »Pochodem pochod!« Pochodovali kolem dokola, zamračení, tupí, šediví hladem a pytlouinou, zachovávající tři kroky odstup. »Rychleji!« křičel a: »Jak to lajdáš? Nebo chceš do korekce?« »Dištanc! Dištanc!« Hromobití tlouklo do zdí velikými koulemi, rozbíjelo se o ně a jeho úlomky byly smýkány do stěn koulemi novými. Chodby nestačily, hromobití vyraželo dveřmi ven a

hnalo se do učitelského ústavu. »Zavřete okna,« stenali nervosně profesoři, »to je prostě nesnesitelné!« a jen ostych před žáky je zdržoval, aby se nevyjadřovali o státu nevlídně. Vedle vládce vězňů seděl na dlaždičkách Lord. Chvílemi obracel k pánovi hlavu, hledě na něho žlutýma, moudrýma očima. Kdykoli byl pán s něčím nespokojen, zhluboka a vytrvale povrčival. »Co? Co? Ty na mne budeš loupat očima? . . . Ne ty! Ty mladá! . . . Sem pojď! Žes' neloupala?« Chytil cikánku pod krkem, sežmolil jí trestaneckou halenu v dlaní. Co kdyby mi teď vyškrabala oči? myslil si, ale ještě než domyslel, viděl, že je cikánka hezká a umínil si, že ji odpoledne odvede do koupelny a nařídí jí, aby se koupala. »Ty! Ty!« a mrštil jí zpět do řady. Lord cenil po stranách tesáky a profesoři učitelského ústavu chodili nervosně po třídě, syčíce mezi zuby.

Nikdy se na ranních procházkách nestalo, že by se byli vězňové na svého pána vrhli, zavřeli ho do některé z cel, a odešli, otvírajíce si jeho vlastními klíči, ač nemohli nevědět, jak snadné by to bylo a ač mezi nimi byli lidé, tuláci a cikáni, kterým nebylo neznámo tajemství,

jak zabíjeti psy jediným tupým úderem do čenichu.

Má-li vládnutí nějaký smysl, dávají mu jej peníze. Metody vládnutí jsou stejné, jde-li o stáda a ženy černošských králů, o petrolejové doly a velko-statky nebo o 2 koruny 4 haléře stravného a o vězeňské uhlí. Metody nejmírnější zde neměly ceny a sahal-li dozorce Adam k nejtvrdějším, nebyl-li to vladařský strach, šlo vždy o vězně, který tvrdil, že mu náleží chléb každý den, že má právo na část mzdy za nucenou práci venku a alespoň na tolik tepla v cele, aby mu nemrzla ve džberu voda. Tehdy se před obědem — a tato denní doba měla i svůj hospodářský účel — objevoval ve dveřích celý dozorce s Lordem. »Pojď sem, chachare!« řekl s mírností u něho neobvyklou. Vězeň vyšel a dozorce Adam mu na chodbě spoutal ruce řetízky. Tenkými řetízky, které se zařezávají do kloubů. Pak pán vězňů, proměněný teď v důstojného mistra řeznického a pes, vážně krácející po boku dobytčete, vedeného k jatčím, provázeli vězně náhle zbledlého dolů na schody do korekce.

Za pánem a vězněm zapadly

dveře. Před nimi na dlaždičkách síně seděl Lord, klidně dýchaje s vyplazeným jazykem. Za dveřmi bylo z někoho vyraženo zařvání. Jen jedno. Pak plech dveří nepropustil už nic. Bylo ticho a poledne, které na vězeňských síních nemá stínů. Lord ukazoval černou, vroubkovanou dáseň a z růžového jazyku mu kapaly kapičky.

Pak se v otevřených dveřích objevoval pán vězňů. V ruce měl býkovec. Stál tam mírně zpocený a s očima zkaleňma, ale s nervy spíše uklidněnými než vzrušenými. Na podlaze korekce ležel v bezvědomí vězeň, jehož ruce již byly zbaveny pout.

Korekce se vězňové bojí více než bití a hladu.

Je to cela jako kterákoli jiná, není v ní jen nábytku. A je v ní tma. Ta naplní místnost ihned, jakmile se zvenčí zavřou dobře přiléhající okenice. Tato tma nemá nic společného s nedostatkem či přítomností slunečních paprsků, je na známých přírodních zákonech nezávislá, není ničím jiným než sama sebou, to jest tmou. A *té* se vězňové bojí víc než bití a hladu. Lidé s nitry prázdnými či

naplněnými pocity příliš neurčitými tmy nesnášejí. Při prvním jejím vdechnutí se jí prázdná nitra do plnosti nalévají jako putna ponořená pod vodu, tma se nahrne a přitiskne celého člověka ke tmě ostatní, činíc ho pouhou její součástí. Je třeba se přichlípiti a nevydati dechu ani hlesu, který by se ztisícronásobený vrátil a zavalil. A stane-li se za dlouhé minuty přece, že tu někdo křičí a zuřivě bije a kope do plechu dveří, pak tyto zvuky nejsou v žádné souvislosti s činností lidských svalů, nýbrž jsou vydávány tmou. A bolí-li něco, pak to nejsou pěsti a ne hlava a ne prsty nohou, ale to bolí tma. A lidé s nitry naplněnými mlhovinami tušení příliš neurčitých zavírají před tmou oči a tisknou víčka pevně k sobě, vědouce, otevrou-li je, že se jim v koutě cosi zjeví, co opustilo jejich nitro a vzalo na sebe podobu. Cosi neznámého, ale nesnesitelného, něco tak strašného, že na to nebude lze zíratí bez zešlení. Leč zavírání očí chrání jen před viděními, ale je také možno, že se ono neurčité vtělí v dotek, že kloub — jen kloub — zafuká zezadu na ramě, nebo jen ruka — a bude to jen dlaň s prsty a nebude spojena s žádným předloktím — se chlad-

ně a s klidem nepřemožitelné položí na
témě hlavy.

Pán vězňů znal hrůzy tmy. A působilo mu mnoho potěšení vyváděti druhého dne z korekce lidské mátohy, pokorné jako nemocná zvířata a poslušná na pokyn oka.

Nejvzpornější vězňové se dozorcí Adamovi bránili. Ale právě jen ti nejsilnější. Vzdurovali mu zaměstnáním, to jest zuřivou vůlí nestati se součástí tmy, nýbrž zůstatí sebou samými. Brali si do korekce chlebovou střídu. Nadělali z ní kuliček, sto, dvě stě dobře spočítaných, vysvlékli se do naha a kuličky rozhodili po cele. Pak se plazili po zemi, hledajíce celým tělem a věnujíce hodiny nalezení té předposlední a poslední, skrytých někde v štěrbině pod lištou nebo v záhybu šatstva na podlaze, desetkrát ve všech švech již prohmataného.

Teprve čas učinil dozorce Adama tvrdým. Vládnouti není lehké. Také jeho touhou bývalo dosahovati svého metodami humánními, upevňovati své postavení dobrotou, ukládati do Městské spořitelny padesátikorunu k padesátikoruně v míru, neboť není většího uspokojení,

než býti panovníkem osvětleným. Když za lednových mrazů vstrčil ze síně do kamen cel (neboť celý se vytápějí zvenčí) dva listy novinového papíru, zapálil a v komíně to udělalo húú! volával okénkem: »To koukáte, chachaři, jak vám tady topím?!« Ale odpovídali mu drzostmi. »No, nekruť se, panenko, nekruť, je to má úřední povinnost, prohlédnout tě!« říkával laskavě nastupujícím mladým vězeňkám, ale odpovídaly mu tím, že o něm donášely do socialistických listů klevety, které pak musil žalovati a dáti trestati. A za krásných dní dubnového slunce, když s doutníkem v ústech chodil na zahradě mezi trestníky, sázejícími mu zeleninu, se stávalo, že zachvácen pocitem velkomyslnosti, hodil některému z trestanců nedopalek: »Tu máš, chachare!« a že za chvíli přišel a dloubl ho palcem pod žebra: »To si libuješ, co?« Ale odměňovali se mu tím, že tajně uštipovali kořínky sazenic a on, když zelenina vadla, běhal po věznicí a zuřil, že mu červi ničí zahradu. Mírné metody vládnutí se ukázaly neúčinnými a marnými. Ale tvrdé bylo třeba neustále stupňovati.

Jedné listopadové noci, v ko-

míně skučel vítr a dešť bil trhanými nárazy do oken, venku někdo zvonil. Zřejmě četník, přivádějící delikventa, stávalo se tak často. Dozorce Adam si natáhl kalhoty a šel přejmouti vězně. Ale za půl hodiny počal Lord neklidně pobíhati po ložnici. Dobýval se na dveře. »Lež!« okřikovala ho nevrle z postele dozorcova žena. Ale on s ní tahal peřinu, vrtěl a šlapal jí velkými tlapami mezi oči. Vstala tedy, přehodila mrzutě přes řídké vlasy a vrásčitá ramena šátek, zívala a šla se psem. Na chodbách se svítilo, ale dveře kanceláře byly zavřeny a všechna vrata až na ulici zodmykána. Stála v hlavním vchodu, robyly zavřeny a všechna vrata až na ulici a nic nechápala. Ale Lord vyrazil. Pána věznic vylákali z hranic jeho císařství a pobili. Pes ho našel zataženého a s obličejem zalitým krví. Vrážel do něho čenichem a štěkal hlubokým hlasem.

Dozorce Adam ležel v studených obkladcích i bez nich skoro týden a ještě mnoho dní potom vystupoval po schodech jen s bolestí a opatrným našlapováním se bráně bolesti větší.

Jindy, na červnovém výletě

s rodinou ho v lazeckém lese přepadli horníci a za jekotu svátečně ustrojených dětí a křiku ženy mávající novým slunečníkem by ho byli ubili do smrti, kdyby ho nebyla zachránila četnická patrola, která tudy náhodou šla.

Lazečtí přerazili dozorce Adamovi žebro. Lord tenkrát hlídal prázdný byt.

Pán ostravských vězňů nenáviděl od těch dob horníky k smrti. Horníci se poznají podle bledých tváří a černých rukou. A právě tyhle bledé obličejy a tmavé ruce to byly, které, kdekoli je spatřil, nabíjely jeho nervy podivnou směsí zuřivosti a strachu a v jeho podvědomí se dotýkaly tušení, že se mu jednou stanou nějak osudnými.

O lazecké rodinné procházce to bylo naposled, co dozorce Adam opustil území své svrchovanosti bez průvodu bernardýnova.

Bývaly dny, kdy panování dozorce Adama hluboce skličovalo. Neuklidňoval ho ani strach, který kolem sebe šířil, a noční můry ho přepadaly uprostřed bílého dne. Tehdy se uchyloval k služebnímu revolveru. Vycházel na dvůr

a pod okny cel vystřeloval bubínek za bubínkem, míře do cihel na ohradní zdi. Ale soustředování oka i ruky a trhavé výbuchy patron upoutávaly jeho pozornost jen chvíli. Serie výstřelů, z nichž každá připomínala šest vražd a šest smrtěk puštěných z úkrytu, ho přestaly zajímati. Odcházel do kuchyně a chápal se býkovce. Nebylo potřebí ani rány a zbledlá rodina se choulila do kouta a jediné: »Ven!« a hnala se na chodbu ke korekci, vědouce, co přijde. Ženu a děti zavřel do korekce. Pak vytáhl z prádelníku trubku, posadil se na nízkou stoličku uprostřed kuchyně a zavolal Lorda. Pes se posadil před něho a dozorce Adam mu troubil do uší. Úpěnlivě táhlými, přerývanými tóny. Lord zdvihl hlavu ke stropu a vyl a vyl. Trubka plechově vřeštěla, pes za svého pána plakal a profesori učitelského ústavu práskali knihami o katedry a běhali do ředitelny, vymáhající si co nejenergičtější stylišaci stížnosti okresní i zemské školní radě.

»Poslyšte, Adame,« pravil mu ve své kanceláři přednosta soudu a říkal to více nevrle než zlostně, »copak si, ke všem ďasům, nemůžete zatroubit ve-

čer, když už troubit musíte? . . . Tady páni od naproti se zase pokoušejí sekýrovat nás. Nemáte také s vězni křičet. Patrně si představují, že s nimi máte pořádat čajové dýchánky.« Brnkl nehtem do jakýchsi papírů. »No, jděte si spánembohem! . . . Ale při vyučování byste opravdu troubit nemusil!«

»Dle rozkazu, pane vrchní rado.«

Ale ta věc, která se stala brzy po plebiscitu na Těšínsku, nebyla opravdu hezká.

Ve slezsko-ostravské věznici byl zavřen mladý Polák. Snad asi jedenadvacetiletý. Papírů neměl, tvrdil, že je kolářským dělníkem, ale dozorce Adam mu nevěřil, poněvadž měl vězeň bledé tváře a tmavé ruce. Nelíbil se ani třem spoluvězňům, s nimiž sdílel společnou vazbu. Chodil po cele jako do sklopce lapené zvíře, vylézal stále k oknu a mluvit jako by neuměl. To budilo opovržení. Zatkli ho při jakési příležitostné krámské krádeži, krabička uzenečů nebo něco takového to bylo, a těch několik týdnů, které ho čekaly, nestálo věru za slovo, neřku-li za zoufalou tvář. Ale věci se měly jinak.

Vězeň bez výkazů měl býti po odpykání trestu poslán postrkem domů a odevzdán polským úřadům. A právě to nechtěl. Neboť vzpomínka na vlast mu byla nerozlučně spojena s představou hvězdné oblohy nesmírně široké a úžasně tiché a blátivé polní cesty, běžící zoranými poli v krajině holé jako dlaň. A v kolejích se hourajícího řeznického vozíku s jedním člověkem, při jehož blíženi strašlivě bušilo srdce. A výstřelu z revolveru a 4300 zlotých v tlustém červeném notesu, který byl po vyprázdnění zahozen do černé orby polí.

Polský vězeň chodil celé dny po cele, ale jednoho podvečera běhal jaksi obzvláště divoce a najednou se zastavil, padl na kolena a prosil pro Boha a Ježíše Krista, aby ho nechali utéci. Kosou se na něho podívali, trochu udiveně, trochu povýšeně, a řekli mu, ať si dělá co chce, že se do věcí, po kterých jim nic není, nepletou. Dal se do práce ihned po soumraku. Šlo o to, spustit se po prostěradle do polovičky zdi a seskočit do dvora, kde již nebude nesnadno do cihel hraniční zdi vydlabati ve výši stehna důlek, v němž by se bylo možno zachytit špičkou nohy a odtud hloubiti někde nad hlavou druhou

oporu, odkud již bude lze dosíci vrcholu zdi a seskočiti do noční ulice. Polák vlezl pod postel a kryt jí, probourával se zdí. Ležel na břiše, cihly máčel vodou a dlabal železnou příčkou, kterou odtrhl od kavalce. Cihly byly tvrdé, železo tupé, ale on šplýchal na zeď ze džbánu vodu a pracoval horečně. Byl celý zalit potem. Spoluvězně nejprve jeho počínání bavilo, hoch se jim najednou stával sympatickým, smáli se, jak bude ráno Adam zuřit a oni jak řeknou: »Copak víme? Celou noc jsme spali.« Ale v noci sebou házeli na slavnících, nadávali, že nemohou usnout a po půlnoci mu řekli: »Nech toho, chceme spat, za jednu noc s tím stejně nebudeš hotov.« Bylo to pravda, nemohl již. Ostatně byla nabouraná zeď tak dobře kryta postelí, že nebylo nic vidět a zítra bude moci pracovati dále. Uklidil cihlovou drť do kbelu, zametl, železnou příčku schoval do slavníku a šel spat.

Ale ráno každý ze tří spoluvězňů počal sám u sebe o celé věci uvažovat a ujasňovati si, že tamhle na plechu dveří je přibit výňatek z vězeňského řádu a v něm že stojí: »... potrestán bude také ten, kdo o přípravách k útěku věděl a ne-

učinil o tom ihned oznámení.« Bylo účelno odejíti odtud za několik dní se zdravými údy a s Adamem si nebylo co zahrávat. Ranní procházka minula klidně. Dozorce nahlédl do cely a nic nepoznal. Ale při roznášení kávy, když se již Adam obracel ve dveřích, aby odešel, pravil mu jeden z vězňů: »Pane dozorce, rád bych vám něco řekl. Podívejte se semhle!« Polák zbledl jako stěna. Pán vězňů se podíval pod postel a blýskl očima. Neřekl nic. Nerad se v celách zdržoval. Ale za chvíli přišel ze zdola s řetízky a s Lordem. Spoutal vězni zápěstí a odvedl ho do korekce. Odtamtud se ozývalo zoufalé řvaní.

Příštího jitra byl Polák odveden ke krajskému soudu do Moravské Ostravy. Šel tam, kulhaje. V Moravské ho vyslýchali o jeho totožnosti, fotografovali a měřili, pořídili si otisky jeho prstů; věci na sebe braly ošklivou tvářnost. Za čtyři dny ho od krajského soudu poslali zpět do Slezské.

Zavřeli ho tentokráte do samovazby. Zase tam běhal jako do sklopce lapené zvíře a pohlížel k oknu, zavilý a soustředěný. Dozorce Adam se chodil na něho dívat. Ale tiše, po špičkách, odkrý-

vaje jen malou štěrbinu ve špehýrce. Nevěřil tomu polskému chacharovi s bledým obličejem a tmavýma rukama, tušil, že se spolu ještě nerozloučili, a nepřál si ani, aby se rozcházeli. Dočkal se. Jednoho večera, za prvního soumraku, viděl, že se vězeň probourává zdí. Hoch se vyšplhal ke mřížím, odtrhl prkno pod nimi a dlabal cihly; zase železnou příčkou odtrženou od postele. Dozorce ho špehýrkou pozoroval. Vzrušeně sledoval každý jeho pohyb. Pozoroval ho až do tmy, podivně zaujat touto hrou jako lovec na čekané. Vězeň si počínal velmi plaše a opatrně. Nepracoval nikdy déle než minuty, shrabával cihlovou drť do kapes, přikrýval díru ve zdi opět prknem a slézal dolů, aby ometl podlahu a tiše do kbelu vysypal drť. Pak se postavil ke dveřím, kladl ucho ke škvíře a napjatě zbystřeným sluchem vězňů poslouchal, je-li věznice tichá a není-li nikde v prostoru zvuku, z kterého by mu mohlo vyrůstí nebezpečí. Tak tu stáli dva, dva nepřátelé na život a na smrt, stejně tiší a opatrní, dělily je jen dřevo a plech dveří, a oběma stejně tloukla srdce. Ale tato hra nemohla trvati věčně. Když byl Polák nahoře u mříží zase zabrán do práce,

dozorce pozorně otevřel celou záklopku špehýrky.

Na její skličko přitiskl ústí revolveru.

Zamířil. Stiskl spoušť a zahřměla rána. Zavalila všechny síně ohlase, který poděsil.

Hoch se skácel s okna a prkno, které spadlo s ním, zarámusilo ranou až příliš hlučnou. Dozorce Adam otočil vypínačem elektrického vedení a vrazil do cely. Usnulá věznice se rázem probudila a vzrušila. Na podlaze ležel polský hoch a třeštil oči do světla, které zalilo celu. Tak hledí zajíci, jimž byla postřelena šíje, nemohou běžeti, ale žijí. Dozorce zavolal na Lorda, otevřel oběma chodbařům, nahoru přiběhla vyděšená žena, věznice svítila do večera zářícími okny a v celách bylo rozčilení nesnesitelné tím, že nikdo nevěděl, co se za plechem dveří děje. Vězeň byl prohlédnut. Rána nebyla smrtelná, byla dokonce zcela lehká, střela zasáhla jen povrchně stehno a bylo to leknutí, které srazilo hochu s okna.

A tehdy provedl pán věznice svou.

Otevřel vězni, povoláním zámečnickovi a nařídil mu, aby teď, ihned, přibrousil pilníkem řetízky do hran. Sám s ním šel dolů do prádelny a na jeho práci dozíral. A když byl zámečník hotov, dozorce Adam vešel s oběma chodbaři do Polákovy cely a spoutali ho. Položili raněného na slamník, přibroušenými řetízky mu stáhli zápěstí, každé zvláště, a řetízky přivázali k železným příčkám v hlavách postele. Vězeň řval bolestí. Ale brzy umkl.

Tři noci a dva dny tak ležel, skleslý, rozpálený horečkou a kálející pod sebe a dozorce ho sem chodil bítí býkovcem. Třetí noci zemřel.

Smrt cizího vězně byla úředně vyšetřována. Nebylo možno vyhnouti se tomu, chodbaři a od nich arci i ostatní vězňové věděli tentokráte více než měli, zpráva se dostala do města a o případu, třeba velmi nepoučeně, se roze-psaly noviny. A zasáhl také starý, zlý nepřítel: Učitelský ústav.

»Náramně pěkná věc!« řekl zlostně přednosta soudu dozorcí Adamovi, když ho potkal na chodbě okresního soudu.

Byly psány protokoly. Lékaři zjistili smrt otravou krve, zaviněnou

hlubokými zářezy pout do svalstva. Jeden z chodbařů, zatím z vězení propuštěný, mluvil rozhořčeně o řetících, přibroušených do hran a mluvil o nich právě příliš vášnivě, aby neponechal volné pole názoru, že jde o druh pomsty ve věznicích nikoli neobvyklý. Dozorce Adam předložil řetízky odpovídající zcela předpisům, vyhradiv si stíhati pomlouvače pro nactiutrhání a zámečnick, dosud vězeň slezko-ostravské věznice, prohlásil, že sice dostal rozkaz, aby připravil pouta, ale nepřibrušoval jich a o přibrušování nic neví.

Pan prezident krajského soudu v Moravské Ostravě byl milovníkem květin. V jeho kanceláři jich bylo plno na koších a v květináčích, bramborů, esparagů a tradescantií, kvetoucí azalka, velká domácí lípa a pokojová jedlička, ta ještě s dárcovou stuhou ze zlatého dracounu. V koženém křesle naproti panu prezidentovi seděl přednosta slezko-ostravského okresního soudu.

»Obětovat ho?« ptal se pan prezident.

Vrchní rada pokrčil rameny. Dozorce Adam nebyl obě-

tován. V kraji důlních neštěstí, sociálních revolt a každodenních zločinů nemá život valné ceny. Na Ostravsku třeba vládnouti železnou rukou a nebylo účelno pro neznámého polského zločince zbavovati se síly tak spolehlivé. Žalář není místem životního pohodlí. Úmrtí polského vězně bylo prohlášeno za nezaviněnou náhodu a dozorce Adam zůstal císařem zlodějů kovu, chacharů, barabů, cikánů a nevěstek dále.

Ale v ošklivých dnech vyšetřování si více než kdykoli jindy ujasnil, že Učitelský ústav je nepřítel nebezpečný, který by jednou mohl způsobiti škody ještě větší, než už zavinil. Proč ho nenávidí páni, u nichž přece nelze předpokládati nedostatek inteligence? Což nekoná jen své povinnosti? A nejsou až příliš těžké a odpovědné až k zešedivění? Jaká malichernost s tím hlukem za vyučovacích hodin, bez něhož se obejítí není možno! Myslil na to již dávno, popatřiti v tvář nepříteli, kterého nikdy neviděl, neboť strach před pouhým »něčím« se příliš podobal jeho nočním snům; ale nedostal se k tomu. Ale teď po skončeném vyšetřování oblékl parádní uniformu a šel.

Nenašel nepřítel.

Pán úředně chladný, ale veskrze vlídný odložil v ředitelně na skleněnou popelníčku cigaretu a pohleděl na něho zlatými brejlemi. Na umyvadle leželo parfumované mýdlo, jehož vůně se smísila s kouřem cigarety v jakýsi podivně mdlý pach, který naplňoval celou místnost. Ředitel vyslechl návštěvníka až do konce, nepřerušiv ho jediným slovem.

»Mýlíte se, pane dozorce,« řekl mu pak tónem i jazykem poněkud vznešeným, »nikdo z našich pánů k vám nechová nejmenší nechuti, tyto vaše obavy nemohu zcela autoritativně vyvrátiti; a pokud jde o klevety, o vás, jak díte, šířené, tedy klevetami se nezabýváme. Vašich potíží posouditi nedovedu, vězeňské služby neznám a jsem dalek toho, mísiti se do kompetence úřadu cizího. Ve věcech, které jsou v běhu, nemůžeme ani vy ani já osobně nic podniknouti, jest to spor našeho učiliště s Okresním soudem slezsko-ostravským, o němž může rozhodnouti pouze nadřízený úřad.«

Domníval-li se dozorce Adam, že najde nepřítel, kterého bude

možno za něco uchopiti nebo s ním alespoň vyjednávat, mýlil se, hmátl zase do prázdna a té noci se mu zdálo o desettisících zlatých brejlích, o celých plucích a divisích zlatých brejlích, dívajících se na něho lstivě a zákeřnicky, neboť za každým jejich párem byly oči úkladného vraha.

A byl to opravdu tento nepřítel s pohyby plíživými a s vůní cigarety a voňavého mýdla, který způsobil pád dozorce Adama. Ne hned a ne přímo, neboť také bílý obličej a černé ruce se objevily ještě jednou.

Zmrzačil horníka. Choval se vzpurně, dráždil celým svým vzezřením a dozorce Adam cítil, že nebude moci klidně spáti do té doby, dokud se nevypořádá právě s tímto člověkem. V korekci mu kopáním poškodil páteř a muž se stal neschopným práce. Příhoda, jako tak mnoho jiných, by byla zůstala pro život dozorce Adama bez významu, neboť kdo dokáže, co se v korekci dalo a kdo dokáže, že vůbec nějaká korekce byla? Ale záludný osud, jednou již rozejitý, připravil souvislosti tak, že švagrem zmrzačeného byl micháلكovický četnický strážmistr. A ten

pučící brambořík. Věrný služebník Adam musil býti obětován.

A byl obětován. Bylo proti němu zahájeno disciplinární vyšetřování. Došlo také ke sporu civilnímu s horníkem. Slovo „žalovaný“ působilo na dozorce Adama potupnou degradací a výslech ho hluboce skličoval. Soudce — známý soudce, který kamerádsky odpovídal na pozdrav a vždy promluvil několik veselých slov — se choval nepřátelsky. Když se chtěl dozorce Adam hájiti veřejným zájmem a důvody všeobecně platnými a když nadhodil otázku, zda bude více věřeno počestnému státnímu zaměstnanci než třikrát trestanému zlodějovi, křičel na něho. Prohlášení rozsudku se bylo možno vyhnouti jen smírem, v němž se zavázal zaplatiti poškozenému horníkovi 8000 korun. To byla byť ne valná, přece jen citelná část nastřádaných peněz. Černá ruka se po nich natáhla a v tváři teď ještě bledší se mihla zášť a vítězosláva, které nebyly ani zakrývány.

Disciplinární řízení se táhlo mnoho neděl a jeho potměšilá zdlouhavost mu připomínala ředitelnu Učitelského ústavu. Vše v těchto dnech vonělo protiv-

nou vůní parfumovaného mýdla a cigarety. A vše ho opouštělo. Byl sám. Jako nemocný cholerou. Jako degradovaný voják, na kterého si každý smí křiknout, či lépe, jako vězeň v korekci. Představení, nepřejíce si býti oslovováni, chovali se nepřátelsky, kamerádi u sobotního mariáše se tvářili cize a donutil-li je, aby mluvili o jeho věcech, krčili rameny. A v koutě kuchyně, omotán mokřými šátky, ležel na pytlích Lord, umírající zápalem plic.

»Ven!« zařval jednoho odpoledne v kuchyni dozorce Adam a rodina se hnala ke korekci. Ale nesňal tentokrát se skoby býkovec, nýbrž spokojil se tím, že se v kuchyni zamkl na klíč. Přiklekl k Lordovi. Sáhł mu na horký čenich, pohládl ho po hlavě a bernardýn k němu obrátil hasnoucí oči, ještě v umírání věrné a oddané. A tehdy vyňal dozorce Adam z pouzdra revolver. Sklonil se k zvířeti, namířil mezi psí oko a ucho, vypálil a uskočil. Opřen o zeď, hleděl na několik posledních, sotva znatelných záchvěvů svalstva. Sesunul se na židli a díval se upřeně a dlouho na mrtvé zvíře.

Ten výstřel byl konečným

vyúčtováním. Dozorce Adam nemá již ve svém království co pohledávati. Disciplinární řízení bylo skončeno. Byl přeložen.

Své ponížení přijal se vzdechem hlubokého uspokojení.

Dozorce Adam je teď sluhou okresní politické správy v Žilině na Slovensku. Žije životem většiny státních zřízenců v poslední čtvrtině služební doby, počítaje, jako kdysi jeho vězňové dny, kolik mu ještě chybí do plné pense. Se ženou s řídkými vlasy a vrásčitým krkem se rozešel, platí jí a dětem 800 korun měsíčních alimentů a po provedeném rozlukovém řízení se oženil s plavovlasou vdovou mohutných tvarů.

V koutě zahrady, pod pomníčkem je zakopán Lord.

Na jeho hrobě rostou kosatce s velkými modrými květy.

Dny ubíhají vzad

Věžeňská chodba, šedivá a
chladná jako sklepení. Na
jejím konci světlost zamři-
žovaného okna, ne záře,
slunce stojí ještě někde nad
střechou, oslňuje krajinu a nechává u paty
věznice pruh stínu. Tam dole je Ostrava.
Tam za korunami dvou kaštanů, za cihlo-
vou zdí, dole pod návrším Slezské.

Pracující změl, hřmotící,
oddechující, kouřící se potem.

Železo, železo, železo.

Les komínů a černé pruhy
kouře, které, neunášejíce samy sebe, pa-
dají dolů na těžní stolice, věže, hutí, stře-
chy domů, černý kouř a bílá pára, vál-
covny, slevárny, ocelárny, měďárny, mos-
tárny, kouř, pára a čmoud, do nichž se
shora svítí slunce jako do mraků na ho-
rách a zespona do nich bijí buchary a
hřmí stroje, řinčí vytahovadla a duní

vlaky, a vysoké pece, elektrárna, plynárny, koksovny, chemické továrny, kouř, pára a oheň, který do nich chvílemi šlehne jako zamávání filipo-jakubskou pochodní, černá, bílá a červená a vysoký hvizd píšťaly na spodním tónu posouvaných vagonů. A dvacet tisíc dvě stě dvacet pět dělníků jediného průmyslového pána, snících o pomstě a lákaných velkou kořistí a tisíc devět set sedmdesát pět úředníků Báňské a hutní společnosti, mužů a dívek nad papíry, obchodními knihami, fakturami, telefony a psacími stroji. Z kuploven proudí růžový kov a v martinských pecích klotá bílá ocel jako hovězí polévka v hrnci na kamnech. Premovaný portýr ohmatává kapsy vycházejících z brány a na rohu tovární zdi visí plakát rudý jak vychládající železo: Veřejná schůze lidu, dělníci, v neděli, řečník z Prahy; a uliční bloky a putyky s kořalečnými reklamami ve třech jazycích, pálenka, Brantwein, wódka warzonka, bary, jídelny a výkladní skříně. Železo, železo, železo.

A kolem dokola jsou hory. Vysoké, zalesněné kopce.

Lžou, předstírajíce mír. Lže jejich zeleň, jejich květy i jejich ticho.

Neboť několik desítek metrů pod nimi jsou překopy, třídy, sloje, úpadnice, žlaby a vrátky, a kamkoli stoupne noha na jehličí, pracují pod ní lidé, čtyřicet čtyři tisíc dvě stě třicet čtyři horníků u pneumatických vrtaček střelných děr, u sloupových, tyčových, řetězových šramacích strojů, u výspů a vrátků, u vozíků, těžných stolic, sýpek a lokomotiv, u kylofů a lopat. Na 719 lidí připadá ročně jeden mrtvý, na 84 lidí jeden těžce raněný. Poctivá hra, soudruhu, kameráde, bratře! Jsme-li dva a vydržíme-li tam dole dva a čtyřicet let, do šestapadesáti, kameráde, je jisto, že posledního dne jednoho z nás vyveze klec na den nadosmrti zmrzačeného, to jest, půjde-li hra zvláště dobře, soudruhu, a budeme-li mít v ní smůlu, vyfáráme již zítra oba mrtví. Pohybující se těžné žlaby s posunujícím se v nich uhlím plechově rachtají, šramací stroje na podvrtávání uhelných vrstev, podobné pilounům, hlavatici a chuchvalci ohromných žížal, tyto hlučící nestvůry, jež třeba držet, řídit a otáčet jimi, jsou nebezpečné, neboť při nich neslyšíš praskotu uvolňujícího se nadložního kamene, a štěkavý rachot, rána, a zavalené tělo je tu dříve, než jsi otočil hlavu.

Podzemní chodby jsou černé tmou, uhlím a dálkou, a světélka, která v nich blikají, jsou nečistá. Crčící vlhkost stěn a třicet stupňů tepla toť klima brazilských pralesů, stvořené pro bujně kultury plísňových hub na podpěrných trámech. Osm hodin denně; s cestou deset. A čtyřicet vozíků uhlí za den. Kolik jich ještě chybí? Ještě osmnáct? Sákryš, psí krvi! Ještě sedmnáct, ještě šestnáct! Hýbejte sebou, svině krucifikské, ještě patnáct huntů! Uhlí, uhlí, uhlí!

A zde nahoře, na kopečku nad Ostravicí, leží věznice. Ve vzduchu již nedotčeném uhelným kouřem a dehtovými plyny. Sem uzavřela Velká Ostrava vše, co se vzpříčilo jejímu zákonu: Zákonu železa a uhlí.

Věznice by měly ležeti v tundře, ve velké, ploché rovině kam až oko dohlédne, porostlé vřesem, který nemá barvy. Měl by to býti osamělý dům v jejím geometrickém středu, holý, šedivý, bez dveří a s okny, která nemají rámů ani tabulek. Na celou rovinu nikdy nepadne sluneční paprsek, ale není zde nikdy také noc; není tu čtyř ročních období, není tu teplo, ale také nikdy nemrzne; není zde

žádné radosti, ale také tu není utrpení, je zde jen smutno a dlouhá chvíle. Tak jsem si v dětství představoval očištěc.

— — — — —
Středem slezsko-ostravské věznice jsme my čtyři.

Galičák, Novák, Šrajbr a já.

Šrajbr je kvalifikovaný dělník, příležitostný zloděj kovu a je zde často. Tentokrát si natočil z aparátu u turbogenerátoru do polní láhve rtuti. Je na svých čtyřicet let velmi čilý, má klidné oči a v koutcích rtů stále veselou vrásku, je patrně přesvědčen, že vše, co dělá, je v pořádku a Slezskou Ostravu pokládá za místo příjemného odpočinku. Všechno umí a všemu rozumí.

»To jsem ráda, že jste tady,« řekla mu paní Halka, »ve spíži máme rozbité dvě železné příčky a bude třeba přestavovat kurník.«

My čtyři jsme jediní skuteční trestníci zde, ostatní zde pobudou jen několik dní nebo hodin a zase půjdou.

Mnoho se vzájemně stýkáme, pracujeme společně na zahradě, při-

vazujeme révu, plejeme mrkev, potloukáme se po dvorech, předstírajíce zaměstnání. Toto klidné spojenectví, toť vše, co zbylo z mého úmyslu bojovně zorganizovati věznici. Ano, základ naší jednoty byl zájmový, mí kamerádi mají něco z mého másla a cigaret, já mnoho z jejich zkušeností, ale dlouhými dny se z pouhého zájmu stalo něco více a myslím, že bychom jeden pro druhého dovedli nasadit i kousek kůže, třebaže ne příliš velký. K nám čtyřem patří ještě Emek a dva psi, vlčáčka Lora a hnědý dobrmáněk Šohaj. Potřebovali bychom do svého společenství ještě ženskou genialitu, snad služku, a věru jsme se o ni ucházeli velmi naléhavě a chytřácky: Klevetami na dozorcovy, lichotkami, žerty ne vždy zcela nejemnými, poplácáním na zadnici v prádelně nebo v kozím chlívku, každý svým způsobem; ale také služby se zde stále střídají, neboť práce je tu nelidská.

K chvilkovým vězňům v celách se chováme poněkud aristokraticky, nezajímají nás. Vše ostatní jsou pak jen nepřátelé. A společný nepřítel, toť společný strach, který vhání lidi do houfu. Nepřátelé jsou pan vrchní rada, pan vy-

šetřující soudce, pan dozorce, paní Halka a Jenda. Nejnebezpečnějším, nejneúprosnějším, nejchytřejším a nejúskočnějším je Jenda. Tenhle sedmiletý kluk s dlouhými, zlatými kadeřemi a nepřírozeně velkýma černýma očima je všude, kde nemá být, oči má jako rys a kroky jako kolčava, je najednou v zahradě za angreštem, aniž kdo ví, jak a kdy se tam dostal, strčí hlavu do prádelny a do kozího chlívka, kdy se toho nikdo nenadál.

»Nováku, vy jste kouřil! Já to řeknu tatínkovi!«

»Ale ne, Jenoušku, jistě ne,« odpovídá pokorně muž Sviňka.

»Kouřil!«

»Kuš, kluku!« bručí Šrajbr. Jendovi blýskají černé oči jako podrážděné kočce.

»Já to řeknu, že mi nadáváte!«

Nenávidíme ho. Jen k vůli němu jsem si tajně opatřil pytlík bonbonů. Ale je nepodplatitelný. Je charakter. Bonbony sní, a žaluje.

Co nás čtyři svedlo dohromady, vraha, zloděje, notorického alkoholika a buřiče, kteří bychom se byli nikdy

v životě nesešli v žádné schůzi a u stolu žádné hospody? Zákon železa. Vzpřičili jsme se mu. František Galičák je vzpurník, který se nedal včleniti do organizace klidné výroby železa a musil být proto vyvržen. Bohumil Šrajbr zavínil, že letošní bilance zisku Báňské a hutní společnosti bude o několik set korun menší, než by byla, kdyby byla rtuť zůstala na svém místě. Já jsem popuzoval na karvinském táboře lidi proti válce, která je nejskvělejším vrcholem vlády železa a dobou její nejvyšší konjunktury. A Karel Novák? Hodný a pokorný muž Sviňka s velkými krtičnými boulemi na krku, jenž do roka a do dne zemře? Ten dělal ostravskému železu hanbu. Neboť nelze trpěti, aby si ve spořádaném království železa u veřejných pump míchali chachaři půl vody, půl denaturovaného lihu a dva kousky cukru na kvit a aby se pak na prostranstvích, určených počestným lidem, váleli v blátě zsinalí, s modrými rty a vyboulenýma očima.

Byla to hloupost, když jsem si prvého dne ovinul na ukazováček kousek hadru a pastou na zuby vyšoupal po půlhodinové námaze na zašlém cínovém umyvadle maličký stříbrný proužek. Byla

to velká hloupost představovati si, že to-muto zaměstnání, bude-li třeba, věnuji celé dva měsíce jako kartouzský cikán z mého mládí.

Jednou ke mně do cely otevřenými dveřmi nahlédl Šrajbr. Přelétl jediným pohledem místnost, neboť Šrajbr se mnoho dívá a nemnoho mluví.

»Jaké to máš tady umyvadlo?«

»Už první den jsem zkoušel vyčistit je, nejde to.«

Zatím, co jsem něco psal, umyvadlo odnesl. Za dvacet minut se vrátil. Ale stříbrná smoužka, na které jsem si zakládal, na umyvadle již nebyla. Bylo celé zrcadlem, v němž se mohly shlížeti princezny Leukaionia i Uarda, dcery faraonů.

»Člověče, čím jsi to udělal?«

»To?« A znamenalo to: Tohleto nic? »Troškou popela a písku.« Zdá se, že se zubní pasta k cídění kovů opravdu nehodí.

Pak se Šrajbr podíval na jiný můj vynález, na vydlabanou kůru z pomeranče, vyschlou a scvrklou do veli-

kosti ořechové skořápky, která mi sloužila za popelničku. Neřekl nic.

Ale večer, když mne pan dozorce zavřel v cele, jsem našel na stole popelničku, za kterou by se nemusil stydět žádný venkovský hostinec. Byl to dar Šrajbrův. Rýpal se trochu ve smetišti na dvoře, až našel rezavý plecháček, jaký máme v celách k pití. Tři čtvrtiny ho shora uřízl, zbytek vyleštil, trhliny zapojil cinem a přidělal na něj žlábek z plíšku k položení cigarety. Čistá práce.

Umí všechno. Spravil železné příčky ve spíži, přestavěl kurník, teď tesá králikárnu. Vše nejjednoduššími nástroji.

»Nemáte tu nějaké dláto?«

Ne, paní Halka nemá, ale půjde si nějaké někam vypůjčit.

»Ale ne,« povídá Šrajbr, »já si už něco najdu.«

Takové smetišťe je pravý zlatý důl a Šrajbr v něm našel rezavou střenku po ocelovém noži. Rozpálil ji v kamnech prádelny, pak bil kladivem do jejích konců, až vše nabylo náležitého tvaru, vychladlou zpracovával pilníkem a brousil na kamenném prahu síně a doko-

nalé dláto bylo hotovo. Mně, neobratnému intelektuálovi, to imponovalo.

Trestanecké šaty vypadaly na Šrajbrovi skoro vkusně a chodil vždy pečlivě oholený. Jednou ve středu, den před obřadem čtvrtěčního holení, mne napadl rozdíl jeho hladké tváře od ostatních štětinatých.

»Ty máš břitvu?«

»Ne.«

»Vždyť jsi oholen!«

»To já přezkou od kalhot!«

Můj tázavý pohled byl asi poněkud vyjevený.

»To ty neumíš?«

Copak může být na světě něco samozřejmějšího než holit se přezkou od trestaneckých kalhot? Je přece z docela dobré ocele! Na dvoře se najde vhodný kámen, o nějž se přezka nějakou tu půlhodinku brousí, pak se nějakou půlhodinku šoupá o dřevěný práh cely, pak se obtahuje na podrážce a když se jí ještě chvíli přejíždělo o pytlovinu kalhot, holí jako nejlepší anglická žiletka. Času je na to dosti.

Jednoho dne ve věznici vzrušení. Koza je nemocná. Již večer nezrala a dnes se nechce postavit. Paní Halka

se služkou ji zdvihaly mocí, ale koza zaměřela a zase upadla. Šrajbr! Kde je Šrajbr? Zavolejte Šrajbra!

Přišel. Prohlédl s odbornou pečlivostí kozu.

»No jo,« povídal, »jakpak ta koza má stát, když jí pod starými paznehty rostou nové?! Ty staré se musí ořezat.«

Nabrousil si nůž a šel opeřovat. My jsme mu asistovali: Galičák, Novák, já, Emek, Lora a Šohaj, paní Halka, služka a Jenda. Šrajbr si sedl na práh chlívku a kozu si vzal na klín. Taková koza na klíně s horním tělem vztyčeným, předníma nohama roztaženými a s náramným vemenem, válejícím se mezi Šrajbrovými kotníky na zemi jako rozplácené dudy, vypadá hrozně komicky. Šrajbr kozu pedykýroval. Koza se tvářila unyle. Šohaj tancoval zadkem a zuřivě štěkal. Chechtali jsme se. Jen paní Halka se tvářila starostlivě a skoro zle.

»Šrajbre, s tou kozou se dej vyfotografovat!« radil Galičák.

»Ale vezmi si k tomu božíhodové šaty a nezapomeň koze koupit myrtový věnec a bílý závoj!« řekl Novák.

Služka vzadu vyjíkla smí-

chem.

»Jděte raději něco dělat, Nováku!« křikla paní Halka a loupla po nás očima. »A vy také, Galičáku!« Já jsem byl vynechán.

Pak Šrajbr ušil ze staré trestnické přikrývky koze vestu. Či spíše jakési dámské kombiné s páskem na knoflíčkové zapínání v rozkroku. Do látky vystříhl veliký otvor pro vemeno. Ke kombiné přišel popruhy, kozu do toho oblékl, vemeno prostrčil dírou a kozu pověsil do chlívku na trámeč.

»Tak, teď bude mít nohy hezky v suchu, nebude moci běhat a za pár dní je zdravá.«

Teď visí koza na trámě. Nosíme jí lupení a přesvědčujeme se na odmítané mrkvové a petrželové nati o oprávněnosti přísloví. Jakživ jsem ještě neviděl nic, co by vypadalo tak pitomě, jako tahle bradatá koza v kombiné, vznášející se s roztaženými nohama ve výšinách. Chodíme ji do chlívku navštěvovat a vyšklebujeme se jí.

»Lidi,« povídá Novák, který má smysl pro suchý humor, »tamhle na-

hoře je vila a v ní bydlí vrchní inženýrka. Ta si pověsila na zahradě na větev takovou síť a v té se celé léto vyvaluje. Věřte mně, kdyby si lehla na břicho a roztáhla pod sebou všechny čtyři, že by vypadala jako ta koza.«

»Vemeno jí kouká také z díry?« praví Šrajbr.

Dělají vtipy o vemenech. Emek v pozadí se těm chlapským vtípům tichounce uchichtává.

»Emku, jdeš se učit!« křičí z kuchyňského okna paní Halka.

Učili jsme se latinsky. Ale bez velké naděje na úspěch, jen s jakousi slabou nadějí v zázrak, neboť Emek neumí opravdu nic. Představa latiny je v jeho mozku jakýmsi tvrdým chuchvalkem, podobným trusu některých dravých ptáků, kuličkou zpečených chlupů, peří a kůstek, z níž se nedá vysoukati pranic. A kromě z latiny má dělati ředitelskou zkoušku také ještě z matematiky, poněvadž se nemůže nikdy s jistotou vsadit, je-li $7 \times 8 = 54$ nebo 56. K osudné události má dojít za čtrnáct dní. A týž čas téhož šedivého domu, vonící suchým metením, kuchyní a záchody, který zůstává v celách nehnut a jakoby

přilepen k zaprášené podlaze, Emkovi letí divokým vichrem. A uragan nese na svém konci pana ředitele, zahaleného v příšerný smolný plášť a s očima za brejlemi, jež vypadají jako kousky ledu. Mučiti jest sloveso, a nikoli přídavné jméno, pamatuj si to už jednou, Emku, poněvadž to znamená nějaké konání, poněvadž se to dělá, a sice na celém světě a s obzvláštní zálibou.

Navečer onoho strašného dne, jehož příchod se nedal ničím zdržeti, jsem upřel na Emka po návratu ze školy tázavé oči. Pokrčil rameny. Neví, jak to dopadlo. Maminka neměla o hrůze toho dne ani zdání a já jsem byl jediným důvěrníkem.

A pak na sklonku června přišel jeden ještě horší, ale jen svou intenzitou, neboť jeho rány znamenaly smutné milosrdenství ran už posledních. Zastihl jsem Emka samotného v zahradě, v koutě u kosatcového hrobu a bledého jako trestanecký stejnokroj a s očima červenýma od pláče.

Vzal jsem ho za ramena a vedl kolem zahrady. Dvakráte jsme ji tak

obešli mlčky, on se dal vésti a plakal. Když jsme počínali třetí kolo, zeptal jsem se ho:

»Dvě, Emku?«

Zavrtěl smutně hlavou.

»Tři?«

Přikývl.

Z latiny, matematiky a češ-

tiny.

Červené oči měla také paní Halka. Přišla do zahrady pro zeleninu a zahrozila po nás pěští.

»Já tě zabiju!«

Když jsme se nad tou rakvičkou s mrtvolkou primy s dostatek vymlčeli, vykládal jsem Emkovi jako laskavý farář o lidském mozku, o pocitech libých a nelibých, o volbě povolání, pak jsem mu dal do zad dvě herdy, potahal jsem ho za uplakaný nos a řekl:

»Tohle tě vzpruží,« a Emek se usmál, »a vůbec má všechno svůj konec, i smutek, jdi se tamhle do sudu umýt a přines míč!«

V kuchyni byl velký rámus.

Pan dozorce má mohutný šikovatelský hlas a rozvinul jej celý.

»To je tvá pitomost,« křičel, »chtít mít z kluka študenta. Jenda, ten

spíš, ale copak ti tenhle kluk bude študovat? Půjde na učení.«

»Na učení? Tohle slabé dítě? Na učení?« Trojnásobný hrot těchto tří otázek chtěl probodnout naveskrz a rozervati útroby jako trojzubec piscatora římského cirku.

»Půjde na holičství,« nastavoval gladiátor rychle štít.

A najednou rány. Snad nohou do podlahy. Snad pěští do stolu, na kterém stály hrnce.

»A bude študovat! A bude študovat! A bude študovat, kdybych měla zabít jeho i sebe!«

Pan šikovatel má mohutný šikovatelský hlas, ale silnějším živlem v tomto manželství je paní Halka. Proto také rodí jen syny, slabší živel se hledí zachovati alespoň množstvím v potomstvu.

Pan dozorce dva dny nemluvil a vrčel na každého jako starý, zlý pes. Ale Emek bude študovat.

Paní Halka sestoupila se své aristokratické výše až ke mně, trestníkovi. Neboť co by nebyla ochotna udělat pro svého Emka? Miluje ho. Láskou více než mateřskou, miluje ho milenecky. Ona,

dcera maloměstské aristokracie odkudsi z Tarnówa nebo Rzesówa, kde se pěstoval honór a nemluvalo se s leckýms, kde se chodilo v bílých rukavicích a v bílých punčochách na bály a v zimě se pořádaly společenské výlety na saních, jichž koně měly krásně zladěné rolničky na hřbetech. Zamilovala se do plukovního trubače s krásným knírem a odmítla pana učitele a pana oficiála z pošty. Ach, jak si to vše představovala jinak! Jak to mělo být všechno jiné než ta strašná válka, která ji honila po Haliči a po celém Rakousku ze situace zlé do horší a v níž pozbyla všeho, i pohovky s hedvábným potahem i dvou vyřezávaných skříní a jezevčího kožichu; jiné než šedivost tohoto konečného útulku s pětadvacetilitrovými hrnci na kamnech od rozbřesku dne do večera, mrzutý muž a lotři v trestanecké pytlovině; než celý ten kriminál, odkud vychází jen jednou za čtrnáct dní sama do divadla a každou neděli s oholeným mužem do hostince, kde úřední sluhové hrají mariáš a jejich ženy vypravují o šatech, kuchyni a drůbeži. Jak žhavě nenáviděla to všechno! A Jenda? Toto dítě nudného manželství narodilo se již zde, v cizině, má přísné oči a tvrdý rys kolem

úst a je otcovo. Emek je jediným světlem. Jeho oči jsou něžné a má útlé ruce. Je to ona sama, je to její mládí, její honór, její láska.

Snížila se až ke mně a konali jsme porady o jeho budoucnosti. A když jsem vyslovil pochyby, vyřčené alespoň v zásadě patrně již mužem, staly se její oči vášnivými a zlými. Ne! Emek se učí! Emek je hodné dítě! Emek má jen zlé profesory! Má ho snad dáti do jiného gymnasia? Odepře si šaty, zřekne se divadla, bude mítí hlad, ale Emek bude studovat!

Tak se zase s Emkem učíme latině a mluvnici. Hodinu ráno a podvečer na zahradě. Ten mozek je normání, je jen velmi slabý a nedokrevný jako celé to válečné dítě, nevydrží pracovat déle než dvacet minut a pak začne usínat. Musí býti vyburcován. Přijde pohlavek, kterému se Emek mírně usměje, a mozek pracuje ještě osm minut. Potom usne nadobro.

»Už zase máš přes mozek žaluzii. Pojď, zahrajeme si jeden set!«

Míč máme, ale našimi raketami jsou dlaně a tenisovou sítí trestanecká lavice, postavená napříč nejširší zahradní pěšiny.

Emek mě má rád. Přinesl mi dar. Před jednou předvečerní hodinou leželo na jeho dlani zrcátko a starý kapesní nůž, a řekl, trochu se zardívaje:

»Prosím vás, vezměte si to ode mne na památku!«

»Děkuji ti, Emku!«

Dar byl volen s velkým jemnocitem. Jsou tři věci, po nichž vězňové touží: Sirky, zrcátko a nůž. A já sirky mám. Proč jsou to právě tyto tři předměty, které se v původní své podobě i v nejpodivnějších náhražkách vždy znova nacházejí při prohlídkách slamníků, nevím. Snad proto, že představují nejpříznačnější znaky lidství, dochované až od dob předdiluviálních bojů se zvířaty. Má lidská tvář, můj oheň, má zbraň! Snad proto, že držení jich povzbuzuje sebevědomí a oživuje pocit příslušenství k lidskému plemeni, a toho je v žaláři někdy velmi zapotřebí. Snad proto, že i když symbolů nelze prakticky použít, jest krásné hrát si s nimi. Nůž jest ze všech nejnebezpečnější. Pověst: »Ve vězení je nůž!« vyvolává mezi vězni totéž vzrušení jako mezi stádem zvířet: »Lev je nablízku!« A doví-li se toho představenstvo, musí býti věznic

obrácena na ruby. Neboť nůž, toť strach a nebezpečí, dokud není nalezen. Darování nože znamená svrchované přátelství a důvěru.

Ten můj má střenku ze srnčího parůžku a větší jeho želízko jest zlomeno. Ale zrcátko je zcela nové.

»Odkud máš to hezké zrcátko, Emku?«

»Můj strýček je sklenář a řekl jsem si mu o ně.«

»A odkud máš ten nůž?«

»Také od strýčka.« Ale při tom se Emek začervenel.

Směl jsem snad odmítnout dar vybraný tak hezky? Nebo jsem mohl ráno říci dozorcí: Pane, váš syn zradil nejvyšší co znáte, vězeňský řád, a dal mi nůž, který vám patrně odcizil?

Učíme se latinsky a mluvnicki. Mezi vysokými růžemi, které rozvíjejí desítky pupat a mezi rozkvetlými kosatci. A když Emek překládá: Discipulus a magistro in horto vexatur a Vita brevis est, ars longa, hledí na něho Galičák a Šrajbr a Novák s velkou úctou.

»To se učíš na kněze?« ptá se se zájmem Galičák.

»To spíše na nějakého hlaváče,« říká s opovržením Šrajbr, neboť hlaváč jest soudce.

»Chtěl bych být advokátem,« odpovídá Emek.

»To máš dobré, hochu,« povídá Novák, který má smysl pro suchý humor, »ti mají prachy. A to jsem sám rád. Až v něčem budu, tak mě vysekáš.«

Jenže za rok a za den nebude muž Sviňka potřebovati už žádného advokáta.

Jsme čtyři vězni, Emek a dva psi. Malá Pavla mezi nás nepatří. Tu si nechávám pro sebe.

Mám ji rád očima a sluchem. Jako kosa na větvi, o němž si nedovedeme představit, že bychom ho kdy mohli vzít do dlaní a pohladit ho.

Objevuje se vždy v pozdní odpoledne nad zahradou v některém z oken, usměje se a vesele mi pokyne. Pracuje-li příliš daleko od zahrady, zajde přece vždy do třídy, která je nám nejbližší. Otevře okno.

»Dobrý den, slečno Pavličko!«

»Dobrý den. Jak se máte?«

»Ach, znamenitě. Jste hodná, že jste se přišla na nás podívat.«

»Není vám tam smutno?«

»Ne. Není-li to zrovna místo nějakého tělesného strádání a není-li to na věky, nezáleží na tom tak tuze, kde člověk žije.«

»Jé, vy už máte dlouhé vousy!«

Už jí nikdy neposílám hubiček a neříkám hloupostí.

Promluvíme spolu několik vět. Podívám se na ni jako na obrázek ženy, která nám zde chybí. Ukáže mi velké modré oči, bílé zuby a celá se zavrtí pod mým pohledem radostí z toho, že se mi líbí, neboť to ví. Pak se ještě zachichtá na Emka a pohrozí mu prstem:

»Emku, uč se!«

Pak pomalu zavírá okno.

»Dobrou noc! Už musím jít. Mějte se dobře!«

»Dobrou noc, slečno Pavličko! Hezky se vyspěte!«

Ještě jeden pohled skulinou zavíraného okna, modrý a veselý.

Dny běží.

Plnost mošny dvou měsíců

plaskne a dny padají vzad jako oblázky, troušené lesem k nalezení zpáteční cesty. Ano, bylo to pošetilé, chtít pastou na zuby cítit umyvadlo. A bylo to nemoudré dělat z chlebové střídy šachového koníka a představovat si, že budu hrát partie s Časem.

Mnoho čtu, píšu, učím se s Emkem, pracuji na zahradě, přiučuju se od svých přátel řemeslné zručnosti a nej-různějším mazanostem, udržuji styk s celami, jednou za týden dostávám v dozorcově kanceláři a za jeho asistence návštěvy, přijímám dary veřejné i tajné (Šrajbr mě naučil, že se při tom musí dáti ruka v bok s dlaní obrácenou ven a vzhůru) a leckdy se přistihuji při mírně nervosní náladě, jakou míváme při návalu práce, kdy šroukáme na lidi: »Počkej, nemám kdy!«, neboť měl bych si něco zapsati, co do zítřka jistě zapomenu, ale je už svrchaný čas dopletí tento záhon mrkve a pak si musím udělat několik výpisků z národohospodářské knihy, kterou bude třeba při zítřejší návštěvě odvésti, ale za chvíli přijde Emek s cvičebnicí a úlohou.

Události sem přicházejí pozdě a zbaveny své svěžesti jako herbářové

rostliny. Jakoby z dálky a ozvěnou mnoha stěn. Ale někdy zavolá svět hlasem velmi jasným.

Byl jsem v noci probuzen z tvrdého spánku.

Slyšel jsem brač, mandolinu, kytaru a sborový zpěv.

V prvním prodřícení nikdy nevíme, zda je to pokračování snu či bdíme-li. Vztyčil jsem se na loži.

Nezdálo se mi to. Nástroje a známá melodie zněly jasně. Bylo rozuměti i slovům. Zpívali hornickou píseň, parafrázi ruské »Dubinušky«.

*Hoj, temné hory, černé lesy!
Tam za lesy je slunce kdesi.
Za lesy, za lesy je slunce.*

Píseň zněla zblízka. Snad ze vzdálenosti sta kroků. Od rozhraní silnice a kvetoucího obilí, odtamtud, odkud je přes zeď viděti do oken cel. Píseň mohla platiti jen mně. To se dělničtí hoši a děvčata vraceli ze schůze a zde se zastavili.

Seskočil jsem se slamníku.

Našel jsem sirky. Přistavil jsem k oknu židli a vyšplhal se po jejím

lenochu k mřížím. Rozškrtaval jsem zá-
palky a hořícími opisoval polokruhy, dá-
vaje znamení. Odpovídali mi drobounkými
ohníčky uprostřed noci, dokončující píseň.

Pak krátké ticho.

A teď zadrnkaly brač, man-
dolina a kytara ostře. A sbor zahřímal:

*Milion paží v tmách se vzpjalo,
červený kohout v střechy vzlít.
Oč tisíc let nás okrádalo,
my nyní zpátky jdeme si vzít.*

Píseň burácela červnovou
nocí. V prvním poschodí učitelského ústavu
se rozsvítilo rohové okno a otevřelo se.
Také na zeleninové záhony dvora pod
mým oknem padl pruh světla, učiniv je
zelenými. To rozsvítili dole u dozorců. Síni
dole šoupaly nějaké kroky a do dvora se
otvíraly dveře. Byla krásná noc s mnoha
hvězdami na obloze.

Sbor zapěl ještě Internacio-
nálu a ta zněla slavně a plna víry.

A pak, po několika vteřinách
ticha, vykřikl zástup jednohlasně, odděluje
pod rukou sbormistrovou slabiky:

»Čest na - šim mu - čed -
ní - kům!«

Strašlivě jsem se zastyděl.
Až do hrdla.

To já? Jaké to zvrácené

představy!

Pustil jsem se mříží a balan-
cuje v sedě na okně, přiložil jsem k ústům
dlaně:

»Ne - jsme mu - čed - ní -
ky! Ne u - tr - pe - ní, ale bo - ji a prá - ci
čest!«

»Čest! Čest!« volala tma.

Dali jsme si dobrou noc,
křičíce na sebe přes dvůr, zeď, silnici a
příkop.

Dobrou noc!

Dobrou noc!

Seděl jsem ještě dlouho na
okně. V učitelském ústavě zhasili. Také ze-
lený záhon před mým oknem zčernal.
A byla zase jen červnová noc, teplá a slad-
ká, bez měsíce, ale s tisíci hvězdami na
obloze.

Šel jsem spat.

Ráno, když dozněl na chod-
bě hřmot chlapských bot a cupkání žen-
ských kroků, když cvakl v zámku klíč a
otevřely se dveře, nestál na chodbě Šrajbr
s prknem snídaně a za ním pan dozorce.

Nýbrž Šrajbr a paní Halka. Paní Halka se tvářila přísně. Ale Šrajbrův obličej byl rozzářený a oči mu hrály.

Když mi kladl na stůl kávu, zamrkal chytrácky a pošeptal mi:

»Starý má ohník.«

Pan dozorce přišel do cely až před polednem.

Rozhlížel se, podíval se na otevřené okno a pak nevrle řekl:

»V noci tu, myslím, byla nějaká demonstrace.«

»Byla.«

Pohleděl na mne trochu bezradně:

»Co mám s vámi dělat?«

»To je jasné. Hlásit to panu přednostovi soudu.«

»To budu muset,« zabručel a zesílil trochu pohled, zkoumaje, jak to bude na mne působit.

Ale nepůsobilo to. Pan dozorce se chvíli díval po stěnách a nábytku.

»Mýdlo jste v sobotu dostal?«

»Dostal.«

»Já jsem to vlastně už panu vrchnímu radovi hlásil.«

»Tak? A co říkal pan vrchní rada?«

»Co říkal? Co se děje za zdí věznice, není už naší věcí. Ale to víte, že to oznámil četnictvu, aby se to po druhé nemohlo opakovat.«

Zase mlčel. Pak se na mne podíval mrzutým pohledem:

»Já jsem řekl panu vrchnímu radovi: 'Co s ním mám dělat? Když mu zavru na noc okno na klíč, jak ho znám, rozbije mi je botou.'«

»V tom jste mi ukřivdil, pane dozorce. To bych byl snad udělal v prvních dnech, ale od těch dob jsem se od Šrajbra naučil, když už člověk něco dělá, že to má dělat pořádně. Odstranil bych pečlivě kyt a tabulku bych vyňal.«
Bručel.

»Ale na hlavní věc zapomínáte,« řekl jsem. »Křičel jsem z okna. Já bych tu vaši temnou komoru přece jen rád poznal.«

Máchl zlostně rukou a odešel.

Čas plyne a dny letí vzad jako útržky psaní, roztrhávaného na lodní zádi. Je jich mnoho a třepetají se ještě chvíli nad vlnami.

Každý čtvrtek, a tehdy na zahradu nejdu a celý zůstávají zavřeny, zazní na chodbě známé kroky a klapají po řadě zámky a pak se otevrou také moje dveře a venku, dva kroky od prahu, stojí pan vrchní rada se skřipcem na nose, který má načervenalou barvu pánů poněkud nervosních.

»Máte nějakou stížnost nebo žádost?« řekne bezbarvou otázkou, kterou v těchto pěti minutách opakuje již po jedenácté.

»Ne, pane vrchní rado.«

To také slyšel již po jedenácté. Je rozhodně lepší a jednodušší obracet se svými stížnostmi a žádostmi k chodbařům nebo k Emkovi.

Čímž je audience skončena.

Čas je pln událostí. Přes noc, pokropenou vlahým deštěm, rozkvetly růže a každý z nás čtyř sklonil ráno jeden ze stvolů a přičichl, přimhuřuje oči. Šrajbr dostal z domova psaní, čte je již po druhé uprostřed reveňového záhonu a ponechává si své tajemství pro sebe, ukazuje nám tvář vážnou a slavnostní. Včera večer přivedli četníci tlupu cikánů. Emek chodí po pěšině, učí se trabes, trabum, trabibus a

přemýšlí, jak se v neděli dostat na zápas F. K. Slezská Ostrava versus S. K. Michálkovice. Koza byla vyňata ze šněrovačky, pozdravuje se, leží u zahradní zdi ve slunci a když k ní dojde stín, převádíme ji, chovajíc se k její rekonvalescenci uctivě, na místo dosud ozářené. V desítce se dopoledne porvali chlapi, bijíce se pěstmi a stolicemi a paní Halka, neodvažujíc se vejíti dovnitř, tloukla zuřivě do plechu dveří a křičela vysokým hlasem, marně vyhrožujíc autoritou mužovou a pana vrchního rady. Srstky mají již bobule a za cenu náramné kyselosti v ústech možno obnoviti vzpomínky z dětství na první rozkoše z ovoce zakázaného. Bojujeme marný boj proti náhlé zátopě blech, na jejichž kousání a šimravé lezení po tělech jsme si po vzteku několika nocí již zvykli a ráno vyklepáváme na dvoře na bidle pokrývky, bijíce do nich v rytmu klacíky. A to jsou události vesměs velmi důležité, neboť pojem velikosti jest relativní a bitka v cele, Šrajbrovo psaní nebo rozkvetlé růže jsou k našemu malému světu v témž poměru, jako přestřelka na marockých hranicích, diplomatická nota španělské vlády či umělecká vernisáž k světu vnějšimu. Ten rozdíl není

vzhledem k astronomickým číslicím, které známe, ani tak velký.

Čas plyne a dny letí vzad jako dým cigarety, kterou kouříme v chůzi. Večer před spaním, kdy mě dozorce pouští z cely, stávám dvě minuty u okna chodby. Dole, hluboko pod mnou, svítí Ostrava. Dýmá černým kouřem a oblaky bílé páry, a 544 obloukových lamp a tisíce žárovek, mizejících v dýmu a znova se objevujících, vnášejí do noci sloupy rudého ohně. Ostrava duní a stená. Železo, železo, železo. Oheň, uhlí a železo. A uvnitř dvacet tisíc dvě stě lidí, teď schovaných a neviditelných, kteří v tu změť kamení, litiny a ohně vnášejí řád a pohybují jí, dvacet tisíc dvě stě černých, nebezpečných lidí, nemohoucích se dočkat svého dědictví.

Přichází dozorce a odvádí mě do cely. Zaklapl za mnou zámek. Cela je temná večerem. Jen okno se rýsuje ostře na pozadí šedivé oblohy.

Hledím ještě chvíli oknem. Je tma a ticho. Učitelství je mrtvé a před ním svítí jediná žárovka do večera, který mlčí. A pak již jen obilná pole,

v spánku miliony svých buněk klidně vydechující dusík, nahromaděný v nich pracujícím dnem, a chystající se k novému dílu s rozbřeskem jitra. Venkov, zaujatý jen svým plozením a jen svým odpočinkem a nemající zdání, že tam, na druhé straně, pod kopečkem Slezské, ve víru ani v noci neustávajícím se cosi děje, co nemůže být lhostejno ani jemu. Ticho, mír červnové noci a hvězdná obloha.

To je druhá strana věznice.

Tmou zazněly piano a housle. Pavla se sestrou hrají Schumannovu píseň.

To je druhá strana života.

Polovina života

Na tři dny, ne více než na tři dny, neboť tentokráte a výjimečně jde jen o kolportážní přestupek, sdílí se mnou celou osmadvacetiletý horník. Již při ranním mytí, s těly obnaženými po pás, a ještě večer při usínání, nerozeznávající už ve tmě na slavnících svých těl, mluvíme o bojích dne a o štěstí budoucnosti.

Před obědem, kdy jsou minuty nejnavnější a pochodují v trestaneckém kruhu nejpomaleji a po jídle, kdy se teprve nakrajuje patka dlouhého odpoledne, hráváme několik partií mlýnku. Na hlubokých rýhách byzantského kříže na stole a chlebovými placičkami, z nichž ty černé mají inkoustovou kaňku uprostřed. A také tenkrát se stává, že v půli hry zapomeneme na mlýnek, necháme čela hráčsky podepřena čtyřmi prsty, pohled upřený

na stolovou desku a pokračujeme v rozho-
voru o bojích dne a o štěstí budoucnosti.
Můj druh překročil polovinu
života. Ne pro svých osmadvacet let, ale
pro dění, jehož hybné středisko leží mimo
něj. Stojí již oběma nohama v polovině
druhé. Tato bude vyplněna boji, ničím ji-
ným leč jimi, vždy novými útoky zástu-
pů, novým odrážením, novými krvavými
ranami a opět novými nástupy. Ale on jí
hledí vstříc se zanícením, s jakým vzhlíželi
první křesťané k příští Ježíšovu. Co na
tom, že místo Spasitele dosedl na zlatý
trůn jen papež? Co na tom, že místo rov-
nosti, volnosti a bratrství přišel jen Code
Napoleon? Co na tom, že místo svobody
bylo dobytý jen demokratické republiky?
Co na tom, přijde-li místo štěstí jen lepší
výrobní řád? Život a bojování jdou dále.
A nestálo by za to ani žít, kdybychom
chtěli jen to, co je v našich silách. A věru
by se nechtělo s vážnou tváří klásti na hra-
ny kříže a vyhazovati si ze hry chlebové
kotoučky, kdybychom toužili jen po dosa-
žitelném.

V místě, kudy v deseti letech
vyšel do života, stál komolý kužel forotu,
kamene vyváženého z dolů, promíšeného

uhelným prachem a skládaného na haldy,
které, ošklivé, černé a příliš pravidelné,
aby mohly býti pahorky, pokrývají kraj.
Některé z nich se uvnitř pařením vznaly
a nikdy na nich nezůstává sníh.

V mrazu lednové noci a při
práci nade dnem lehl si na vlahý forot
jeho otec, dělník na šachtě Hermenegildě,
snad proto, že byl příliš unaven, snad
proto, že měl o skleničku vařonky více, a
zapařován odzdola a shora měněn v kus
ledu, zůstal tam do rána. Na jaře zemřel.
To byl takový slunný den s travou již ze-
lenou a s prvním běláskem: Kapela hrála
»Hle muž zde leží v rakvi ztmělé«, a otce
nesli horníci v uniformách s výložkami
z černého sametu, mosazné čepele sekerek
kylofků jim svítily na ramenou a maminka
si koupila na pohřeb nový černý šátek. On,
desetiletý, šel za rakví, trochu plakal a
trochu byl pyšný.

Ze šesti dětí byl nejstarší. Ma-
minka dostávala 17 korun měsíční pense,
vzali ji také na Hermenegildu za posluho-
vačku do kanceláří, platili jí korunu denně
a nechali ji v závodním bytě. Ale bylo
toho málo pro tolik zobáků otevřených
stále až po jícny, jež se sklápovaly jen

proto, aby bylo možno polknouti a pak se otvíraly a pištěly znova. Nezbývalo, než hledati si potravu sám.

A zde začíná život, neboť co bylo před tím, bylo jen hnízdo.

Šel do Bártovic sloužit k sedlákovi. Pásl dobytek. Selské statky voní stájí a senem, a hospodáři, chodící po boku tažných dobytčat, si navykli volskému kroku a jejich tváře a oči se také již nedovedou usmáti. Hornický synek sloužil za byt, stravu a 3 koruny měsíčně. Ale té stravy bylo málo. Sedlák byl lakomý. Brambory jsou v průmyslových krajích drahé, bylo jich k obědu málo a chléb k večeri a snídani odděloval sedlák sám, nasazuje si k tomu brejle a krájeje zavírákem krajíce tenké, kterým dodával mazaně jejich délkou zdání velikosti. Dokud byly na polích brambory a krmná řepa, bylo to snesitelné, nyní však byla pole holá a on měl hlad. Zuřivý hlad. Vlčí hlad. Hlad od rána do rána. V noci na seníku se mu zdávalo, že se přejídá vrchovatými talíři nudlové polévky se šafránem a mísamí bramborů se škvarky, z nichž se kouřilo. Na pastvě se nemohl zbaviti představy tlustého krajíce žitného chleba a

když mu vnikla do nosu také jeho vlahá vůně, běhával zuřivě po mezích a myslil si, že se musí zbláznit nebo zemřít a nenají-li se zítra, že se stane něco hrozného. Ale zítra byl den jako kterýkoli jiný a nic se nedálo. Večer, než uléhal na seno pod koňskou pokrývku, klekal a modlil se, aby ho Bůh z toho trápení vysvobodil; modlil se tak vášnivě, až se na celém těle potil, bil hlavou o červotočivé trámký a prosil: »Bože, vysvobod mě!«, ale poněvadž se mu toto oslovení zdálo málo uctivým, hned se kál, bil hlavou o prkna prudčeji a volal: »Pane Bože na nebesích, vysvobod mě!« Ale hlad se menším nestával, jeho dravost rostla každým vyškrábaným talířem a každou hromádkou drobtů, smetených po obědě do hrsti. A tehdy v jeho utrpení a samotách zrál zoufalý čin, hroznější než smrt, neboť šlo o spásu duše, jehož se bál a jehož představa ho vyděšeného vyráživala ze sna.

Rozhodl se k němu jednoho rána po hrnci kávy příliš řídké a krajíci příliš tenkém. Nebylo vyhnutí, neměl-li zahynouti. Na pastvě byl den divně krásný a neslýchaně tichý, jaké bývají jen v listopadu, když slunce již nehřeje, vůkol byly

dolíky s úvozy a cestami, města nevidět a nikde nebylo člověka. Dobytek trhal masitými tlamami trávu a chroustavý zvuk se zdál něčím nepřírodným a neskutečným. Vystavěl si kolem sebe z oblásků kruh a postavil se do jeho středu. Vzával ďábla. Hleděl zamračeně do země, svíral pěsti a mumlal: »Ďáble, vzývám tě! Zjev se! Zapíšu se ti duší!« A chvěl se strachy. Pak řval a děsil se vlastního hlasu: »Ďáble, zjev se!« Ale země se neotevřela a plamen nevyšlehl. Převalil se na mez a plakal; trochu zklamáním, trochu ulehčením.

Té noci na seníku přestal věřit v Boha i Satana a přede dnem si našel východisko bez nich. Utekl.

Matka lomila rukama, a pláčic zoufalstvím a bezradností, bila ho do zad. Ale nevrátil se. Pracoval na panském za 50 haléřů denně, chodil s černým pytlím na foroty hledat kousky uhlí a oškvary a na šachtě pod separátem podlézal po kolejnicích vozy, aby mohl krást uhlí. Umouňný a s nabitým rancem na zádech chodil po domech nabízet palivo.

Do školy mnoho nechodil, a když pracoval u sedláka, honívali matku proto na obecní úřad a jednou také k sou-

du. »Dobře,« říkali, »rozumíme, chápeme, ale zákon zde mluví zcela jasně.« Když mu bylo pětinaácti roku, vyprosila ho matka ze školy nadobro a šel za podavače cihel k zedníkům. Ruce mu pod nimi tvrdly a stávaly se hladkými jako kožená zástěra, hřbet bolel a uhelný prach byl vystřídán cihlovým. Podavač chodil večer domů s vlasy, oděvem a bosýma nohama posypanými červeným popraškem. Ale zdálo se, že mu mezi hromadami cihel, hranicemi prken a škopky malty na staveništích kyne štěstí, neboť za půl roku si polír pozval matku, řekl jí, tváře se panský, o klukovi několik drsně vlídných vět a navrhl jí, aby ho dala do učení.

To byla věc dobrá. Za rok vydělával již dvě koruny denně. To znamenalo, že si někdy dopoledne mohl koupiti k chlebu i kus špeku, snídani opravdových zedníků. Tehdy, za parného slunce, si sedl na horké lešení, a klátě nohama rozžvýkával špek s chlebem v kaši, bylo mu blaze a poněvadž lidé na ulici pod ním byli maličtí a směšní, zdálo se mu, že je znamenitým zedníkem a živitelem rodiny, v čemž bylo konečně i kousek pravdy. Až jednou bude ještě vedle stát pivní láhev

s gumičkou na porculánové zátce, láhev, která při převracení do hrdla žblunká a žene pěnu nahoru ke dnu, pak už bude všechno v pořádku. A nebude to dlouho trvat.

Ale jednoho dopoledne k nim domů přišel úředník z Hermenegildy, rozhlédl se po světnici a řekl: »Poslyšte, klukovi je čtrnáct let. Je na čase, aby šel na šachtu. Ale máte-li s ním snad jiné úmysly, musíte se ovšem vystěhovat ze závodního bytu.«

Šel tedy na Hermenegildu. Škoda roku učení, škoda dvou korun denně, věčná škoda dopoledního špeku.

Stal se táčnickem neboli synkem. Táčník pracuje v rubání, v jedenáctém patře, 430 metrů pod zemí. Tři černí, polonazí lidé, dva horníci a jejich táčník, pracují v rozsochaté jeskyni, osvětlované jen jejich kahanci, které jsou zabodnuty do trámů, podpírajících všechnu tu kamennou spoustu, aby je nezavalila. Ti tři jsou životem, smrtí i mzdou odkázáni na sebe. Pracují akordem, synek dostává část horníkovy mzdy a každý úder hornického krumpáče jest prací také pro táčníka. Uhelné sloje v masivu kamení jsou na

Ostravsku ponejvíce slabé, jejich tloušťka přesahuje zřídka kdy metr a havíř leží v rubání na boku a bije krumpáčem nebo drtí píkačkou černé uhlí. Táčník mu kusy odebírá, hází do plechového žlabu a žlab řinčí. Řinkot žlabu a temné údery krumpáče. Hrčení a hlomoz píkačky. Kamení nad hlavou, kamení pod sebou, okolo, všude. Nejasně je osvětlují tři havířské kahaně. Vždy za chvíli příhrčí po kolejnicích třídy a pod nimi vozíky a zastaví se pod rubáním. Táčník si sedne do plechového žlabu, stejně širokého jako jeho boky a tlačí bosými šlapadly kusy uhlí po ploše nemnoho nakloněné. Tlačí je nohama padesát metrů, rukama se vzpírá o žlab, na nízkých místech hlavou o dřevění stropu a sune je hlubokými prohlubněmi tmy, mezi nejasnými světly hornických kahanů, jež visí každých patnáct metrů na trámech. Kusy uhlí padají s rachotem do vozíků. Zpět leze synek po čtyřech vedle žlabu do rubání. Je to ohavná práce tady dole ve tmě a dusnu. Všechny údy bolí a hlava se motá. Je to práce pro vraha a ne pro chlapce, který si jednou chtěl vykračovat jako zednický mistr po lešení bitém letním sluncem. Synek sedí ve žlabu, sune obola-

vělymi chodidly kusy uhlí a pláče. Ale docela potichu, aby ho nikdo neviděl, protože by se mu smáli.

Dělal táčnickou práci přes rok. Pak se stal vozačem. Nakládal lopatou kamení vystrílené z překopů a rubání do tří vozíků a tlačil je po kolejnicích třídy půl kilometru až k lanové dráze. Svítlnu zavěšenou u pasu nebo na místy, kde od ventihorkým vzduchem a místy, kde od ventilátorů fičel vítr, šlapal nohama do louží a na zpoceně tělo mu kapala voda. Vozil uhlí na táčkách, nakládal do pohyblivých žlabů, chodil před koněm se světlem, spínal vozíky, čistil třídy a stoky. Pak ho dali k šramacímu stroji, kterým se podvrstávají uhelné sloje. To bylo ve třetím roce jeho práce pod zemí a tehdy vydělával již i přes tři koruny denně.

Jednou pracoval na oškliovém místě, byl to špatný předeck, už jen dobírka, šramací stroj vrčel, poskakoval, roztrásal rukama a celým tělem, ale místo do uhlí narážel stále jen do mrtvého kamení. Pracoval na tom místě čtrnáct dní. Dřel se, ale nebyl s to, aby vydělal denně víc než korunu devadesát halířů. Za tuhle rasovskou práci! To mohl rovnou jít na

foroty hledat oškvary! To znamenalo doma hlad. Krucifikský život!

Když ho po směně vytáhli v kleci těžní jamou na den, šel do kanceláře.

Mluvil s inženýrem okénkem v pažení a polykal sliny. Ať ho dají na jiné místo, říkal mu a byl při tom trochu rozčilen, živí rodinu, takhle se nemohou najíst.

Inženýr dopsal ještě nějaké číslice a studeně se na něho podíval.

»Když se ti to nelíbí, běž zametat rynek, nemusíš tu u nás dělat.« A zavřel okénko.

Tehdy ho zalila vlna vzteku. Divokého vzteku, až se mu začervenalo před očima. Praštil pěstí do okénka. Sklo zařinčelo.

»Tak já pudu slepé psy fac-kač!« vykřikl, neboť tak říkají, jsou-li bez práce.

Při výplatě mu strhli za okénko korunu a dali mu knížku.

Zatím, co pracoval pod zemí, nade dnem se již rok válčilo. Na východě, na západě, na jihu. Ale věděl o tom jen málo, neboť jeho život se neměnil.

Opustil Hermenegildu a šel do Vítkovických železáren. Tehdy nebylo o práci nouze. Vzali ho do elektrické centrály a udělali ho hlídačem lamp v ocelárně a válcovně.

Byli na tu práci dva. Spouštěli po provazcích sedmdesát obloukových lamp, vyměňovali v nich uhly a čistili je chuchvalci juty, udržovali v pořádku pojistky, spravovali přepálené a potrhané přenosné lampy a opatrovali mnoho set žárovek. Ten druhý byl starší a byl to takový divoch a žárlivec a poněvadž na Ostravsku není k revolveru v kapse daleko, vpálil jednou po taneční zábavě své milé do těla kulku. Divokého milence zavřeli a nováčkovi v elektrické centrále dali nového pomocníka. Práce vážla. Dělníci si stěžovali, že jim nesvítí lampy, že mají potrhané transportky a mistři chodili žalovat. Ředitel elektrické centrály si dal oba obsluhovače lamp zavolat do kanceláře.

»Nebude-li po celý měsíc stížností,« řekl jim, »dostanete každý dvacet korun prémie.«

Dvacet korun je mnoho peněz. Chodili čtyři neděle do práce půl hodiny před směnou, o půl hodiny později

odcházeli, běhali po ocelárně a válcovně; měsíc nebylo stížností. Ale při sobotní výplatě nenašli v papírových deskách více než obvyklou mzdu a pokladník o ničem nevěděl. Šli tedy k ředitelovi.

»Ne,« řekl a klidně hleděl hochům do očí, »nedostanete nic, slíbil jsem vám to jen proto, abych se přesvědčil, je-li možno tu práci zastat dvěma nebo mám-li k vám dát ještě někoho třetího. Máte svůj plat, více vám nenáleží.«

Sedmnáctiletému se zase nahnula krev do hlavy a potrhávala mu pěstmi. Hleděl kosou k zemi a mračil se. Ale opanoval se.

»To je od vás bezcharakterní,« řekl jen.

A byla to zřejmě ne urážka, ale tento nehornický výraz a slovo ze slovníku ředitelovy společnosti, které ho rozčililo. Poslal hoča k raportu k veliteli závodu. Neboť železářny byly pod vojenským dozorem.

»Čtyřadvacet hodin arestu,« rozhodl nadporučík a dva domobranci, pantátové s dlouhými bajonety na starých puškách vedli lampáře na radnici.

Zde ho zavřeli do sklepa.

Bylo tam již šedesát lidí. Celý den mu nedali jíst. Když ho pustili, nešel do elektrické centrály, nýbrž přímo k nadporučíkovi:

»Chci knížku. Nebudu tady.«
Nadporučík se na něho podíval z podpatra.

»Vyber si: Buď do práce, nebo na dva dny do báně.«

»Na dva dny do báně.«
Zavřeli ho zase do radničního sklepa. Zuřil. Řval vztekem a bezmocí, bil a kopal do dveří, ale přišli vojáci, vyvlekli ho a třeba mu docela dobromyslně říkali: »To máš marné, troubo, tady řvát,« přece mu nabili, spoutali ho a hodili na mrazivou chodbu.

Stál zase zamračeně před nadporučíkem.

»Aha, ptáček! Tak co: Do práce nebo na tři dny do něj?!«

»Na tři dny do něj!« zasycel a v krku mu cosi přeskočilo.

Ale tentokrát pantátům na cestě utekl. Ovšemže měli střílet, ale který blázen bude na ulicích pálit do lidí?

Čtrnáct dní se schovával. Potuloval se po okolí, přespával na půdách

u kamerádů a k jeho matce chodili četníci. Sedal, bradu v dlaních, v řídké trávě, která vyrostla na starých haldách, sám, vyhanec a uprchlík, a hleděl na dýmající město. Namáhavě přemýšlel. Dlouho-li to tak může trvat? Doma nemohli bez jeho mzdy žít. A kde mu dají bez výkazů práci? Či kam uteče? Čelo a dlaně se mu mírně potily při úžasném zjišťování, že se dostal, neznámo jak, do jakéhosi ohromného stroje, jehož kola, válce, páky a kladky zde jsou jen k tomu, aby jím strkaly, kam ony chtějí, aby ho nechávaly spát a bdít, kdy ony chtějí, pracovat a jíst, co ony chtějí, bydlit, kde ony chtějí, zcela tak, jak to bylo v úmyslu důmyslného vynálezce. Toto poznání naplnilo ho zděšením. Nerozuměl ještě zcela a lekal se, jako se děsí kůň při spatření něčeho neznámého a hrozného. V údolí před ním ležela Ostrava. Za ní na pomezí zeleně dýmaly a kouřily Vítkovické železárny, srazeny v jediný masiv svých staveb, komínů a věží. Nebylo opravdu vyváznutí? Myslil a hlava mu třeštila. Bylo východisko, ale jediné: Těžní jamou nebo korytem Ostravice na hřbitov. Vrátil se do železáren a bledý a mračící se stál před mistrem. Ne-

boť bez knížky není pro něho chleba. »Ach, ty darebáku!« řekl mu mistr, ale měl ho rád a chtěl mu pomoci. Zavedl ho do kanceláře k řediteli a německy se za něho přimlouval. Ale ředitel po něm jen blýskl očima.

»Ne,« řekl německy mistrovi, »držte ho, zavolám policii.« A šel k telefonu.

Rozuměl tolik německy. Chytil kalamář. Práskl jím do telefonu. Viděl ještě, jak se láhev roztránila a jak inkoust šplýchl řediteli do obličeje a na bílý límec. Vyrázil dveřmi ven.

Zase se schovával, boje se žaláře, který přijde a bídy doma, která zde již byla.

Ale stroj byl sestaven tak, že až na emailovém terčíku klapne číslička, která znamená, že mu je sedmnáct let, uvolní se páka, která ho strčí nikoli do ostravské věznice a nikoli do vítkovických železáren, nýbrž do Frýdku k odvodní komisi. Byl odveden. Za třináct dní odjížděl do Rzesówa k 40. pěšímu pluku, odtud do Przemysłu k 6. pluku hulánskému. Nepotřebovali ho už ani u krav, ani na zednickém lešení, ani v rubání, ani u lanové

dráhy, ani u lamp, ani v radničním sklepě, nýbrž v Przemysłu na koni a s karabinou na zádech. Páka ho tedy odmrštila až tam.

Ten přechod byl poněkud náhlý.

V srpnu roku 1916 byl hulánský pluk při ruské ofenzivě u Rudky a Čereviště rozbit. On byl zachráněn obrácným zázrakem kalendářových povídek.

V osm hodin ráno zahájili Rusové na rakouské zákopy bubnovou palbu. Seděl se šesti polskými hulány v krytu a do toho bil jeden ruský granát za druhým. Vše se otřásalo, vše řvalo, vše bylo jedinou hrůzou konce světa. Poláci křechovitě svírali růžence a volali k Svaté Panně Czenstochovské. Krčil se v koutě a zsinálý na ně hleděl. Zahřměla strašná rána vybuchlého granátu, dřeva na pravé straně krytu zapraskala, vše se v kouři a prachu zakymácelo. Vyděšení Poláci vyskočili. Žili posud? Žili. Když se vzpamatovali, vytrhl jejich ohromný četař revolver a více na něho sípal, než křičel:

»Psí krvi! Pro tebe tu musíme všichni zahynout! Ven!« A oči měl zalité krví a hrůzou.

Vrhli se na neznaboha. Byl

tehdy třetí den v poli a nevěděl, že ho posílají na jistou smrt. Octl se v rozrytém zákopu, v šedivé noci kouře a rozvířeného písku, a slepý a ohlušený kamsi klopýtal. Někam se řítit. Nevěděl kam. Za ním vybuchovaly granáty.

Někdo ho vlekl za ruce a pomáhal mu vstávat. Byl v betonovém krytu kulometů.

Ruský nápor trval toho dne od osmi hodin ráno do pěti hodin odpoledne. Dvakrát se opakovala bubnová palba a každá trvala po hodině. Byly podniknuty tři útoky pěchoty a vypadalo to jako skočmo se blížící smrt, kulometry zoufale rachotily a hlavně pušek byly žhavé. Byl proveden obchvat s boku. Ztráty byly strašlivé. Ale Rusové byli pro ten den odražení.

Po deváté hodině večer přišel rozkaz k ústupu. Huláni opouštěli po četách rozstřílené zákopy. Když se shromáždili mezi stromovím u koní, zbylo z dvou tisíc mužů necelých čtyři sta.

Šesti Poláků zde nenašel. Na obvazišti také neleželi. A zajatých toho dne nebylo.

Pak ho poslali s raněnými koňmi přes Uhry do Szombathely a or

projel divnými oklikami celou uherskou pustou, sedě v otevřených dveřích vagonu — 6 Pferde, 40 Mann — ráno a navečer na sluneční straně, ve dne na stinné, klátě nohama a v noci na stanicích vykrádaje s kamerády ze zásobovacích vlaků konzervy a cukr. Jel touž cestou zpět s transportem nových koní, uvyklý již na příjemný pocit bezpečí a nudící se až k dvanácti-hodinovému spaní denně. Na průmyslském cvičišti objížděl remundy, chodil na střelnici a cvičil v četě salutování, aby si zase zvykl na disciplínu v zákopech uvolněnou. Byl komandován do Mostu nad Litavou do kulometné školy, kde ho povýšili na kaprála, ale ze dvou hvězdiček na límci se déle než tři neděle netěšil, neboť mu je pro nějakou drzost vůči kadetovi zase uřízli.

Pak na jaře roku 1917 jeli zpět na litevskou frontu, na Stochod, k Tobole. Ležel tam a povaloval se až do podzimu, nedoveda si již představit, jak vypadá nocleh na slamníku a pořádaje s kamerády vši dostihy (pro závodníka bylo třeba sáhnouti na libovolné místo pod košilí), sháněl po vesnicích, kde by bylo ukrásti co k snědku a účastnil se nedělních

přestřelek přes řeku, které nevzbuzovaly nijakých nadějí na úspěch, ale také ne nijaké hrůzy.

V říjnu je poslali přes Černovice na besarabskou frontu k Andreas Fálvě. Obsadili několik od Rusů opuštěných zákopů a zde leželi zahrabáni až do příměří. To bylo divné bojování tenkrát! Slyšeli s druhé strany agitační projevy a viděli, jak skupiny vojáků za zpěvu písní opouštějí zákopy. A oni měli rozkaz neútočit. V ruských krytech se objevovaly první bílé prapory a Rusové na ně pokřikovali a mávali. Byl to konec války? Mezi zákopy nastal čilý styk. Ruští vojáci je chodili navštěvovat, usmívajíce se širokými tvářemi a vyměňujíce za nože, lžíce, vidličky a britvy — ano, hlavně za ty, po těch byli jako posedlí — množství chleba. Čeští a polští vojáci hledali a nalézali společná slova, učili se ruským a také se usmívali, protože tyto chvíle, třeba si je kdysi představovali jinak, znamenaly konec války, postel, hrnec kávy k snídani, ženy a milenky.

»Zapíchněte oficíry a jděte také domů,« říkali jim Rusové, ukazující

pro názornost na bajonety a vedouce vzduchem pohyb k nepřítomným břichům.

Císařští vojáci se smáli, ale nechápali, proč by to měli dělat právě nyní, když už to neudělali dávno. Důstojníci ostatně tyto návštěvy brzo zakázali. Byli poučeni lépe.

Po vánocích se jelo na italskou frontu.

Zelené roviny byly vystříhány bílými skalami Alp. Zákopové povarování se na Stochodu a v Besarabii nebezpečím, které nikdy neustávalo. Neboť Itálové nebojovali; pálili jen z děl. Stříleli s neslýchaným mrháním munice ve dne i v noci, zabíjejíce kovem, otravnými plyny a úlomky rozvířeného kamení. Bili vytrvale den ze dne do každé kaverny, do každého zákopu, do každé horské pěšiny, kudy se musilo pro vodu nebo s kuchyní. Nevraždili jednou za čas po tisících, zabíjeli denně po desítkách. Někdy byly proti c. a k. armádě hnány řetězy černošských oddílů, které nikdy nedosáhly ani rakouských zákopů ani zpět již svých. Jejich mrtvoly pokrývaly kamenitou půdu a zádech jejich rozkládajících se těl donášel vítr ke krytům. V stržích a roklích leželi

mrtví lidé a nadmuté koňské zdechliny, zamotané do postraňků. Ve vzduchu stále kroužily aeroplány, řídíce střelbu.

Člověk si velmi těžko zvyká představě, že dnes večer nebude již živ, ale trvá-li to příliš dlouho, a odnášejí-li denně jeho kamerády, naučí se spojovati samozřejmost smrti i se svým jménem.

Tady byl hlad. Z holého kamení nebylo co vyrvat a vesnice byly vyjedeny.

»Pro přesuny vojsk nebude po krátkou dobu možno oddíl zásobovati a je proto nutno, aby se mužstvo dočasně co nejvíce uskrovnilo.« Tak jim to četli večer u Lorenzaga v rozkaze. Ale příštího jitra přinesl důstojnický sluha do zákopů zprávu, že se nadporučíkovým koním sype do žlabu z pytle cukr. Vojáky, zaměstnané příliš málo ideami a příliš mnoho vlastními žaludky, to pobouřilo. Večer odmítli neslazenou černou kávu.

»Proč?« křičel nadporučík.

Pověděli mu to a on rozkázal celému oddílu nastoupiti.

»Jde-li o nervosu, vyřídím věc krátce,« pravil. »Ale běží-li o nějakou ničemnou agitaci mezi vámi, zasáhnu že-

leznou pěstí. Víte, že věc, za kterou všichni bojujeme a brzký mír, po kterém toužíme, potřebují nejen dobrých vojáků, ale i dobrých koní. Nemám ani sena ani ovsu a neměli-li naše koně zahynouti, bylo třeba, abychom jim postoupili své porce cukru. Soudí snad někdo jinak?« Rozhlédl se po setnině: »Je-li mezi vámi ještě někdo, kdo nechce dnes večer neslazenou kávu, ať vystoupí z řady.«

Lampář vítkovických železáren byl jediný, kdo vystoupil.

Byl zato uvázán na dvě hodiny ke kolu.

Pokládali ho za politicky podezřelého. Za celá dvě léta nedostal dovolenou. A podíval-li se na Ostravu přece, děkoval za to italské dělostřelbě. V prvním jaře roku 1918 se stalo, že šikovatel sňal v kaverně plynovou masku o několik vteřin dříve než měl a za hodinu potom, modrý a s vytřeštěnýma očima, se zadusil. A za dva dny byl na obvaziště odnesen stenající nadporučík, protože mu kámen, odražený dopadem letecké bomby, rozervál rameno. K oddílu přišel nový velitel. A nikým nepoučen a domnívaje se jed-

nati dle předpisů, lampářovi vítkovických železáren dal třínedělní dovolenou. Našel doma bídu.

Když se na začátku války mluvilo o hladu, který musí přijít, představoval si jej jinak: Lidé jednoho dne snědí poslední kousek chleba, který ještě měli, lehnou si do postelí a umrou. Bylo tomu jinak. Jedl se kukuřičný chléb, sušená krmná řepa a kávové náhražky, bůhví z čeho vyráběné, jež způsobovaly průjmy. Neumíralo se najednou, ale po ulicích chodily pohřby lidí, kteří před několika dny dostali rýmu nebo lehkou horečku.

Domov byl pustý. Peřiny byly dávno odneseny sedlákovy za pytel zrní, které bylo tajně semleto v kávovém mlýnku, a hodiny na stěně tikaly, jako za jeho dětství, jen proto, že jich nikdo nechtěl. Děti byly rozedrané, vyzáblé a bledé. Mladší bratr pracoval již na Hermenegildě, ale na jeho souchotinářskou postavu a promodralé rty se nechtělo ani hledět. A maminka měla stále slzy na krajíčku. Bylo to zde mnohem horší než na frontě.

Ale ti, kdo měli peníze, se měli dobře. V poschodí kavárny »Europe«

zářila okna celou noc. Důstojníci, důlní a bankovní ředitelé, váleční dodavatelé a jejich synové cítili potřebu zaháněti u vína a ve společnosti elegantních žen marný strach z toho, co musí přijít. Okna »Europe« svítila ještě do studené šedivosti rána, kdy městem proudili v hloučcích horníci na směnu a z portálu vybíhaly opilé dámy, objímané v pasech lajtnanty, rozvyskané nezvyklým dobrodružstvím a hlasitě se smějící své opilosti a denním světlu. »Kurvy! Kurvy! Kurvy!« křičely na ně hornické ženy, jimž vášní vyskakovaly na tvářích hektické skvrny a důstojníci marně zadržovali své dnešní milenky, aby se před nebezpečnou černou masou nechovaly nedůstojně.

Ta okna v prvním poschodí, velká a oslnivě svítící do tmy, ho vždy znova uváděla v zuřivost. Byla do polovice zakryta záclonami ze žlutého hedvábí, vyžehlenými v pečlivé záhyby a se všívanými krajkami. Celé město uštvane spalo v temnotách, jen ona zářila, řvala a dráždila. Svou honosnou, nesnesitelnou žlutí, podobnou dukátovému zlatu a límcům štábních důstojníků. Kdy už konečně chcípne to sviňské Rakousko? A pro tohle má jít

znova do alpského kamení za terč italské dělostřelbě?

Tři dny před koncem dovolené, za pozdního večera, ještě jarně chladného, ale vzácného právě blízkostí odjezdu a představou zákopů z budoucího týdne, šel kolem kavárny »Europe« opět. Nahoře hrála vojenská kapela. Na náměstí stál hlouček lidí, poslouchajících hudbu, milenců objímajících se v pasech a starých, vysloužilých horníků. Kavárna zářila světly. Okna byla do poloviny zakryta záclonami na mosazných tyčích. Žlutým hedvábím. Vojenská hudba spustila císařskou hymnu. Bylo vidět na stínech, jak se lidé zdvihli se židlí a stojí v pozoru. Hudba hrála vážně a slavnostně. A dospěla k refrénu: »Osud trůnu habsburského...« A tehdy se divoce rozvířil bubínek a duněl buben a řinčel všechen plech a bylo to zuřivé, vřeštící fortissimo, které jako by chtělo bubnovými palicemi a ranami činelů vytlouci z lidských nervů zbytky energie a poslední nadšení. »Hoch! Hoch! Hoch!« křičeli ti nahoře a černé stíny na záclonách ze žlutého hedvábí vymršťovaly vzhůru ruce.

Otočil se na podpatku. Šel

do pustého náměstí. Ohrnul si límec vojenského pláště. Ne! Nepůjde již na frontu. Pojít tady nebo tam!

Prodal bratranci vojenský plášť, který, až bude pro četnické oči obarven na modro, se stane znamenitým kusem oděvu. Vyměnil polní stejnokroj za občanské šaty. Šel do hor. Do Bezkyd.

Putoval polními cestami, oschlými již dubnovým sluncem, potloukal se po lesích, bobtnajících jarem a zastavoval se na samotách, kupuje si chléb s mlékem a prose o nocleh. Hledal zelené kádry. Jitra byla rozzpívána ptáky, stružky plny zurčící vody a pochodování na vlastní pěst mělo mnoho nového půvabu.

Ale zelených kádrů v Bezkydách nenašel. Snad hledal špatně, snad nedůvěřiví lidé, s nimiž se občas v lesích setkával, byli příliš opatrní.

Vydal se do Karpat. Na jejich severních stráních ještě ležely plochy zrnitého sněhu. Bačové mu dávali žinčici, nocleh mezi ovčími blechami salaši a někdy rady.

»Chodívá sem jeden takový, počkejte si na něho!« řekli mu na salaši vysoko pod Ďumbírem.

Čekal tu pět dní, pomáhaje sháněti do košiaru ovce a vařiti nad otevřeným ohněm mléko.

Očekávaný přišel. Dal si zaplácnouti berana, zaplatil stříbrem a pohovořiv v ústraní s bačou, zeptal se cizince: »To tak chodíte světem?

Máte alespoň zbraň?«

»Ne.«

Nedůvěřivě si zběha prohlížel. Nevzbuzoval v něm mnoho důvěry.

»Bača říkal, že byste rád k zeleným kádrům. Ale ve zdejší krajině o nich není nic slyšet.«

Bylo marno přemlouvání a dokazování. Muž si přehodil přes rameno skopce, prohodil, to o zelených kádrech že jsou beztak jen povídačky a šel. Starý bača krčil jen rameny.

Zběh putoval mrzut po horských stezkách dále. Zelených kádrů našel ani v Karpatech. Ale kdesi nad Popradem se sešel se dvěma kamerády, zběhy jako on, pochodovali společně a bylo to tak lépe, neboť třem podezřele vypadajícím mužům se těžce odpírá kus chleba a nocleh za deštivé noci, i když nemají zlých úmyslů a jsou ochotni platit. Přešli hory,

sestoupili do rovin a potloukali se po Halliči. Ti dva měli uniformy a to byla výhoda, neboť v kraji zaplaveném vojsky různých zbraní si vojáků nikdo nevšímal, kdežto mladý civilista byl nápadný. To jim také umožnilo jíti v Lubaczově klidně na hlavní stráž, vzíti si tam dvě pušky a za městem řezníkovi zrekvirovati vola, z jehož výtěžku ještě dlouho žili. Potloukali se po rusko-polských hranicích a ruskofilské obyvatelstvo je podporovalo. Tam si také našel u sedláka práci a rozloučil se s kamerády.

Usmýkané Rakousko nabíralo dechu už jen chroptíc. Bylo to zřejmo ze zpráv z bojiště, ze smýšlení lidí, z rostoucího hladu, z přibývajících houfů zběhů, z bezradnosti úřadů, o jichž rozkazy už nikdo nedbal. Ale kdy mu dojde dech docela? To byla otázka, na níž záviselo, zda dny, které byly žity jen proto, aby se co nejdříve rozplynuly ve večeru, zůstanou pouze dny, či zda se složí dlouhou řadou v měsíce a snad i v čtvrtroky. Kterýkoli z dnů mohl státi život.

V červnu, za žhavého dne a v kořenné vůni obráceného sena byl za-

tčen. Četníci u něho stáli dříve, než měl kdy otočiti se.

»Mám papíry ve stavení, dojdu si pro ně,« řekl lhostejně, snaže se uniknouti lstí, ale oni šli s ním a zjistili, že lhal.

Odváděli ho polní cestou, bez stromů, bez stínu, s hluboce vyježděnými kolejemi, širokou polskou rovinou, jejíchž obilních lánů nebylo možno dohlédnouti. Slunce pražilo a četníci si rozpínali límce. Daleko na obzoru se objevil malý lesík.

»Tam!« říkal si.

Lesík se blížil.

Dospěli k němu po hodinovém pochodování.

Předstíral potřebu na chvíli se zastaviti. Získal čtyři kroky náskoku. Skočil mezi borovice a utíkal. Vypálili za ním nazdařbůh několik ran, které zařvaly ohlasem lesa.

Vyplížil se na druhé jeho straně a vběhl do polí. Pronásledovali ho, ale on se proplétal mezemi mezi obilím, jehož převislé klasy ho šlehaly po tvářích, činíce jej neviditelným jako zajíce, který

vystřkuje nad klasy jen slechy a světly se dívá mezi stébly.

Putoval na jih.

Zastavil se až na horním toku Visly a našel si práci v baráku, který se zevně podobal kupě shnilé slámy a zevnitřku chlěvu s hliněnou podlahou, u zlostného starce, vesnického lichváře, je muž honvědi na seníku usmýkali dceru. Zůstal tam do žní.

Po nich byl znova zatčen, patrně na udání starcových nepřátel. Před dnem si pro něho přišli četníci.

Dopravili ho na stanici. Průvodčí jim přidělil prázdné oddělení a zde usedl, po každém boku četníka s puškou mezi koleny. Vlak ujížděl. Kam jedou? Když se na to zeptal, nikdo mu neodpověděl.

»Jak hloupé!« myslil si.

»Právě teď, když to může trvat už jen dny!«

Kola vagonů oddrncívala na kolejnicích kovové daktyly a on si k nim říkal: »Právě teď, právě teď« a usilovně přemýšlel, jak se dostat z moci dvou mužů v helmicích a se zlatými proužky na ruká-

vech. V pevnosti bude už pozdě. Zde byla jen jediná záchrana.

Dovolil se na záchod a četník, který šel s ním, se postavil s puškou přede dveřmi.

Otevřel tiše okno, chytil se jeho rámu a spustil tělo ven. Odrazil se a odskočil. Kola vlaku zuřivě rachotila u jeho uší. Upadl. Rozbil si tvář. Když vstal a chtěl utíkat, nemohl a cítil v kotníku ostrou bolest.

Četníci zatáhli za poplašnou brzdu. Vyklonění z okna, pozorovali kam prchá.

Viděl, jak vlak zastavuje.

Mohl se jen belhati. Skrytí se ve strništi nebylo kde.

Našli ho brzy zalezlého do mandele žita jako postřeleného zajíce. Spoutali ho řetízky.

Pouta na rukou a na nohou byl také v cele krakovského garnisonního vězení. Vypadalo to velmi ošklivě. Bezradný stát, jemuž nebylo již pomoci, předstíral život už jen tím, že dával výstražné příklady. Člověk si velmi těžko zvyká na představu, že dnes večer nebude již živ, obzvláště, odvykl-li si již. Čím mu mohl

v jeho postavení pomoci kamerád od Stochodu, kterého tu mezi strážním mužstvem objevil? Klíče od cel měl vrchní profous, pilník při té výšce neměl smyslu a na uniknutí násilím se nedalo ani pomýšleti.

»Jak hloupé právě teď!« říkal si, táhna za sebou v cele řetězy, řinčící dvojným zvoněním.

Přece se našla pomoc. Otvořem, kterým se podává vězňům jídlo, vлил kamerád spoutanému do úst láhev benzínu. Ráno našel dozorce vězně v prudké hořeče. Nezbylo, než převézt ho do nemocnice. A tam byli noví kamerádi a dříve ještě, než si mohlo velitelství nemocnice prohlédnouti papíry nemocného — kdo měl ostatně v téhle době rozvratu na ony úřední pořádnosti kdy? — mu pomohli v pravé poledne přes zahradní zeď k útěku.

Ve chvíli, když ho zmořeného a zesláblého spouštěli po kusu provazu, zahrnul za roh ulice, rozsvícené zářijovým polednem, pán. Starší polský pán s velkým bílým knírem, provázený slečnou s krajkovým paraplíčkem.

»Gdzie tam? Gdzie tam?« volal vesele na uprchlíka. »Kampak? Kampak?« a slečna se smála plným, zvonivým

smíchem, jak už to Rakousko pěkně vy-
padá.

28. říjen ho zastihl skrývají-
cího se v Ostravě.

Jaký to byl den! Uprostřed
podzimních mlh náhlá záře, v ovzduší
otravných válečných plynů hluboké vdech-
nutí čistého horského vzduchu. Konec vál-
ky, umírání a hladu! A v budoucnosti ky-
nulo štěstí, neurčité ještě, ale hroty prstů
se ho již dotýkaly. Oči svítily jásáním, paže
mávaly vstříc zítřku, ústa přetékala zpě-
vem a vzduch říjnově čistý si hrál s tře-
potajícími se stuhami červené, modré a
bílé.

Nikdy nad žhavým pískem
žádné pouště se nezjevila fata morgana
krásnější. V uhelném prachu a kouři
Ostravy za lidské paměti faty morgany
nebylo a nenašel se tedy nikdo, kdo by
zavolal na poplach a křikl na oslněné, aby
si rychle zakryli pláště oči. Před nimi stála
vidina štěstí. Jásající utíkali k ní pouští
do neznáma, odhodláni v tomto běhu vy-
čerpati poslední zbytky sil.

Ale na cestě byla překážka.

Zavřeštěla tedy ještě jeden-
krátě polnice. Rakousko nebylo mrtvo a

mohlo každou chvíli znova vstáti. A Po-
lák chce loupiti svobodnou českou zemi.
Do zbraně, občané!

Poslední překážka musila
být překonána.

Byl jedním z prvních, kdo
se dobrovolně přihlásili do Národní gardy.
Vedli ho na bohumínské nádrazí do boje
s Poláky. Puška, kterou mu dali, byla ně-
čím jiným, než mrtvý kus dříví a ocele,
který mu před půltřetím rokem vtlačil do
ruky rakouský šikovatel. »Hurá! Hurá!«
Neboť Polák nesmí sahati po svobodné
zemi. Pak ho vedli proti rudým gardám na
Slovensko, do bojů k Turzovce a do krvavé
lázně u Hronské Březnice, kamerádi mu
padali po boku, padali také tam ti na
druhé straně, ale jeho srdce bylo statečné
a krok lehký. »Hurá! Hurá!« Neboť Ra-
kousko se nesmí vrátit a po tomto umírání
již přijde štěstí. A pak ho vedli na Těšin-
sko znova proti Polákům, od Suché až po
Těšín.

Jakési pochybnosti se vkrá-
daly do hlavy. Netrvalo to již příliš
dlouho?

Bylo to kdesi mezi Suchou
a Těšínem v příkopě u starého ovčína za

vsí, za usínajícího večera, který červeným sluncem za zády připomínal soumraky u Stochodu a krátkotem táhnoucích vran nad hlavou usínání u Fálvy. Seděl na přední hlídce s puškou na kolenou, vzpomínal a myslil. Jeho puška ho podivně přitahovala. Prohlížel její březové dřevo jako předmět zcela nový, díval se na její kovový závěr, hlaveň a mušku, přejížděl po ní očima, jako by ji hladil a pak ji podvihl na obou dlaních, jako blíže k očím zdviháme dítě, abychom je lépe viděli. A tehdy se mu zdálo, že cosi objevil, něco, co mu připadalo novým a velmi podivným: Byla to stejná puška, jakou mu v Przemyslu vtiskl do rukou rakouský feldvébl. Vracejí se snad staré věci s novými jmény a starý život počíná znova? Hejno vran letělo již v daleku a on se díval, jak pomalu mizí v soumraku. Před ním, za lesíkem, byli Poláci.

Komandovali ho na radiovou stanici v Ostravě. A tam fata morgana na obzoru pomalu bledla, rozplývala se, hasla a zemřela. Na obzoru Ostravy už byl jen uhelný kouř a pára. Zažádal za propuštěnou. Vyhověli mu.

Šel se znova přihlásit do práce na důl Hermenegildu.

— — — — —
To je tedy polovina života. Uzavřená a celá. A počla již polovina druhá.

Ej, stará, prokletá Hermenegildo! Dobré jitro, starý lišáku mistře! Zajdi cholerou, starý lotře, pane inženýre! Vše zůstalo při starém. Národní gardista bos a s hořejškem těla obnaženým klečí v rubání, kámen několik pídí nad hlavou, kamení pod sebou, kámen kolem sebe, podvrtává šramacím strojem uhelnou sloj, šramací stroj hučí, otrásá rukama a brní celým tělem a s čela se lije pot. Zaraženy do podpěrných trámů, svítí ve tmě dva hornické kahany. A vedle leží na boku kamerád a bije pikačkou temnými údery do uhelné vrstvy, a táčnick dře hyždě o plechový žlab, suna před sebou bosými šlapadly uhlí, které dole v třídě padá s rachotem do vozíku.

»Hej, synku, kolik huntů? .. Teprve pět? Krucifikský život! Zač se tu vlastně dřeme na té psí dobírce?«

Ani doma se mnoho nezmě-

nilo. Na železných kamínkách se k večeři vaří cikorkový odvar, jímž voní celá světnice a na stěně chraplavě tikají hodiny, které jediné přežily válku, protože jich nikdo nechtěl. Mladší bratr již není na Hermenegildě. Má souchotiny, bere nemocenskou podporu a je-li hezky, chodí s ostatními dětmi na haldy sbírat kousky uhlí. Ale podporu již dlouho brát nebude; k ránu kašle, že není možno spát. Děti dorůstají, jsou vyzábělé a věčně hladové a z maminky je stará žena, která nebude mít dlouhého věku. Kolikrát toužil uvidět ještě tyto čtyři bílé stěny, cítit vůni kávy, kloktající hnědou pěnou, a jak nedosažitelnými se mu zdály jeho sny! Teď byl doma a bylo mu dusno a bylo mu úzko a chtělo se mu utéci.

V městě zůstalo také vše při starém. Kavárna »Evropa«, která změnila jen svá dvě písmena, svítící do noci elektrickými lustry nad záclonami ze žlutého hedvábí s všívanými krajkami, hraje tam hudba a dole zase postávají melancholičtí provisionisti a milenci, kteří se objímají v pasech. Kdysi se tu zlostně otočil na podpatku, odhodlán, nedati do sebe již střílet

pro ty, kdož se tam nahoře mají dobře. Co udělá teď? Najde si snad kámen a mrští jím do toho zlata a záře, které se tak nestoudně odrážejí od černé díry tam dole v Hermenegildě? Ach, jaký nesmysl! Stroj tak dokonale zhotovený jest zařízen i na házení kamením a zařinčí-li někde tabulka, jsou tu kola a páky, které se v témž okamžiku chopí toho, kdo se shýbl.

Ano, stroj!

Jeho představa v něm nebyla nikdy tak určitá, jako právě teď. Stroje pod ním, nad ním, kolem něho, jehož kola, válce, páky, převody, pojistky a zapínače jsou jen k tomu, aby jím strkaly, kam ony chtějí, aby ho nechávaly spát a bdít, kdy ony chtějí, pracovat a jíst, co ony chtějí, bydlet, kde ony chtějí. Kdysi v mládí za úvah v samotách na struskových haldách došel k závěru, že ze stroje není uniknutí, leč těžnou jamou nebo korytem Ostravice na hřbitov. Opravdu z něho nelze utéci, neboť telegrafní a telefonní tyče a kolejnice železnic, jež náleží také k stroji, jsou všude, kde žijí lidé a všude jsou černé zaměstnavatelské listiny, četnické řetízky a policejní daktyloskopické archivy, jež jsou také jeho součástí.

kami. Ale něco jiného je možno. Něco, čemu lidi naučila válka. Je možno rozbít stroj. Ne sám, ale společně s těmi, kdož jím jsou stejně drceni. Rozbít a rozmetat do všech koutů světa, až by jako po požárech jeho kolečka, dráty, nýty a šrouby pokryly na prst zemi. A zničit každého, kdo se postaví na obranu stroje. Neboť nemůže být nic horšího a nemůže přijít nic horšího než je on.

A zde začíná druhá polovina života.

Počíná těžkými boji, které si představoval jinak. Myslil na hromadný útok v hloubce čtyř řad na opevněné postavení, na divoký poslední běh za štekotu kulometů a práskání pušek o život nebo vítězství; měl v očích obraz od Rudky a Čereviště. Ale věci se vyvinuly jinak. Stroje bylo potřeba dobývat zevnitř. Tu nebylo volného pole a stometrových vzdáleností, zde bylo nutno bojovat v tísní lidí, kamerádů, nepřátel i zrádců, uprostřed transmisí, travers, kol, převodů, pístů, kolejnic, na kluzké betonované půdě a se sterými překážkami na každém čtverečním metru. Bylo to každodenní napětí svalstva, mozku i nervů, podobné zápasu mužů, zasutých

důlním trámovím, kteří se opírají o ssutiny v zběsilé snaze získati prostoru nebo zabrániti alespoň jeho zúžení. A byly to zuřivé nápory ve chvíli, kdy místo dovolalo tři kroky rozběhu, útoky vždy odražené, ale znova s býcí houževnatostí opakované, lhostejno, jaké byly ztráty a zda se prostor rozšířil či zúžil. Byl to boj, v němž nemůže býti ústupu, smíru ani odpočinku.

Tak žije můj spoluvězeň, horník z Hermenegildy.

Stávky s vášnivými schůzemi na dvorech továren, s vnikáním do kanceláří, s bitkami se stávkokazy a četnickými patrolami. Průvody po ulicích, kdy nad hlavami vlaje rudý prapor a země se pohybuje jako rozhoupaný most. Žalář se samotou bílých stěn. Restrikce s jeho jménem na tabuli vyloučených, vzrušená schůze v koupelně, divoká hádka s inženýrem, insultování na pomoc povolaného starosty, obsazení závodní brány a zachycení směny fárající z dolu i té, která měla nastoupiti do práce, bouře, stávka, četníci a kriminál. Kousek rodinného štěstí, úzký trs paprsků uprostřed bouře, s ženou pří-

telkyní a s právě narozeným synem, který už nebude bojovníkem, nýbrž stavitelem lepšího života. Schůze, tábory lidu a agitace vášnivým slovem i těžkým písmem, které písmeno k písmenu obtížně kreslí; ruka zvyklá šramacím stroji a píkačce; nenávistné hádky v dělnických hospodách, s těmi, kdož věří v smír a lepší budoucnost bez boje a obětí; urážky státu a náboženství, pobuřování a rušení veřejného pokoje a řádu, četníci, soudy a čtyři bílé vězeňské zdi. Výluka a nezaměstnanost, obcházení dolů a zprostředkovatelen práce, chvilková zaměstnání u sedláků a na kanalisaci, hlad a bída, které mění odhodlání ve vášeň a vůli činí kamenem, který čeká na chvíli, kdy bude vymršťen a udeří do čela.

Druhá polovina života začíná. Žije již plně v ní.

Teď sedíme v tiché bílé cele.

Hrajeme na byzantském kříži mlýnkovou hru a již ráno při mytí a ještě večer při usínání mluvíme o bojích dne a štěstí budoucnosti. Neboť špatný muž, který nechce více než je dosažitelno.

Posouváme po čarách kříže

ztvrdlé placičky z chlebové střídy a vyházujeme si je ze hry. Ty, které mají býti černými, mají uprostřed inkoustovou kaňku.

Poslední den

Mé polepšení a odstrašení za protiválečnou řeč v Karviné je dokonáno a já jsem svůj kufřík poslal na nádraží již ráno.

Dopoledne byly vyřízeny některé úřední formality. Do cely mi přišel vyšetřující soudce oznámit, že mi byla za karvínskou řeč kromě soudního trestu dvouměsíčního žaláře s osmi posty přisouzena také pokuta, a sice okresní politickou správou ve výši 100 Kč a otázat se mne, hodlám-li zaplatit či chci-li zde zůstat ještě deset dní, poněvadž odvolání odkládacího účinku nemá. Je věcí letory a zkušeností nedat se překvapit takovou zprávou v poslední chvíli. Překvapení by mohlo vésti k právnickým úvahám o nepřipustnosti dvojího trestu za týž delikt a k zlostnému: »Odsedím si to!« Třeba to spíše považo-

vati za otázku národohospodářskou a za věc hmotné ceny deseti dnů.

»Zaplatím.«

»Hned?«

»Hned.«

»Máte peníze?«

»Jsou u dozorce.«

Mé napravení je teď tedy

116procentní.

Předevčírem mě požádala po Galičákovi švadlena z osmičky, abych jí půjčil svůj kapesník. Domníval jsem se že to potřebuje a poslal jsem jí jej.

Švadlena z osmičky je stárnoucí žena, které již počínají na skráních šedivět vlasy. Ale snad bývala jednou hezká. Vzala si domů práci, mnohem více než mohla zmoci a materiál prodala. Z lásky. Stárnoucí švadleny kradou vždy z lásky. Rozsudek zněl na osm měsíců těžkého žaláře. Čtyři měsíce byla v krajské trestnici, před čtrnácti dny ji převezli sem a poněvadž stravou za 2 koruny 4 haléře denně jest možno vydržeti dny, ale ne týdny, udržovala s námi trvalé styky.

V poledne mi Galičák přinesl kapesník zpět. Když dozorce otevřel celu a Galičák mi nesl oběd, hodil šátek

za veřej. Byl to švadlenin pozdrav na rozloučenou. Do jednoho rohu kapesníku vyšila pomněnkový věneček a uprostřed něho začáteční písmena mého jména, do druhého velkými písmeny: VZPOMÍNEJTE NA SLE. OS. A kromě toho jsem za dveřmi našel ještě papírové srdce, prošité stužkou uměle sesnovanou z nití a se střapečky, a když se stužka rozvázala, bylo možno rozložit srdce na hvězdu a čísti uprostřed ní krasopisné památkové verše.

Po obědě jsem se rozloučil s Galičákem a se Šrajbrem, kteří odjeli někam do města s károu. Stiskli jsme si ruce a pohleděli si do očí. Šohaj běžel do Ostravy s nimi.

Odpoledne jsme seděli s Emkem na dvoře na psí boudě a Novák, muž Sviňka, nám vypravoval o svých zkušenostech z ukrajinského zajetí. Byl parný letní den, slunce bilo do cihlových zdí a dvůr dýchal rozpálenou zemí. Vlčáčka Lora seděla vedle nás, hleděla na nás moudřýma očima a časem mrskla měkkým ohonem, zametajíc za sebou prach.

Ve věznici se otevřely dveře a z nich sem rychlými kroky spěchal pan

dozorce s obličejem mrzutě překvapeným
a rozhazuje rukama.

»Pro Krista pána, vy jste
ještě tady? Proč nejdete do kanceláře?
Vždyť vy už máte být půl hodiny pryč!«

»Tak?«

Nastala tedy chvíle roz-
loučení.

Stiskli jsme si s Novákem
ruce. »Měj se dobře, Nováku!« A myslil
jsem si: »A umři hezky a s žaludkem na-
plněným kvitem!«

»Dej mi hubičku, Emku! Uč
se, musí to být!«

»Pac, Lora!«

»Mějte se dobře, kamerádi,
musím zase do práce.«

O b s a h

<i>První den</i>	- - - - -	5
<i>Druhý den</i>	- - - - -	31
<i>Třetí den</i>	- - - - -	61
<i>Tři výkřiky ze tmy</i>	- -	97
<i>Čtvrtý den</i>	- - - - -	115
<i>Rozhovor na okenním prkně</i>		143
<i>Pátý den</i>	- - - - -	181
<i>Hrob v kosatcích</i>	- - -	207
<i>Dny ubíhají vzad</i>	- - -	241
<i>Polovina života</i>	- - - -	277
<i>Poslední den</i>	- - - - -	323

IVAN OLBRACHT: ZAMŘIŽOVANÉ ZRCADLO.
ROMÁN. TYPOGRAFICKY UPRAVIL F. J.
MÜLLER. VYTISKL A. WIESNER V PRAZE II. PRO
NAKLADATELSTVÍ SFINX. JANDA, PRAHA,
JAKO 410. SVAZEK KNIŽNICE „NOVÉ CÍLE“.
VYŠLO V ROCE 1930 V KNIHOVNĚ PYRA-
MIDA JAKO JEDENÁCTÝ SVAZEK, ZA RE-
DAKCE EMILA VACHKA. 50 ČÍSLOVA-
NÝCH A AUTOREM PODEPSANÝCH VÝ-
TISKŮ VYTIŠTĚNO NA SIMILI JAPANU.